

HACI BAYRÂM-I VELÎ

ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK



ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

HACI BAYRÂM-I VELÎ
ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
(21 MAYIS 2021)

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

ISBN:

978-605-7893-16-1

© Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi Yayınları

Ankara - 2021



ANKARA
HACI BAYRAM VELÎ ÜNİVERSİTESİ
**İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)**

HACI BAYRÂM-I VELÎ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

ANKARA/TÜRKİYE

(21 MAYIS 2021)

Bu kitap, Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin katkılarıyla Üniversitemiz İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSLARA) tarafından 21 Mayıs 2021 tarihinde düzenlenen Hacı Bayrâm-ı Velî Öğrenci Sempozyumu bildirilerini ihtiva etmektedir.

Bildiriler, Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 2. Sınıf öğrencilerinin Hacı Bayrâm-ı Velî hakkındaki çalışmalarından oluşmaktadır. Öğrencilerimiz sempozyum kapsamında bir taraftan Hacı Bayrâm-ı Velî'yi daha yakından tanıırken diğer taraftan da katıldıkları bu sempozyum vasıtasıyla eğitim hayatlarında önemli bir tecrübe yaşamışlardır.

Sempozyumda üç ayrı oturumda on iki bildiri sunulmuştur. Bildirilerde Hacı Bayram'ın hayatı, eserleri, ilmî ve mânevî kişiliği, iktisâdî ve sosyal yönleri, şiirleri, Türk-İslâm düşüncesine etkileri, tarikatı ve günümüze etkisi üzerinde durulmuştur. Sempozyum bildiriler kitabının Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tanınması için bir vesile olmasını temenni ederiz. Bu vesile ile sempozyuma katkı sağlayan öğrencilerimiz ve hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

İslam Araştırmaları

Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü



ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)



KURULLAR

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA	(Başkan)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK	(Üye)
Arş. Gör. Mevlüt Sami ERGÜL	(Üye)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Davut ŞAHİN	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehdi ÇİFTÇİ	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Hikmet KOÇYİĞİT	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Mansur GÖKCAN	(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Musa BALCI	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurdoğan TÜRK	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DEMİR	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramazan Ekinci	(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Şemsettin IŞIK	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Doç. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Esmâ ÖZTÜRK	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇİNAR	(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILDIZ	(Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer KORKMAZ	(Çukurova Üniversitesi)
Öğr. Gör. Mustafa Said AKDOĞAN	(Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Üniversitesi)



ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)



SEMPOZYUM PROGRAMI

Açılış Konuşmaları

I. Oturum (15:00-16:00)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hasan AYIK

Elif ARSLAN “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hayatı”

Rabia YAYAN “Camii ve Türbesi”

Adile KAYA “İlmî Kişiliği”

Ümmühan KORKMAZ “Mânevî Kişiliği ve Tasavvuf Anlayışı”

II. Oturum (16:00-17:00)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

Hatice LAYIK “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslam Yaşamına Sosyal Alandaki Etkileri”

M. Fatih RUFAİOĞLU “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin İktisadi Yönü”

Alime ŞAHİN ”Devlet Erkânı İle İlişkisi”

Hacı Ali ŞAHİNER “Türk Musikisine Etkisi”

III. Oturum (17:00-18:00)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Musa BALCI

Çiğdem ŞEKER “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Öğrencileri”

Hilal UZUN “Tarikatı: Bayramilik”

Sümeyye ÜNAL “Günümüze Etkisi”

Yasin AYDIN “Şiirleri”



ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

İÇİNDEKİLER

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hayatı	8
The Life Of Hacı Bayrâm-ı Velî	8
Elif ARSLAN.....	8
Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi	16
Hacı Bayrâm-ı Velî Mosque and Tomb in Ankara	16
Rabia YAYAN.....	16
Hacı Bayram-ı Velî'nin İlmî Kişiliği.....	23
The Scientific Personality Of Hacı Bayram-ı Velî	23
Adile KAYA	23
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Manevî Kişiliği ve Tasavvuf Anlayışı.....	31
The Spiritual Personality of Hacı Bayrâm-ı Velî and his Understanding of Sufism.....	31
Ümmühan KORKMAZ.....	31
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk- İslam Yaşamına Sosyal Alanda Yaptığı Etkiler	38
The Social Effects of Hacı Bayram-ı Velî on Turkish-Islamic Life	38
Hatice LAYIK	38
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin İktisadî Yönü.....	42
Economic Aspect of Hacı Bayrâm-ı Velî.....	42
Muhammed Fatih RUFAİOĞLU	42
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Devlet Erkâmı İle İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme	47
An Evaluation On The Relationship Of Hacı Bayr İlm-ı Velî With State Man	47
Alime ŞAHİN	47
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk Mûsikisîne Etkisinin Değerlendirilmesi.....	55
Evaluation of Hacı Bayrâm-ı Velî's Effect on Turkish Music Turkey	55
Hacı Ali ŞAHİNER.....	55
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Öğrencileri	63
Students Of Hacı Bayrâm-ı Velî	63
Çiğdem ŞEKER	63
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Tarikatı: Bayramilik	71
The Order Of Hacı Bayram Veli: Bayramiyya	71
Hilal UZUN	71

Hacı Bayram Veli'nin Günümüze Etkisi.....	77
The Effect of Hacı Bayrâm-ı Velî on Today	77
Sümeğe ÜNAL.....	77
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiirleri.....	83
The Poems Of Hacı Bayram Wali.....	83
Yasin AYDIN	83

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hayatı

The Life Of Hacı Bayrâm-ı Velî

Elif ARSLAN*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî yaşamı boyunca ilim ve irşadla meşgul olmuş, yetiştirdiği insanlarla ismi günümüze kadar ulaşmış büyük şahsiyettir. Aynı zamanda ticaret, zanaat ve sanat dallarının gelişmesine katkı sağlayarak Anadolu halkının rehberi olmuştur. Kendisi Anadolu'nun meşhur erenlerindedir. Bayramiyye tarikatının kurucusu olup hak yolu büyüklerinden ve Allah velilerindedir. "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hayatı" konulu bu çalışmamızda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin soyuna, ailesine, doğumuna, fiziksel özelliklerine, tahsiline, müderrisliğine, unvanlarına, tasavvufa intisabına, yaptığı seyahatlere, Bayramiyye tarikatını kurmasına ve vefatına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, Tasavvuf, Bayramilik.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî is a great person who has been engaged in knowledge and guidance throughout his life and has been immortalized with the people he raised. At the same time, it has been everything for the Anatolian people by contributing to the development of trade, crafts and arts. He is one of the famous dignitaries of Anatolia. He is the founder of the Bayramiyye sect, and the path of truth is one of the elders and saints of Allah. In this study on the Life of Hacı Bayrâm-ı Velî, Hacı Bayrâm-ı Velî's ancestry, family, birth, physical characteristics, education, professorship, titles, mysticism, travels, founding and death of the Bayramiyye order were mentioned.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Mysticism, Bayramilik.

Giriş

Hacı Bayrâm-ı Velî 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolu'nun merkezinde yer alan Ankara'da yaşamış ve Osmanlı'nın yüz elli yıl olan kuruluş döneminin son seksen senesine yetişmiştir. Osmanlı, Anadolu'da tam hâkimiyetini 15. yüzyılda gerçekleştirmiştir. Öncesinde Moğol İstilasından dolayı Anadolu'ya Orta Asya'dan oldukça fazla göç yaşanmıştır. Moğol istilası nedeniyle 14. yüzyılda sahil kesimlerine kadar tüm Anadolu Türkleşmiştir 14. yüzyıl başları Anadolu'da Moğol istilasının bittiği fakat ülkenin kriz içinde olduğu bir dönemdir. Bu krizin ardından Osmanlı Devleti İzmit, Bursa, İzmit gibi iktisadi ve ictimai açıdan gelişmiş ve stratejik etkiye sahip yerleri sınırlarına katmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî de bu dönemde dünyaya gelmiştir. O dönemde Anadolu'da halkın dini durumu ehl-i sünnet yolunda olup Hanefi mezhebine tabidir.¹

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: elif.arslan@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3301-4604>

¹ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 1-11.

1. Soyu, Doğumu ve Ailesi

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin soyu Oğuz Türklerinin Koyuncu obasına dayanmaktadır² Hacı Bayrâm-ı Velî XIV. yüzyılının ilk yarısında³ dünyaya gelmiş ve doğum yılı ihtilafli olduğundan genel olarak 1348-1350 yılları arası olduğu öngörülmüştür.⁴ Bu tarih Orhan Gazi'nin hüküm sürdüğü döneme tekabül etmektedir. Asıl adı Numan⁵ olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğum yeri ise Ankara'nın Çubuk Çayı üzerindeki Solfasıl Köyü'dür.⁶ Bu köyün isminin zaman içerisinde değişikliklere uğradığı ve "Zû'l-fazl, Zû Fazl" isminin bozularak "Sonfasıl, Solfasıl, Solfasol" şeklini aldığı söylenmektedir.⁷ Ancak Osmanlı zamanındaki eserlerde Sonfasıl isminin daha fazla kullanıldığı görülmüştür.⁸ Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dünyaya geldiği ev bu köyde restore edilmiş bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin babası Koyunluca Ahmet diye tanınmaktadır.⁹ Babasının meslek olarak çiftçilikle uğraştığı söylenmektedir. Koyunluca olan lakabının da bu mesleğe delalet ettiği sanılmaktadır.¹⁰ Hacı Bayrâm-ı Velî'nin annesi ile ilgili sadece kabristanın bilinmesinden başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Köyün yakınlarında bulunan annesinin mezar taşında "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Annesi" ibaresi yer almaktadır.¹¹ Dedesinin ismi ise Mahmut'tur. Dedesinden daha ileriki nesil bilinmemektedir.¹² Hacı Bayrâm-ı Velî toplamda üç kardeştir. En büyükleri Hacı Bayrâm-ı Velî, ortancası Safiyüddin, en küçükleri ise Murat (Abdal Murat)tır.

Kardeşi Safiyüddin zahit bir kimsedir, diğer kardeşi Murat ise "Abdal" lakabından da anlaşılacağı üzere büdeladandır. Aynı zamanda babaları Koyunluca Ahmet'in de Şeyh Ali diye bir zatla tasavvufi manada gönül bağı olan bir kimse olduğu söylenmektedir. Anlaşılan o ki Hacı Bayrâm-ı Velî tasavvufi bir çevrede büyümüştür.¹³

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin beşi erkek, üçü kız olmakla birlikte toplamda sekiz çocuğu vardır. Erkek çocuklarının isimleri; Şeyh Ahmet Baba, Ethem Baba, Baba Sultan, İbrahim ve Ali'dir. Kızlarından ise sadece Hayrunisa'nın ismi bilinmekte olup diğer ikisinin ismi bilinmemektedir. Kızı Hayrunisa müridi ve halifesi olan Eşrefoğlu Rumi ile evlenmiştir.¹⁴

2. Fiziksel Özellikleri

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin fiziki görünümü ile ilgili bilgiler Osmanlı şairi Abdülatif Razi'nin Divanında yer alan Hacı Bayrama ithafen kaleme alınmış şiirlerinde bulunmaktadır. Şiirlerden Hacı Bayrâm-ı Velî'nin pembe simalı, nurani yüzlü, parlak alınlı, sarı saçlı, araları açık hilal kaşlı, iri gözlü, seyrek sakallı, sarıya çalan tenli, orta boylu ve zayıfça bir kimse olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵

3. Tahsili

² Vecihi Sönmez, "Hacı Bayram Veli Ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", *II. Uluslar arası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Ethem Cebecioğlu vd. (Ankara: Kalem Neşriyat, 2017), 1/527.

³ Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 2 Mayıs 2021).

⁴ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 27.

⁵ Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî".

⁶ Kadir Özköse, "Hacı Bayram Veli ve Yaşadığı Döneme Tesiri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (2004),54.

⁷ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 26.

⁸ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 26.

⁹ Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî".

¹⁰ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 27.

¹¹ Hamdi Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", *Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi* (Erişim 1 Mayıs 2021), 68.

¹² Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 26-27.

¹³ Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 10.

¹⁴ Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", 68.

¹⁵ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 12-13.

Hacı Bayrâm-ı Velî ilim tahsiline genç yaşta başlamıştır.¹⁶ Tahsilini Ankara ve Bursa’da tamamlamıştır.¹⁷ Kesin olmayan rivayetlere göre ilk hocasının Şeyh İzzettin olduğundan bahsedilmektedir.¹⁸

Dönemin medreselerinde okutulan müspet ve dini ilimleri okumuş, her alanda kendini geliştirmiş, ayrıca felsefeden de anlayan bir sufi olduğu bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Onun bu ilmi birikimi ileriki yaşamında gerek kuracağı Bayramiye tarikatın gelişiminde gerekse yönetim merkezinin saygısını kazanmasında önemli etki etmiştir.¹⁹

4. Müderrisliği

Hacı Bayrâm-ı Velî’nin tasavvufa girmeden önce medrese müderrisliği yaptığı kaydedilmektedir.²⁰ Müderrisliğe ilk olarak Ankara’da Melike Hatun adında bir hayırseverin yaptırdığı Kara Medrese olarak anılan medrese de başlamıştır.²¹ 1392 yılına kadar bu medrese de görev yaptıktan²² sonra Bursa’da Çelebi Mehmet Efendi Medresesi’nde de müderrislik yapmıştır.²³ Hacı Bayrâm-ı Velî’nin müderrisliğe otuz, otuz beşli yaşlarda başladığı sanılmakta ve Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî (ö. 815/1412) ile karşılaşmasında Azamat’a göre altmış yaşlarında olabileceği değerlendirildiğinde yirmi beş, otuz yıl müderrislik yaptığı düşünülmektedir.²⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî tasavvufi hayata atılmadan önce sadece müderrislik yapmıştır. Onun müderrisliği şeyhlikten sonra Eşrefoğlu Rumi ve Akşemseddin gibi medresede yetişmiş kimseleri onun etrafında bir araya getirmiştir.²⁵

5. Unvanları/Lakapları

Hacı:

Hacı Bayrâm-ı Velî, hocası Şeyh Hamîdüddin Aksarayî ile beraber hacca gitmesinden ötürü bu unvanı aldığı kaynaklarda bildirilmektedir.²⁶

Bayram:

Kaynakların verdiği bilgiye göre Hacı Bayrâm-ı Velî’nin asıl adı Numan olup, Bayram adını hocası Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî ile karşılaşmasının ardından almıştır. Hocası Aksarayî ile karşılaşmasının kurban bayramına denk gelmesi üzerine hocası ona “*İki bayramı bir arada yaptık sevinelim, senin adın bundan böyle Bayram olarak anılsın*” demiş ve bunun üzerine Hacı Bayram olarak anılmaya başlamıştır.²⁷ Hocasının verdiği Bayram ismiyle meşhur olmuş, Numan ismi ise unutulmuştur. Bazı kaynaklar Hacı Bayrâm-ı Velî’nin bayram günü doğması sebebiyle ona “Bayram” isminin verildiğini ima etmektedir. Fakat bu bilgi çok kabul görmemiştir.²⁸

Veli:

¹⁶ Sönmez, “Hacı Bayram Veli Ve Bayramiye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, 528.

¹⁷ Nimet N. Eldeniz, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Diyanet Aylık Dergisi* 13/4 (Temmuz-Ağustos 1974), 215.

¹⁸ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 28.

¹⁹ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 30.

²⁰ Sönmez, “Hacı Bayram Veli Ve Bayramiye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, 528.

²¹ Eldeniz, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, 215.

²² Kızılar, “Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, 69.

²³ Sönmez, “Hacı Bayram Veli Ve Bayramiye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, 528.

²⁴ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 18.

²⁵ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 31.

²⁶ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 34.

²⁷ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 18.

²⁸ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 19.

Dost, Allah'a itaat eden gibi anlamlara gelen²⁹ veli hakkında Kuran'da “*Onlar iman edip de takvaya ermiş olanlarıdır*”³⁰ denilmektedir. Bu kelime aynı zamanda el-Velî şekliyle Allah'ın isimlerindenidir.³¹ Hacı Bayrâm-ı Velî de takvası ve üstün ahlaki özelliklerinden dolayı bu isimle anılmıştır.³²

Kapıcıbaşı:

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Yıldırım Bayezid'in kapıcıbaşısı olduğu ifade edilmektedir. Sarı Abdullah Efendi'nin Semerat isimli eserinde “*Hatta Yıldırım Bayezid'in kapıcıbaşısı olmuş idi, deyu rivayet ederler*” ifadesi buna kaynaklık etmektedir.³³ Osmanlı'da kapıcıbaşı resmi bir görev olup gizli fermanları eyaletlere taşıma, padişahın cami çıkışı yanında bulunma gibi görevleri vardır.³⁴ Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bir zamanlar bu görevi yapmasından dolayı böyle bir unvanı aldığı düşünülmektedir.

Ahi Sultan:

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çocukluk ve gençlik dönemlerinde Ankara'da Ahilik teşkilatı önemli bir etkiye sahipti. Onun günlük yaşamı ve uygulamaları Ahilik ile paralellik göstermektedir.³⁵ Bundan ötürü de Bayramoğlu kendisinin Ahi Sultan diye anıldığını söylemektedir.³⁶ Şeyh Mehmet Şafi'nin kasidesinde “*Şeyh Hamid'ü Ahi Sultan Hacı Bayrâm-ı Velî*” ifadesi Ahi Sultan diye anıldığını göstermektedir.³⁷

Monla/Molla:

Molla kelimesi eski metinlerde monla diye geçmektedir.³⁸ Hacı Bayrâm-ı Velî'ye hocası Şeyh Hamidüddin'in “*Monla Hacı sakın mağrur olma ha*” şeklinde hitabı ve onun müderrisliği, ilmi anlamda yetkinliği molla diye anılmasına vesile olmuştur.³⁹

Hacı Paşa:

Osmanlı'nın kuruluş zamanlarında ailenin yaşça en büyük erkek çocuğuna “Paşa” unvanının verilmesi gibi bir gelenek söz konusudur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de ailenin yaşça en büyük erkek çocuğu olmasından dolayı kendisine Paşa unvanını verilmiş olabileceği ifade edilmektedir.⁴⁰

Paşa, kılıç sahiplerine has resmi yüksek bir görev olup bazı önemli sivil görevlilere de bu unvan verilmekteydi. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de dönemin önemli medreselerinde müderrislik yapmasından ötürü bu unvanı aldığı düşünülmektedir.⁴¹

Aynı zamanda hem yetiştirdiği müridlerden⁴² hem de hocası Şeyh Hamidüddin'in oğlu olan Yusuf Hakiki divanında ve risalelerinde Hacı Bayrâm-ı Velî'den “*Şeyh Hacı Paşa*” diye bahsedilmektedir. Akşemseddin de hocası olan Hacı Bayrâm-ı Velî'yi “*Şeyh Hacı Paşa*” diye anmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hacı Paşa unvanı neredeyse Hacı Bayram unvanı kadar kullanılmıştır.⁴³

Şeyhu'r-Rum:

²⁹ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 19.

³⁰ Yunus, 10/63.

³¹ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 34.

³² Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 20.

³³ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 33.

³⁴ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 22.

³⁵ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 21.

³⁶ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 33.

³⁷ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 21-22.

³⁸ *Kubbealtı Lugatı*, “Monla” (Erişim 4 Mayıs 2021).

³⁹ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 22-23.

⁴⁰ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 33.

⁴¹ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 20.

⁴² Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 33.

⁴³ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 20.

Fatih'in sadrazamlarından Mahmut Paşa'nın oluşturduğu vakıflara ait kayıtlardan olan Kanuni zamanında derlenen bir tahrir defteri ve II. Selim'in sultanlık döneminde bir vakıf defteri Hacı Bayrâm-ı Velî'den "*Şeyhu'r-Rum Hacı Bayram el-merhum*" diye söz etmiştir. Bu tanımlama velilerden sadece Hacı Bayrâm'a atfedilmiştir.⁴⁴

6. Tasavvufa İntisabı

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufa intisabı Hüseyin Vassaf Efendi'ye göre Bursa'da; Bursalı Mehmet Tahir ve Taşköprüzade'ye göre ise Kayseri'de gerçekleşmiştir.⁴⁵

Mecidi'nin Şakaik Tercümesinde naklettiğine göre Şeyh Hamidüddin Aksarayı halifesi Şeyh Şücaeddin Karamani'ye "*Ankara'da Hacı Bayrâm adlı bir müderris vardır, onu buraya davet et*" diyerek kendisinden Ankara'ya gitmesini istemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî o sıra Ankara'da Melike Hatun'un yaptırdığı Kara Medresesi'nde müderrislik yapmaktadır. Ankara'ya gelen Şeyh Şücaeddin, Hacı Bayrâm-ı Velî ile medresede görüşerek Şeyh Hamidüddin'in davetini kendisine iletmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'de "*Davete icabet lazımdır*" diyerek Şeyh Hamidüddin'in halifesi Şeyh Sücaeddinle Kayseri'ye gitmiştir. Şeyh Hamidüddin Aksarayı Hacı Bayrâm Velî'ye zahir ulemasının ve batın erbabının ulularının mertebelerini göstermiştir. Ardından bunlardan hangisini tercih edeceği sorusunu kendisine yönelmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî tercihini batın erbabından yana kullanmıştır. Böylelikle Hacı Bayrâm-ı Velî Ankara'daki müderrisliğinden ayrılarak tasavvufa intisap etmiştir.⁴⁶

Öncesinde de zikrettiğimiz gibi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin adı Numan iken Şeyh Hamidüddin ile gerçekleşen bu konuşması sonrasında "Bayram" olarak kalmıştır. Şeyh Hmidüddin buluştukları o günün kurban bayramı olması münasebetiyle ona "Bayram" adını vermiştir.⁴⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin 1392 yılında kadar Kara medresesinde müderrislik yaptığı, tasavvufa intisabının da 1393 ve 1394 yılları civarında olduğu ifade edilmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufa girişi Ebu Hamidüddin'in onu araması, bulması ve tarikatına davet etmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁸

7. Bursa'ya Hicreti

Şiiliğe karşı Sünniliği güçlendirilmek ve hızlıca Türkleşen Anadolu'da etkin bir rol oynamak isteyen Şeyh Hamidüddin, misyonuna uygun bir konumda olan Kayseri'den Bursa şehrine hicret etmiştir. Beraberinde Hacı Bayrâm-ı Velî de Bursa'ya gelmiş ve yerleşmiştir.⁴⁹ Bu hicretin h. 820, (m.1400) yılından önce gerçekleştiği düşünülmektedir.⁵⁰

Bursa'ya hocasıyla beraber hicret eden Hacı Bayrâm-ı Velî burada eskiden yaptığı müderrislik mesleğini devam ettirmiştir. Bursa'da müderrislik yaptığı yer Çelebi Sultan Mehmet Medresesi'dir.⁵¹ Şeyh Hamidüddin de Bursa'da şöhretten uzak durmak için kendini gizleyerek fırıncılıkla uğraşmıştır. Buradan hareketle Şeyh Hamidüddin halk arasında "Sabuncu Baba", "Ekmekçi Koca" diye anılmıştır.⁵² Veliliğini gizlemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, hocası Şeyh Hamidüddin ile yakınlığı Bursa'da da devam etmiştir.⁵³ Arıca Emir Sultan da Hacı Bayrâm-ı Velî ve Şeyh Hamidüddin ile yakın

⁴⁴ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 22.

⁴⁵ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 34-35.

⁴⁶ Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî".

⁴⁷ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 38.

⁴⁸ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 36.

⁴⁹ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 41-42.

⁵⁰ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 31.

⁵¹ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 32.

⁵² Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", 69.

⁵³ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 43.

ilişki içerisinde. ⁵⁴ Hatta Hacı Bayrâm-ı Velî vasiyeti üzerine cenazesini yıkamış ve cenaze namazını kıldırıştır. ⁵⁵

8. Bursa'yı Terki ve Hacca Gidişi

Yıldırım Bayezid'in Niğbolu zaferi sonrası Bursa'da bir Ulu Cami yapma emri üzerine yapılan cami 1940 yılında tamamlanmıştır. Cuma günü yapılan açılışta Cuma namazını kıldırma görevi Emir Sultana verilmiştir. Emir Sultan'da bu görevi Ebu Hamidüddin'e layık görür. Şöhretten kaçan ve veliliğini gizleyen Ebu Hamidüddin gönülsüz olarak görevi kabul eder. Okuduğu hutbede Fatiha suresine verdiği çeşitli anlamlar orada bulunan cemaati hayretler içerisinde bırakır. Ardından Ebu Hamidüddin'in şöhreti artar ve çevresinde her tabakadan insanlar belirir. Bundan rahatsızlık duyan Ebu Hamidüddin Bursa'yı terk eder. Ayrıldığı sırada beraberinde Hacı Bayrâm-ı Velî'de vardır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hocasıyla birlikte Bursa'yı terk ettiği tarihin 1400 olduğu düşünülmektedir. ⁵⁶

Hacı Bayrâm-ı Velî daha sonra şeyhiyle birlikte önce Şam'a, oradan Hicaz'a geçerek hac görevini yerine getirmiştir. ⁵⁷ Bu yolculuk üç yıl sürmüştür. ⁵⁸ Kendileri o yıllarda gerçekleşen Ankara Savaşı sırasında Anadolu'da bulunmadıkları için bu savaştan etkilenmemişler ve adeta esir hayatı yaşamaktan kurtulmuşlardır. Çünkü Timur fethettiği topraklardaki âlimleri Semerkant'a sürgüne göndermekteydi. ⁵⁹

9. Aksaray'a Yerleşmesi

1403 senesinde Hacı Bayrâm-ı Velî ve Şeyh Ebu Hamidüddin-i Aksarayı Anadolu'ya gelerek Aksaray'a yerleşirler. Hocası Ebu Hamidüddin rahatsızlanır ve 1412 senesinde vefat eder. Hacı Bayrâm-ı Velî hocası Ebu Hamidüddin'e intisabından onu vefatına denk on sekiz yıl boyunca onun yanında bulunmuştur. ⁶⁰

Ebu Hamidüddin'in şeyhlik makamını kendisinden sonra Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bırakmıştır. ⁶¹

10. Ankara'ya Dönüşü, Bayrami Tarikatını Kurması

Hacı Bayrâm-ı Velî hocasının vefatından sonra onun emanet ettiği manevi mirasla Ankara'ya dönmüştür. Beraberinde hocası Ebu Hamidüddin'in büyük oğlu İzzetin Yusuf Hakiki Çelebi'yi ve Kızılca Bedrettin'i götürmüştür. Bu zatlar eğitimini Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında tamamlayıp onun yolunu devam ettirmişlerdir. ⁶²

Hacı Bayrâm-ı Velî burada Halveti ve Nakşibendi öğretilerini birbirine harmanlayan yeni bir tasavvufî ekol kurmuştur. İsmine nispetle de "Bayrami" tarikatı olarak anılmıştır. Bu tarikat Anadolu'da kurulan ilk Türk tarikatıdır. Tarikatı kurarak manevi telkinlere başlayan Hacı Bayrâm-ı Velî bir zaviyeye ihtiyaç duymuştur. Bugünkü Ankara-Ulus civarındaki bir tepe üzerinde eski Hıristiyan mabedi Ogüst Tapınağı'nın hemen yanına zaviye kurmuştur. ⁶³

Hacı Bayrâm-ı Velî ile kurulan Bayramiyye tarikatının mürid sayısı gün geçtikçe artmış, kısa zamanda hızlı bir yayılım göstermiştir. Bu yayılımda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin medreselerde müderrislik yapmasının etkisi büyüktür. Mürid sayısı artan ve hızlıca yayılım gösteren Bayramiyye tarikatı dikkatleri üzerine çeker. Hakkında bahaneler üretilerek dönemin padişahına kadar şikâyetler ulaştırılır. Dönemin padişahı II. Murad ahiler diyarında sözü geçen birinin halkı örgütlemesinden

⁵⁴Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 32

⁵⁵ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 44.

⁵⁶ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 44-45.

⁵⁷ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 32.

⁵⁸ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 45.

⁵⁹ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 46.

⁶⁰ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 32-33.

⁶¹ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 46-47.

⁶² Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 33.

⁶³ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 50-51.

korkmaktadır. Bunun üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî'yi ve Ankara'yı bilen kişilerden bilgiler alır. Bu kişiler Ankara'daki bu topluluğun Türkmen soyundan gelenler olduğu, Hacı Bayrâm-ı Velî önderliğinde ziraat ve koyunculukla uğraştıkları, işlerini hep beraber yaptıklarını ve kazançlarından kimsesizlere, fakirlere ve ilim öğrenenlere tahsis ettiklerini ifade etmişlerdir. Padişah II. Murad yine de Ankara'ya saray çavuşunu göndererek Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Edirne'ye davet etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî de davete icabet ederek saray çavuşuyla Edirne'ye gider. Hacı Bayrâm-ı Velî, burada Veli Dede Dergâh'ında misafir olur. Edirne'de II. Murad'la sık sık sohbet eder. Onun isteği üzerine Eski Cami'de vaazlar verip, halka irşad konuşmaları yapar.⁶⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî Edirne'ye iki kez daha gitmiştir. Bunlardan biri II. Murad'ın Ergene üzerinde yaptırmak istediği köprünün temel atma törenine kendisini davet etmesi; diğeri de Emir Sultan'ın vefat etmesiyle önce Bursa'ya geçmesi ve ardından Akşemseddin ile Edirne'ye geçmeleriyle gerçekleşir. Hacı Bayrâm-ı Velî seyahat ettiği bu şehirlerde çeşitli sohbetlere de katılmıştır.⁶⁵

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu seyahatleri sırasında, devlet erkânından gördüğü saygı Bayramiyye tarikatının yayılımına hız kazandırmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, ömrünün sonuna kadar insanlara örnek olduğu gibi irşad vazifesini de sürdürmüştür.⁶⁶

11. Vefatı

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefat tarihi doğum tarihi de gibi ihtilaflıdır. Bununla birlikte hicri 833, miladi 1430 senesinde vefat ettiği düşünülmektedir.⁶⁷ Abdurrahman el-Askeri de Miratü'l-ışık isimli eserinde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doksanı geçkin yaşta vefat ettiğini belirtir. Fuat Bayramoğlu'nun tahmini de bu yöndedir.⁶⁸ Taşköprülüzade Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da vefat ettiğini bildirir.⁶⁹ Mezarı da Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nin kible tarafındadır.⁷⁰ Kendisinin dört şiirinden başka yazılı eseri bulunmamaktadır.

Sonuç

14. yüzyılın ilk yarısında Ankara'da dünyaya gelen Hacı Bayrâm-ı Velî tasavvufi bir çevrede büyümüştür. Soyu Oğuz boylarına dayanan bir Oğuz Türkü'dür. İlim tahsiline erken yaşta başlamış ve Anadolu'nun önemli medreselerinde müderrislik yapmıştır.

Şeyh Hamidüddin-i Aksarayı'nın kendisinden haberdar olması ve tarikatına davet etmesi üzerine tasavvufa girmiştir. Tasavvufa intisabından sonra Şeyh Hamidüddin-i Aksarayı vefat edinceye kadar onun yanından ayrılmamıştır. Şeyh Hamidüddin-i Aksarayı'nın Bursa'ya hicretinde, Anadolu'dan ayrılıp Şam'a gidişinde, hac görevini eda edişinde ve sonrasında tekrar Anadolu'ya dönerek Aksaray'a yerleşmesinde hep onun yanında yer almıştır. Hocasının vefatıyla kendisine emanet edilen manevi mirasla memleketi Ankara'ya dönerek irşad faaliyetlerine koyulmuştur. Bayramilik, Anadolu'da doğup büyüyen bir mutasavvıf tarafından kurulan ilk Türk tarikatıdır. Hacı Bayrâm-ı Velî pek çok insana ulaşmıştır. Millet ve devlet ilişkilerinin güçlenmesinde son derece önemli rol oynamıştır. Dönemin devlet erkânının, halkın ve âlimlerin saygısını ve sevgisini kazanmıştır. Halk arasında yaşamış ve Hakka tabi olmuş bir mutasavvıftır. Anadolu'nun meşhur erenlerindedir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğumu gibi vefatı da Ankara'da gerçekleşmiştir. Geride yazılı eser bırakmaktan ziyade, insanları eğitmeyi ve irşad etmeyi tercih etmiştir.

Kaynaklar

⁶⁴ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 34-35.

⁶⁵ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 35.

⁶⁶ Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, 35-36.

⁶⁷ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 114.

⁶⁸ Sönmez, "Hacı Bayram Veli Ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", 528.

⁶⁹ Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî".

⁷⁰ Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, 114.

- Azamat, Nihat. “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 2 Mayıs 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bayram-i-veli>
- Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayram Velî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Eldeniz, Nimet N. “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Diyanet Aylık Dergisi* 13/4 (Temmuz-Ağustos 1974), 215-222.
http://isamveri.org/pdfdrq/D00033/1974_c13/1974_c13_4/1974_c13_4_ELDENIZNN.pdf
- Kızılar, Hamdi. “Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi*. Erişim 1 Mayıs 2021. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/64497/19168.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Köse, Kadir. “Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (2004), 53-72.
http://isamveri.org/pdfdrq/D02193/2004_V_12/2004_V_12_OZKOSEK.pdf
- Kubbealtı Lugatı*. “Monla”. Erişim 4 Mayıs 2021. <http://www.lugatim.com/s/monla>
- Sönmez, Vecihi. “Hacı Bayrâm-ı Velî Ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, *II. Uluslar arası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Ethem Cebecioğlu vd. 1/526-540. Ankara: Kalem Neşriyat, 2017.
- Yıldırım, Ayşe. *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008. <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/6973.pdf>

Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi

Hacı Bayrâm-ı Velî Mosque and Tomb in Ankara

Rabia YAYAN*

Özet

Bir Türk mutasavvıfının kurduğu ilk tarikat olan Bayramiyye Tarikatı'nın piri Hacı Bayrâm-ı Velî etrafında birçok müridi toplanmış ve günümüze kadar etkisi devam etmiştir. Bu çalışmada Ankara'da en çok ziyaret edilen mekânlardan birisi olan Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve türbesi incelenmiştir.

Ankara'nın Ulus semtinde yer alan ve Roma dönemine ait Augustus Tapınağı'nın yanında yer alan Hacı Bayrâm-ı Velî Camii, çeşitli onarımlarla bugüne kadar ulaşan önemli bir yapıdır. Cami, dikdörtgen planlı, kırma çatılıdır. Düz ahşap tavana sahip olarak Ankara'nın geç dönem camilerindeki tipik işçiliğe sahiptir. Ahşap üzerinde boyama süslemeleri, çinileri ve alçı mihrabıyla Ankara'da gözde olan camilerden biridir. Bu caminin inşa tarihi 18. Yüzyıl sonlarına dayanmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet zamanında iyi onarımlardan geçmiş, yapılan eklemelerle değişikliklere uğramıştır.

2011 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan son onarım ile cami yenilenmiş, genişletilmiş ve tekrar ibadete açılmıştır. Yoğun ilgi gören ve cuma namazlarında dolup taşan caminin, cemaat kapasitesini arttırmak için yapılan ilaveler binanın yapısını maalesef bozmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen, iç mekânda yer alan ahşap yapılar, çiniler ve kalemişleri özgünlüklerini koruyacak şekilde temizlenerek sağlamlaştırılmıştır. Kısacası yapı birçok onarım ve değişikliklere uğramış olsa da bugüne kadar varlığını koruyabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî Camii, Hacı Bayrâm-ı Velî Türbesi, Çilehane

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî Mosque, located in the Ulus district of Ankara and located next to the Augustus Temple belonging to the Roman period, is an important building that has survived to this day with various repairs. The mosque has a rectangular plan and a hipped roof. It has the typical craftsmanship of Ankara's late period mosques with a flat wooden ceiling.

It is one of the favorite mosques in Ankara with its painting decorations on wood, tiles and plaster altar. The construction date of this mosque dates back to the end of the 18th century. In addition, it has undergone good repairs during the Republic period and has undergone changes with the additions made. With the last restoration made by Ankara Metropolitan Municipality in 2011, the mosque was renovated, enlarged and opened to worship again. The additions made to increase the congregation capacity of the mosque, which attracted great attention and overflowed during Friday prayers, unfortunately ruined the structure of the mosque. Despite these negativities, the wooden structures, tiles, and engravings in the interior have preserved their originality and have been cleaned and

* Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-posta: rabia.yayan@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0070-1811>

strengthened. In short, although many repairs and changes have been made on this structure, it has survived to this day.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî Mosque, Hacı Bayrâm-ı Velî Tomb, Hank house

Giriş

Augustus Tapınağı'nın yanında yer alan ve Ankara'nın Ulus semtinde bulunan Hacı Bayrâm-ı Velî Camii, bazı dönemlerde geçirdiği onarımlar ve eklemelerle bugüne kadar ulaşmıştır. Augustus Tapınağı Bizans döneminde kilise olarak, Türk döneminde ise Akmedrese ismiyle bir eğitim kurumu olarak faaliyet göstermiştir.¹ Cami, dikdörtgen planlı, kırma çatılı ve düz ahşap tavanlıdır. Bu caminin duvarları tuğladır. Ankara'nın en büyük camilerindedir. Bu camii ismini, güney duvarının bitişiğinde yer alan türbeden almaktadır. Türbe ise sekizgen tamburlu, kare planlı ve üzeri ise kubbeyle örtülüdür. Caminin güney duvarında Arapça olarak "La ilahe İllallah" yazmaktadır.²

Bayramiye tarikatının kurucusu olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatı ve buradaki türbeye defninden sonra cami, yüzyıllarca önemli bir ziyaret mekânı olmuştur. Caminin avlusunda Osman Fazıl Paşa'nın türbesi de bulunmaktadır. Ayrıca türbenin içerisinde Hacı Bayram'ın müridleri olduğu belirtilen 8 kişinin daha mezarı vardır.³

Caminin kim tarafından ve ne zaman inşa edildiğine dair ihtilaflar olsa da Ethem Cebecioğlu buranın 1416 yılında inşa edildiğini belirtmektedir.⁴ Hacı Bayrâm-ı Velî türbesinin olduğu mekândaki giriş kapısı bugün Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu kapı Selçuklu ahşap oymacılığının güzel örneklerinden olduğu için önemlidir.⁵ Bu iki yapı da bugün Ankara'da en çok ziyaret edilen yerlerden biridir.

Hacı Bayrâm-ı Velî Cami ve Türbesine geçmeden önce Cami'nin yanı başında yer alan Augustus Tapınağı hakkında birkaç bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Augustus Tapınağı

Roma dönemine ait olan bu tapınak, Bizans döneminde kiliseye dönüştürülmüş, Türklerin döneminde ise Akmedrese adıyla bir eğitim yeri haline gelmiştir. 1554 senesinde Ankara'ya ziyarete gelen Hans Dernschwam bu tapınağın on ayrı hücreden oluştuğunu söylemiştir. Charles Texier'in 1832 senesi civarına tarihlenen seyahatnamesinde yer alan oyma resimde Augustus Tapınağı'nın binalarla kuşatıldığı ve Osmanlı zamanına ait mezar taşları olduğu belirtilmektedir. 20. yüzyılda tapınağın fotoğraflarına baktığımız zaman yapının içerisindeki mezarları görmek mümkündür. Kısmen korunarak günümüze gelebilmiştir.⁶

2. Cami

Hacı Bayrâm-ı Velî Camii Ankara'nın Ulus semtinde bulunan Roma dönemine ait Augustus (Öğüst) Tapınağı'nın yanında yer almaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar beş şehir adlı kitabında Augustus tapınağı ve caminin birlikte olmasını şu çarpıcı sözleriyle dile getirmektedir:

"Bu terkiplerin en manalıı imparator Augustus'un şerefine toprağa dikilmiş mermer bir kaside olan Roma mabedinin kalıntılarıyla yanı başındaki Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nin beraberce teşkil ettikleri zıtlar mecmuasıdır. Bitmiş veya tam diyebileceğimiz hiçbir eser bu toprağın macerasını bu

¹ Tanman, M. Baha, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 14, İstanbul 1996, s. 448

² Başkan, Seyfi, Ankara Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, 1. Baskı, s. 21

³ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 452

⁴ Cebecioğlu, Ethem, Hacı Bayrâm-ı Velî, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 52

⁵ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 449

⁶ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi" s. 448

kadar güzel hulasa edemez. Hacı Bayram'ı Roma kartalının bu mermer yuvasında çilehanesini seçmeye götüren gizli tesadüf nedir? Camiin altındaki dar çile odasında geçirdiği ibadet ve murakabe saatlerinde, yanı başında güneş vurdukça yaldızlı akislerle pırıldayan ve üstüne diz çöktüğü toprakta bir nevi iğva gibi gizlenmiş duran bu taştan dünya, kendisinininkinden büsbütün ayrı zaferleri terennüm eden bu iyi yontulmuş mermerler, o sert ve kibirli Roma hemşerisi çehreleri acaba onu rahatsız etmiyor muydu? Bu velinin rahmani rüyasına komşularının mağrur sükutundan sızan düşünce ve duyguları bilsek ne kadar iyi olacaktı.”⁷

Yazar iki ayrı yapıyı zıtlar mecmuası olarak betimleyerek Hacı Bayrâm-ı Velî'nin aslında burayı bilerek seçtiğini üstü kapalı bir şekilde söylemektedir. Tapınak kalıntılarında “bir nevi iğva (cezbetme)” diyerek zıtlar arasındaki uyumun yakalanmak istendiğini belirtmek istemiştir.⁸

Hacı Bayram-ı Velî camii ve türbesinin içinde bulunduğu külliye bakıldığında zaman Osmanlı mimarisinde olduğu gibi simetri eksenlerine riayet edilmeden fonksiyonlarına dikkat edilerek yerleştirildiği gözlemlenmektedir.⁹

Evlîya Çelebi yapının Mimar Sinan tarafından yapıldığını söylemiş, bu iddiayı Charles Texier doğrulamıştır. Ernest Mamboury ve Orhan Bayrak Mimar Sinan tarafından 16. yy'da onarıldığını söylemekle birlikte Mamboury minaredeki zarif tasarımı ve süslemeyi ona yöneltmektedir. Fakat bu caminin Mimar Sinan'ın yaptırdığı veya 16. Yy'da onarılmış (yenilenmiş) olması mümkün değildir. Çünkü bu caminin, tamamına yakını tuğladan inşa edilerek Ankara'ya özgü bir mahalli mimarisine bağlanır. Bir de cami tasarımı 15. Yy ikinci çeyrek başlarında (Mimar Sinan hayata gelmeden önce) yapıldığı; minber, mihrap ve kalem işi süslemelerinin ise 18. Yy'da şekillendirildiği saptanmıştır. Selatin camilerine benzeyen iki şerefeli olması nedeniyle Mamboury, bu yapıyı Mimar Sinan'a yöneltmiştir. Hacı Bayram Camii'nin iki şerefeli olmasının nedenini iki şekilde açıklayabiliriz: Birincisi, Osmanlıların Hacı Bayrâm-ı Velî'ye verdikleri saygı ve sevgi, ikincisi ise minarenin padişah tarafından ilave edilmesi olabilir.¹⁰

Görüldüğü gibi inşa tarihi ve kim tarafından yapıldığı tartışmaları söz konusu olsa da Ethem Cebecioğlu'nun yapmış olduğu tespit bu camii 1416 yılında inşa edilmiştir. Ayrıca kimin inşa ettirdiği hakkında kesin bir bilgi söz konusu değildir.¹¹

Günümüze kadar bu cami üç kez onarımdan geçmiştir. Birincisi, Sultan 3. Ahmet döneminde Şeyh Mehmet Baba yapmıştır. İkinci onarım 3. Mustafa döneminde yapılmıştır. Üçüncü onarım ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1940-41 yıllarında yaptırılmıştır. Üçüncü yapılan onarımda camii planı ve üst yapısı korunsun da cemaat yeri ve batı cephesinde bazı değişiklikler yapılmıştır.¹² Cephelerde bulunan dokular ve ayrıntılar aslıyla uyumlu bir şekilde yenilenmiştir.¹³

2.1. Caminin Genel Planı

Caminin genel planı, basit şekilde dikdörtgendir. Kalem işi süslemeleri meşhur nakkaş Ankaralı Mustafa yapmıştır. Caminin güneyinde yer alan pencerelerin üzerinde Arapça “La ilahe illallah, Muhammedün Rasulullah” yazılmaktadır. Pencerelerin iki yanında biri Türkçe, biri Arapça toplamda iki tane kitabe yer alır. Mihrap alçı tekniğiyle yapılarak Ankara'ya özgü bir hava katmıştır. Caminin ön yüzünde de kırmızı ve yeşil tuğlalar kullanılarak geometrik süslemeler elde edilmiştir.¹⁴

Caminin minaresi, cami ve türbenin inşasından bir müddet sonra inşa edilmiştir. Kırmızı tuğladan yapılan minare, selatin camilerin minarelerine benzer şekilde iki şerefelidir. Burada açıkça

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 2019, s. 17

⁸ Demirci, Mehmet, Tanpınar'ın “Beş Şehir”inde Hacı Bayram, Uluslararası Sempozyum, Ankara 2012, s. 199

⁹ Tanman, “Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi”, s. 449

¹⁰ Duygu İlkhan Söylemez, Hacı Bayrâm-ı Velî Camisi Minber ve Mihrap Süslemeleri, II. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1, ed. Ethem Cebecioğlu (Ankara: Kalem Neşriyat Yayıncılık, 2017), s. 597

¹¹ Tanman, “Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi”, s. 448

¹² Cebecioğlu, Ethem, Hacı Bayrâm-ı Velî, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 52

¹³ Tanman, M. Baha, “Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi”, s. 449

¹⁴ Gülekli, Nurettin Can, Ankara, Doğu Matbaası, Ankara 1948, s. 118

görülmektedir ki, Osmanlının, Hacı Bayram'a karşı saygısı azımsanmayacak derecedir. Veya başka bir ihtimalde bu minare padişah tarafından yaptırılmıştır.¹⁵

Caminin zemininin de altında bulunan halvethaneler günümüzde Ramazan ayının son gününde ziyarete açılmış; öğle ve ikindide erkekler, ikindiden sonra kadınlar ziyaret edebilmektedir. Ayrıca caminin kuzeyinde de eğitim kursu, şadırvan ve Kur'an kursu yer almaktadır.

2.2. Cami Onarımı

Çok sayıda onarımdan geçerek son onarımı Nisan ayında 2013 yılında başlamış, 2015 Mayıs ayında bitmesinin ardından caminin tadil edilen bölümleri hizmete sunulmuştur. Güney ve kuzey yönünde gelişen boylu boyunca dikdörtgen planlı çatıda benzerlerine az rastlanacak bir ferah görünüme kavuşmuştur.

Onarımda cephenin dokusu ve malzemesi baştan sona değiştirilmiştir. Cepyelerdeki tüm tuğlalar yenilenmiştir. Duvarların alt kısmı kesme taşlarla örülmüştür. Kitabelerin üzerlerindeki kemerler ve maşallah levhası kaldırılmıştır. Yapılan büyük değişiklik ise mahfil çıkmasının altında yer alan kemerlerin örülmesi olmuş ve bu kesimin de harime katılması sağlanmıştır. Bu tadilat yapıyı büyük ölçüde değişikliklere sürüklemiş ve dış görünümünü negatif yönde etkilemiştir. Kemerlerin içerisinde örülen duvarlardan da pencereler açılmıştır.¹⁶

2.3. Caminin İç Kısmı

Girişin iki yanında ahşap korkuluklarla sınırlandırılan iki adet mahfil bulunmaktadır. Yapının dış cephesine oranla harimde yoğun ve zengin bir süsleme yapılmıştır. Harimde yer alan süslemeleri kapılar, tavanlar, pencere çevresi ve minberde yer alan kalem işleri, alt sıralardaki pencerelerden üst hizaya kadar duvarı çevreleyen çiniler ve mihraba yapılan alçı bezeme şeklinde üç kısma ayırmak mümkündür. Minber ahşaptan ve klasik tasarımlıdır. Kalem işleri ile diğer süslemeler arasında uyum gösterir. Sivri kemerli kapı üzerinde yeşil zeminde sülüs hattı ile Kelime-i Tevhid yazılıdır. Etrafında ise birbirine dolanmış şekilde lotus, şakayık ve karanfil motifleri vardır. Merdivenin korkulukları sekiz kollu yıldız formu görünmektedir. Geleneksel İslam inancında 7 cehenneme karşı 8 cennet vardır. Binaenaleyh sekiz kollu yıldız motifi karşımıza sık sık çıkmaktadır. Mihrap alçı kaplama tekniği ile yapılmış ve tavana doğru yükselmektedir. Mihrabın taç kısmında 27 tane bir sıra olacak şekilde palmet dizisi bulunur. İkinci bordürde altın yaldızla yazılı Kelime-i Tevhid yazısı bulunmaktadır. Kavsaranın üst kısmında altın yaldızla yazılan Kur'an ayetleri yer alır. Alttan ikinci, üçüncü ve beşinci sırada Cin suresi 18. ayetteki "*Muhakkak ki bütün mescitler, Allah'a ibadet için kurulmuştur. O halde Allah ile beraber başka birine ibadet etmeyiz.*" yazmaktadır. Diğer iki sırada ise Kelime-i Tevhid yazılıdır.¹⁷

3. Türbe

Türbe, caminin mihrap duvarına bitişik şekildedir. Sekizgen tambur ve kare planlıdır. Üzeri kuşun kubbeye kapalı bir yapıdır. Ön cephesi mermerdir. Giriş kapısı kemeri renklidir, zikzaklı kilit taşlarıyla bezeli bir biçimdedir. Türbenin içi ve dışındaki giriş kapıları bugün Ankara Etnografya Müzesi'ndedir. Bu türbe, Ankara'daki türbelerin en güzel örneklerinden biridir. Caminin bahçesinde yer alan sekizgen planlı ve kubbeli bir başka türbe de yer almaktadır. Bu türbe Osman Fazıl Paşa'ya aittir. Bu eser ise 18. Yüzyıla aittir.¹⁸ Ayrıca türbenin içerisinde Hacı Bayrâm-ı Velî'den sonra vefat eden 8 şeyhin de gömülü olduğu bilinmektedir. En sağdaki sandukanın başucundaki bir şahidenin üzerinde "*tarih-i vefat-ı Edhem Baba, 941*" şeklinde yazılan ibareden burada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin torunu olan Şeyh Edhem Baba'nın medfun olduğu anlaşılmaktadır. Başka kimlerin bu türbede gömülü olduğuna dair pek bilgi bulunmasa da Fuat Bayramoğlu, ön sıradaki mezarlardan Hacı Bayrâm-ı

¹⁵ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 448-451

¹⁶ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 449

¹⁷Söylemez, Hacı Bayrâm-ı Velî Camisi Minber ve Mihrap Süslemeleri, s. 598-600

¹⁸ Aytakin, Öznur, Tarihi Çevrede Koruma ve Peyzaj Yaklaşımları-Hacı Bayrâm-ı Velî Camisi Çevresi Örneği, Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi, 3:1, Ankara 2020, s. 58

Velî'nin oğlu Şeyh Ahmed Baba'ya ve bir diğerinin de müridlerinden birisine ait olduğunu söylemiştir.¹⁹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatıyla birlikte inşa edilen bu türbe 1947 yılında, Müzeler Genel Müdürlüğü ve Türkiye Anıtlar Derneğince onarılmıştır. Kalem işleri tarafından da tamamen yenilenmiştir.²⁰ Türbenin içerisinde yer alan ahşap sandukalar zeminden yüksekte (50 cm kadar) bir setin üzerindedir. Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretlerinin sandukası diğerlerinden yüksek tutularak Bayramî bir tac ile donanmıştır. Türbenin ön tarafı mermerden yan tarafları ise kırmızı Ankara taşından yapılmıştır. Kapı kemeri kırmızı, yeşil, beyaz taşlarla süslenerek, türbenin bu süslü ve kıymetli olan iki kapısı 1932 yılında Ankara Etnografya Müzesine nakledilmiştir.²¹ Bu kapı Selçuklu ahşap oymacılığı özelliklerini taşır. Kapının kanatları özellikle de iç kapının ihtişamı bir padişah tarafınca hediye edileceğini düşündürür. İç mekânın kubbesinde gri, lacivert, sarı, turuncu gibi renkli süslemeler yer almaktadır. Mihrap sade bırakılmıştır.

Asıl türbenin olduğu kısmın batı tarafında yer edinen çatıyla örtülü bölümde minik bir kütüphane olduğunu bilmekteyiz. 1925 yılında tekkelerin kapatıldığı dönemi izleyen zamanda tekkenin birimlerinden cümle kapısı, harem binası, Nezihe Hanım çeşmesi, hazîre ve medrese ortadan kaldırılmış, mezar taşları da Ankara'daki diğer hazîrelere kaldırılmıştır.²²

Osmanlı türbelerini andıran ve türbenin kible yönünde yer alan Muvakkithane, sekizgen planlı ve kubbelidir. Bu Muvakkithanenin kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Günümüzde bu yapı onarım işlemleri için, Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'ne yardım derneği olarak kullanılmaktadır. Bu yapılar günümüzde insanların sıkça ziyaret ettiği yerlerdir. İki yapı da birbirine sebep olarak cami için gelenler türbeyi de ziyaret etmekte veyahut türbe için gelenler camiye de ziyaret etmektedirler.

4. Çilehane

Halvethane olarak da isimlendirilen çilehaneler, bir kişinin 40 gün müddet ile dünyadan uzaklaşarak yalnızca Allah'ı düşündükleri yerlerdir. Anadolu'nun her yerinde çilehanelere rastlamak mümkün olduğu gibi Ankara'da da en meşhur olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çilehanesidir. Hacı Bayram-ı Velî Camii'nin zemininin altında dört ayrı hücre şeklinde olan bu çilehane, günümüzde oldukça fazla ziyaret edilmektedir. Buradaki hücreleri Hacı Bayrâm-ı Velî olmak üzere onun talebeli Eşrefoğlu Rumî, Akşemseddin ve Yazıcıoğlu Muhammed halvet uygulamasını gerçekleştirmek üzere kullanmışlardır. Buradan şu sonuca varılmaktadır; Bayramilik tarikatında halvet uygulaması büyük önem arz ediyordu. Tasavvuf karşıtı olan akımların da halvet uygulamasından ötürü Bayramilik tarikatına karşı sert eleştirileri olmuştur ki, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin talebesi Akşemseddin onlara cevap vermek amacıyla er-Risâletü'n-nûriyye eserini yazmıştır. Bu eserinde bazı delilleri dile getirerek halvet konusunu açıklamıştır. Bu delillerden birkaçı şöyledir; Nebi (s.a.v.)'in Hira'da belli bir süre inzivaya çekilmesi, Hz. Musa (a.s.)'in kırk gün ibadet etmesi (A'râf, 7/42). Eşrefoğlu'na göre çilehane, sadece bir kişinin namaz kılacağı kadar dar olan ve alçak olan bir hücre olmalıdır. Ayrıca hücre, karanlık ve korunaklı olmalıdır. Nitekim Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çilehanesine baktığımızda buranın da böyle olduğunu görmekteyiz. Üç hücrede bir kişinin namaz kılacağı kadar darlıktadır. Diğer hücre ise daha geniş ve dört kişinin namaz kılacağı kadar bir yerdir.²³

5. Ziyaret Yeri Olarak Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi

Şüphesiz Ankara'nın en önemli ziyaret merkezlerinden birisi Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi'dir. Bunda Hacı Bayram Veli Hazretleri'nin manevi rolü oldukça fazladır. O, yaşadığı

¹⁹ Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 452

²⁰ Akıncı, Dini Ziyaret Yerleri Açısından Ankara, s. 75

²¹ Güleklî, Ankara, 118

²² Tanman, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", s. 450

²³ Erkaya, M. Esad, Bayramiyye ve Eşrefiyye'de Halvet, II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı I, ed. Ahmet Cahid Haksever (Ankara: Kalem Neşriyat Yayıncılık, 2016), s. 636-644

dönemde tam da Osmanlı Devleti'nin kritik safhasında ortaya çıkarak bir tarikat kurmuştur. Ruhlarda oluşan tedirginlikleri dindirmiş ve insanlara sevgi ve ümit veren bir evliya olmuştur.

Çok eski zamanlarda yaşamasına rağmen günümüzde hala onun etkisi insanlarda yer edinmektedir. Onun uygulamalarını sürdürdüğü mekân Ankara'nın gözdesi ve en çok ziyaret edilen yerlerinden biri olarak kabul edilebilir. Çoğu insan onun manevi yönünden yardım almak isteyerek türbesine gider ve dua ederler. Burada yapılan duaların kabul olduğunu söyleyen Taşköprüzade; Hacı Bayram'ın kabrinin bir ziyaret yeri olduğunu söyler.²⁴

Bazı hikayeler de Hacı Bayrâm-ı Velî'ye olan sevgiyi çoğaltmıştır. Bu hikayelerden birisi tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra olmuştur. Kapatılma kararından sonra Hacı Bayrâm-ı Velî türbesine de kilit vurulmuş ama bu kilit sabah açılmıştır. Bu kilidin birileri tarafından açıldığı düşünüldüğü için başına iki polis görevlendirilmiştir. Ancak sabah ezanından sonra türbe içeriden açılmış ve Hacı Bayrâm-ı Velî oradan çıkarak yavaşça yürümeye başlamıştır. Bu polislerden birinin dili tutulmuştur. Daha sonra da Hacı Bayram Veli, başka bir yerde görünmemiştir.²⁵

1925 yılından önce hacca gitmeden önce müridler önce türbeyi ziyaret ederler ve bunu gerçekleştirmezlerse haccın makbul olmayacağını düşünürlerdi. 1925 yılına kadar da halvethaneleri ve zikir törenleri gibi faaliyetleriyle tekke görünümünü veren bu yapı, insanların bugün bile sevgisini korumuştur. Türbeyi ziyarete gelenler içerisine giremedikleri için duvarlarına dileklerini yazarlardı. Onarımdan sonra bu yazılar silinmiştir. Bir rivayete göre de müezzin temizletmek için türbenin kapısını açmış ama halk içeriye yığılarak mübarektir deyip tozları ellerine yüzlerine sürmüşlerdir. Yani insanlar, kabrinin tozuna bile sevgi beslemişlerdir.²⁶

Günümüzde Hacı Bayrâm-ı Velî türbesini, yaş, statü fark etmeksizin toplumun her zümresinden insan ziyaret etmekte ve kendi buldukları çevreye, inançlarına göre faaliyetlerde bulunarak ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. İnsanlar burada yaptıkları duaların Hacı Bayrâm-ı Velî gibi maneviyatı yüksek birinin aracı konularak yapıldığı takdirde kabul olacağını düşünmüşlerdir. Kendilerinin dualarının kabul olunmayacağını, onun aracı konularak kabul olma olasılığının daha yüksek olur düşüncesiyle mübarek günlerde ziyaretçiler buralara yoğun ilgi göstermektedirler. Dileklerinin gerçekleşmesini isteyen insanlar, burada adaklarda bulunmaktadır.

Türbeye gelen ziyaretçiler bazı istek ve dualarını türbenin bitişiğindeki minareye yazmışlardır. Bazı dikkat çeken yazılar da şöyledir; “Allah'ım hayırlısını ver.”, “Öğretmen olayım Allah'ım” “İyi bir iş ver Rabbim.” “Hayırlı evimiz olsun, hayırlısı olsun.” “Allah'ım Kpss'den 90 puan alayım.” Gibi isteklerdir. İşte insanlar bu şekilde dünyevi isteklerde de bulunmuşlardır.²⁷

Sonuç

Cami, caminin avlusunda yer alan türbeler ve hazireler ile burası küçük bir külliye olarak nitelendirilmektedir. Pagan kültürüne ait Augustus Tapınağı'nın hemen yanında olan bölge 1. Derece koruma altında olan bir sit alanıdır. Külliyenin içerisinde geleneksel doku izlerini taşıyan konutlar yer almaktadır. Bu da mekâna oldukça özgün bir hava katmaktadır. Bu tarihi ortam ziyaret edenlere ilk andan itibaren huzurlu bir hava katmaktadır.

Geçmişten günümüze birçok değişikliklere maruz kalmış olan cami, çeşitli ihtiyaçlarla yenilenmiştir. 19. Yüzyılın sonlarından beri aslını değiştirmeyen külliye son 80 yıl içerisinde hüviyetini kaybetmiş olsa da bugüne kadar gelmeyi başarmıştır. Bu süreçte caminin içerisinde bazı kıymetli mezar taşları bulunan haziresi ile zaviyesini kaybetmiştir. Batı yönündeki kemerli geçit ise kapatılmıştır. Kuzey tarafına da betonarme eklemeler yapılmıştır. İç mekânda da değişiklikler yapılarak caminin özgünlüğü yitirilmiştir.

²⁴ Azamat, Nihat, “Hacı Bayram-ı Veli”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 14, İstanbul, 1996, s. 443

²⁵ Araz, Nezihe, Anadolu Evliyalari, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1975

²⁶ Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, 67- 70

²⁷ Akıncı, Dini Ziyaret Yerleri Açısından Ankara, s. 81

Hacı Bayrâm-ı Velî ve 8 kişinin daha bulunduğu türbe ise caminin hemen bitişiğinde bulunmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretlerine duyulan sevgi oldukça yoğun olduğu için bu türbe onun müridleri tarafından sık sık ziyaret edilmiştir. Öyle ki, hacca gitmeden bu türbe ziyaret edilmezse hacım kabul olmayacağına kadar düşünceye kapılmışlardır.

Türbeye ziyarete gelenler, türbenin duvarlarına dua ve dileklerini yazarak Allah'a dua ederken Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretlerini aracı yapmışlardır. Şunu da belirtmek gerekir ki; Türbenin içindeki ve girişindeki kapılar şu anda Ankara Etnografya Müzesinde sergilenmektedir.

Kaynaklar

- Akıncı, Şerife, *Dini Ziyaret Yerleri Açısından Ankara*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008
- Araz, Nezihe, *Anadolu Evliyalari*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1975
- Aytekin, Öznur, "Tarihi Çevrede Koruma ve Peyzaj Yaklaşımları-Hacı Bayram Camisi Çevresi Örneği", *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 3:1, Ankara 2020
- Azamat, Nihat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 14, İstanbul, 1996
- Cebecioğlu, Ethem, "Hacı Bâyrâm-ı Velî", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991
- Demirci, Mehmet, "Tanpınar'ın "Beş Şehir"inde Hacı Bayram", *Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu*, Ankara 2012.
- Güleklî, Nurettin Can, "Ankara", Doğu Matbaası, Ankara 1948
- Söylemez, Duygu İlhan, "Hacı Bayrâm-ı Velî Camisi Minber ve Mihrap Süslemeleri", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, ed. Ethem Cebecioğlu (Ankara: Kalem Neşriyat Yayıncılık, 2017)
- Tanman, M. Baha, "Hacı Bayrâm-ı Velî Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 14, İstanbul 1996
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 2019
- Tanyu, Hikmet, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967

Hacı Bayram-ı Velî'nin İlmî Kişiliği

The Scientific Personality Of Hacı Bayram-ı Velî

Adile KAYA*

Özet

Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri Ankara'da dünyaya gözlerini açtı. İlk hocasından temel ilimleri gördükten sonra başka şehirlere yolculuk ederek farklı medreselerde eğitimini tamamladı. Belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra Ankara'ya büyük bir âlim olarak döndü. Hacı Bayram-ı Velî Türk İslam düşüncesinde etkili olmuştur. Çünkü kendileri medreselerde eğitimini tamamladıktan sonra ilmin hayata geçirilmesiyle daha çabuk öğrenildiği ve daha akılda kalıcı olduğuna inanmıştır. Medresede kalmayıp toplumun içerisine dahil olmuştur. Böylece kendisini milletine çok sevdirmiştir ve toplumun birlik ve beraberliği için çaba sarf etmiştir. Hacı Bayram-ı Velî yapmış olduğu faaliyetleri Ankara şehrini temele alarak oluşturmuştur. Kendisini toplumdaki tecrit etmeden toplumun manevi gelişimine katkıları sağlamıştır. Hacı Bayram-ı Velî sadece halk ile değil devlet idarecileri ile de ilişkileri olan bir kimsedir. Osmanlı devleti yöneticilerinin güvenini kazanmıştır. Böylelikle her kesime ulaşmıştır ve ulaşmış olduğu gruplar arasında bir köprü olmuştur. Hacı Bayram-ı Velî yaşadığı toplumun dilini yani Arapça-Farsça unsurların hâkim olmadığı Türkçeyi kullanarak şiirler kaleme almıştır ve böylece halkın kendisini daha kolay anlamasını sağlamıştır. Hacı Bayram-ı Velî zamanında medreselerde tefsir, fıkıh, hadis, mantık ve diğer ilimler olmak üzere üst düzeyde bir eğitim söz konusudur. Kendisinin kurmuş olduğu tarikat üne kavuşmuştur. Vefat ettikten sonra dahi yanında yetiştirmiş olduğu talebeleri sayesinde gelenek devam etmiştir. Bu tebliğde Hacı Bayram-ı Velî ilmî şahsiyeti ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlmî Kişilik, Medrese, Hacı Bayram-ı Velî, Tahsil.

Abstract

His Holiness Hacı Bayram-ı Velî Ankara opened his eyes to return. After studying the basic Sciences from his first teacher, he traveled to other cities and completed his education in different madrasahs, and when he returned to the upper level, Ankara returned as a great scholar. Hacı Bayram-ı Velî has been influential in Turkish Islamic Thought and traditions. Because, after completing their education in madrasahs, when the science became practical and put into practice, that learned Sciences, if it is more catchy, did not stay in the madrasah and became a part of the society. Thus, by using the language of transportation, unity and solidarity transformed most of it and made society love it. Hacı Bayram-ı Velî created the city of Ankara as a basis in the site he built. It has transformed the society spiritually by including it in the society. Hacı Bayram-ı Velî was not only related to the society but also to the Ottoman Empire. It has gained the trust of the Ottoman State. Thus, it reached the segment and became a bridge between the segment it reached. Hacı Bayram-ı Velî was translated into poetry by using the local language, Turkish language, and thus saw it closer to the folk language. During the time of Hacı Bayram-ı Velî, there was a senior management education in

* Ankara Hacı Bayram Velî Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi. E-posta: adile.kaya@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7518-7875>

madrasas such as Tafsir, Fiqh, Hadith, Logic and Other Sciences. He attained the sect he founded. Even after his death, the traditions continued thanks to the students he raised with him.

Keywords: Scientific Personality, Madrasa, Hacı Bayram-ı Velî, Education.

Giriş

Hacı Bayram-ı Velî Ankaralı'dır. Burada kurulan bir tarikatın kurucusudur. Ankara'daki birtakım medreselerde hem tahsil görmüş aynı zamanda müderrislik yapmıştır. Hacı Bayram-ı Velî medrese eğitimi almış olduğu için ilmi seviyesi yüksektir. Arapça ve Farsça bilmektedir. Fakat birtakım kişilerin iddiasına göre ne Ankara'da ne de başka yerlerdeki medreselerde müderrislik yapmıştır. Fakat birtakım kaynaklarda ise medreselerde müderrislik yaptığının resmi kayıtları da mevcuttur.¹ Hacı Bayram-ı Velî yüksek düzeyde ilim sahibidir. İlk başlarda Arapça'yı öğrenmiştir. Daha sonrasında medreselere giderek ilmini genişletmiştir. İlk hocası olan Şeyh İzzeddin'den temel dersleri görmüştür. Yaygın olarak öğretilmekte olan ilimleri daha detaylı ve geniş bir halde öğrenmek adına Bursa'ya kısaca gurbete gitmiştir. Sadece Bursa şehrine gitmekle kalmamıştır değişik bölgelere de gurbet etmiştir. Daha sonrasında doğup yetiştiği memleketi olan Ankara şehrine dönmüştür. Hacı Bayram-ı Velî bulunduğu toplumlara muhtelif sohbetler ve zikirler yaparak onları bilinçlendirmiştir. Çok iyi bir düzeyde Arap dilini ve Fars dilini bilmesine karşın şiirlerinde mütevacı Türkçeyi kullanmıştır. Böylece birtakım eserlerini Türk dilinde kaleme almıştır. Onun talebeleri de birçok kaleme almış oldukları eserleri Türk dilinde yazmışlardır. Dili kullanmak ulusal beraberliğe bir davet teşkil etmektedir. Birlik ve birliktelik doğal olarak Osmanlı Devleti'ne güç verip güçlendiriyordu. Ankara'da yapılmış olan toplam medreselerin sayısı o zamanda ancak 31 adet idi. Hacı Bayram-ı Velî milleti birliğe, dirliğe çağıran toplumu bir arada tutan ve İslami değerlere sahip çıkabilmeyi öğretmiştir. Medreselerde okutulan ilimler muhtelif ve faydalı idi. Tefsir, Fıkıh, Mantık ve Diğer ilimler şeklinde dersler okutuluyordu. Böylece Müslümanlar daha bilinçli, daha üretken olmaktadır. En azından bir ilimle meşgul olmaktadır. Şimdiki gibi boş boş durulmuyordu. Eski zamana baktığımız vakit Müslümanlar fazlaca üretkenler. Çünkü bir işi bitirdikten ya da bir dersi bitirdikten sonra derhal başka bir işe koyuluyorlardı. Hacı Bayram-ı Velî de ilmi hayatında örnek olmuştur.

1. Hacı Bayram-ı Velî'nin İlim Hayatı ve Tahsili

Hacı Bayram-ı Velî iyi bir öğrenim almıştır. Tahsilinde evvela köyü olan Solfasıl yerinde başladığı görülmektedir. Arapça dilini öğretmiş olan ilk hocası Ankara'da Şeyh İzzeddin'dir (ö. 750/1349-50). İlk hocası olan Şeyh İzzeddin'den temel dersleri öğrendikten hemen sonra üst düzeyde Arap dili, Fars dili, Tefsir alanında, Hadis Alanında, Fıkıh alanında ve Matematik alanında Anadolu'da o zamanda yaygın bir halde okutulmakta olan ilimleri öğrenmek adına Bursa şehrine gittiği, öğrenmiş olduğu ilmi birikimlerini geliştirmek adına Kayseri'ye ve Aksaray şehirlerine gurbet ettiği düşünülmektedir. O zamanda Anadolu'ya bakıldığında Ankara, Kayseri, Sivas, Amasya, Aksaray şehirlerinde mevcut olan medreselerin varlığı oldukça mühimdi. Günümüz üniversiteleri benzer biçimde olan bu medreselerde dönemin mühim görülen müderris hocaları, müderrisleri ders okuturdu. Hacı Bayram-ı Velî'nin medreselerdeki tahsilini bitirdikten sonra memleketi olan Ankara şehrine büyük âlim olarak dönmüştür. Aktarılmış olan bir rivayette Hacı Bayram-ı Velî bir süre bir müddet süresince kazaskerde tezkirecilik görevini üstlendiği söylenilmiştir. Bir diğer rivayetin hikâye gibi anlatılış şekline bakılarak Sultan Murad namı diğer Hüdâvendigâr devrinde 500 akçalık olan kadı olarak yükselmekte olduğu söylenilir. Ayrıca Yıldırım Bayezid'in de bir müddet kapıcıbaşı görevini üstlendiği de aktarılmaktadır. Böylelikle Hacı Bayram-ı Velî'nin müderris olma ve başka görevlerde vazife yapmış olduğu göz önüne alındığı zaman, tasavvufa girmeden evvel ve dâhisinde Osmanlı Devleti Sultanları ile, devlet erkânı ile âlim olanlar ve kendi asrında yaşamış olan birkaç mutasavvıf (Emir Sultan vb.) ile yakından alakalı olmasını, yöneticilerin ve halkın indinde itibarlı olmasını ve özel olarak da kurucusu olduğu tarikatının kısa bir mühlette oldukça fazla müntesibler edinilmiş biçimde genişlemesini ilginç bulmamak gerekmektedir.² Öncelikle Bursa'da müderris görevini ifa etmesi daha

¹ Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2008. S.: 13-18.

² Ayşe Yıldırım, *Ayşe Yıldırım, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*.

sonra da Ankara’da Melike Hatun isimli hayırseverin inşa ettirmiş olduğu medresede müderris görevini yerine getirmiş olması Hacı Bayram-ı Velî’nin akli ile nakli olan ilimlere yetkin olması da bir tezahür olarak makbul görülmektedir. Hacı Bayram-ı Velî’den söz eden birkaç kaynağa bakıldığında Hacı Bayram-ı Velî’nin müderris olmasına ittifak ile bakılmasına karşın, bazı araştırma yapanlar Hacı Bayram-ı Velî’nin gerçek manada müderris olması ve Kara Medrese’nin mevcudluğu hususunda bazı şüpheler olduğunu dile getirmişlerdir. Mesela; Nihat Azamat Abdurrahman el-Askeri’nin kaleme almış olduğu *Mir’âtü’l- ‘İşk’* eserinde geçen ve Pir Ali Aksarâyî (ö. 945/1538) kişisinden aktarılmış olan malumata dayanmaktadır. Azamatın ifade ettiği malumata göre, mecliste Pir Ali’ye, Hacı Bayram-ın “Müderris idi, medreseden geldi, derviş oldu” söyledikleri hatırlatılıp fikri sorulduğu zaman Pir Ali’nin “Belî! Anların dahi sözi gerçektür, ışk medresesinin müderrisidir; ‘ve allemnâ(hü) min ledünnâ³ derhânesinin küşe-nişnidür...” şeklinde yanıt vermesi, Hacı Bayram-ı Velî’nin görünen manasında müderris olmadığını açık bir şekilde ifade etmektedir.⁴ Bu devri ele alan eserlerde, Ankara’da Kara Medresesi’nin bulunmadığını, eğer bulunmuş olsa bile Hacı Bayram-ı Velî’nin bu medresede müderris olma görevini eda ettiğini ispatlanmadığı müddetçe Pir Ali Aksarâyî’nin aktarmış olduğu malumata itibar edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Pir Ali’nin ifade etmiş olduğu sözünden Hacı Bayram-ın görünen manada müderris görevinde olmadığı neticesini çıkarmak yerine hem görünen manada müderris olduğu hem de sonralardan tasavvufta irşad düzeyine varmasıyla beraber manevi olan hayatta mürşid olma manasında tedris görevini ifa ettiği neticesinin çıkarılması isabetli olacaktır.⁵

Osmanlı Devleti’nin arşiv belgelerine bakıldığı zaman Ankara’da bulunan Kara Medrese olarak bilinen bir medresenin mevcudluğunu ifade eden kayıt -şimdilik- bulunmamış olsa bile, Kara Medresesinin ismini zikreden ve Hacı Bayram-ın zamanına yakın olarak ilk tarihi kaynaklarda Lami’î Çelebi’nin (ö. 938/1532) 927/1521 tarihleri arasında telif gösterdiği *Futûhu’l-Müşâhidin li-Tervihi Kulûbi’l-Mucâhidin (Terceme-i Nefahâtü’l-Üns)* isimli kaleme almış olduğu eserini 1012/1603 tarihli istinsah yazma nüshası ve Mehmed Mecdi Efendi’nin (ö. 999/1591) kaleme almış olduğu *Hadâ’iku’ş-Şakâik (Terceme-i Şakâiku’n-Nu’mâniyye)* isimli eseri gösterilebilmektedir. Nev’î-zâde ‘Atâi’nin (ö. 1045/1635) kaleme almış olduğu *Hadâ’iku’ş-Şakâik fi Tekmileti’ş-Şakâik* isimli eserinde Kara Medrese olarak geçmektedir. Son iki tane olan eserlerde Ankara Medresesi isimli bir medreseden söz edilmektedir. Ankara’da bulunan Kara Medrese ’den söz etmiş olan üç tane eser kendisinden sonra olan kaynaklarca ismi ister verilmiş olsun ister verilmemiş olsun Hacı Bayram-ı Velî ile alakalı olan malumatları alıntılanan yalnızca tek kaynak olan Mecdi Efendi’nin kaleme almış olduğu eserdir. Lami’î Çelebi “Evâilde hayli zaman müderrislik etmişdür.” Cümlesi ile Sarı Abdullah Efendi’nin söylemiş olduğu “Hayli zaman tarik-i ilme gûşîş idüb zümre-i müderrisinden olub, hatta Yıldırım Bâyezid’in kapıcıbaşısı olmuş idi deyü rivayet iderler.” ifadesini aktarması Hacı Bayram-ı Velî’nin müderris vazifesini döneminin kısa olmadığına delalet etmektedir. Tahminlere göre on, yirmi beş ve otuz yıl müderrislik vazifesini yerine getirmiştir.⁶

2. Hacı Bayram-ı Velî’nin İlmî Açından Etkileri

Ehl-i Sünnete uygun bir biçimde eylemlerde bulunmuş olan medresede yetişmiş olması ve Ankara’da mevcut olan Kara Medresede müderrislik vazifesini ifa etmesi Hacı Bayram-ı Velî’nin sünnî olmasının en büyük delili olmaktadır. Ehl-i Sünnet inancına sıkı bir biçimde bağlıdır. Sufi olmasına karşın kaynaklarda kendisinin sünnilîği hakkında yönetimde birtakım şüpheleri bulunduğu ama bu oluşan şüphelerin kısa bir müddet içerisinde izale olmasını kaydetmişlerdir. Medresede yetişip oraya mensup olması ile birlikte ilmi olan kariyeri ile sünnî olan geleneğin hâkim olduğu Anadolu Türk civarında topluma güven vermekteydi. Böylelikle tarikatı hızlı bir biçimde üne kavuşmuştur. Hacı Bayram-ı Velî tekkesinde her sabah ve akşam yatsı namazından sonrasında toplu bir biçimde zikir çekilirken, öğlen namazı öncesi ve ondan sonra müridlerin önderliği ile birlikte şehirdeki toplumlara tefsir, fıkıh, hadis, kelam ve felsefenin ağırlıklı olduğu tasavvuf dersleri öğretilmekteydi. Örnek verilecek olursa, Mahmud Şebüsteri’nin kaleme aldığı Gülşen-i Râz isminde Farsça olan eseri

³ Kehf Suresi 18/65.

⁴ Ayşe Yıldırım, Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*.

⁵ Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*.

⁶ Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*.

okunup şerhi yapılıyordu. Halifelerinden Akşemseddin verilmiş olan öğretileri “Şerh-i Ahval-i Hacı Bayram Velî” adı altında düzenleyip şerhini yapmıştır. Bu sohbetlerde ilim, nasihat, hikmet, edep, terbiye hâkimdir. Boş lakırdılar edilmez. Hacı Bayram-ı Velî çok iyi düzeylerde Arapça ve Farsça bilmesine mukabil olarak diğerlerinden değişik olarak Türk Diline rağbet göstermiştir. Anadolu Türkünün konuştuğu dili kullanmak ulusal beraberliğe bir davet teşkil etmektedir. Dil, fonksiyonel bir biçimde yaşadığı zamandaki Anadolu Türkünün beraberliğine götüren bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Hacı Bayram-ı Velî şiirlerini Türkçe olarak kaleme almıştır. Ahmed Yesevi (ö. 1162)’nin kullanmış olduğu hece veznini kullanmıştır. Şiir yazma işlevini ermiş olanların bir keremeti olarak görmektedir. Yetiştirmiş olduğu halifeleri de kaleme aldığı eserlerin birçoğunu Türkçe olarak kaleme almışlardır.⁷

3. Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinin Müderrislik Görevini Yapmış Olduğu Medreseler

Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinin yaşamış olduğu devirde Ankara’da sadece şu medreseler mevcuttu:

- Kızıl Bey Medresesi: Selçuklu komutanlarından olan Kızıl Bey tarafınca 12. Asır zamanında yapılmıştır.
- Saraç Sinan Medresesi: el-Hac Sinaneddin Yusuf b. Hasan tarafınca 788/1287 yıllarında bina edilmiştir.
- Ahli Ya’kub Medresesi: Ahilerin yapmış oldukları mescide Ahi Ya’kub tarafınca 793/1392 yıllarındaki tamirinde medrese eklenerek inşa edilmiştir.
- Kara Medrese: Hz. Mevlâna hazretlerinin torunlarından olan Melike Hatun tarafınca yapılmıştır.
- Debbaghane Medresesi: Abdülkadir-i İsfahani (ö.751-1350) tarafınca inşa edilmiştir.
- Sultan Alaaddin Medresesi: Sultan I. Alaaddin Keykubad (ö.634/126) tarafınca 13. Yy ‘da yeniden imar etmek ile beraber minber yapılış tarihine göre burayı II. Kılıçarslan’ın evladı Muhyiddin Mes’ud ‘un yaptırmış olacağı biliniyor.
- Yeğen Bey Medresesi: Yeğen Bey tarafınca 12. Ya da 13. Yy ‘da yapılmış olduğu bilinmektedir.
- Yeşil Ahi Medresesi: Hacı İvaz tarafınca Ankara’daki yaşanmış olan savaş (1402) öncesinde yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir.
- Doğan Bey Medresesi: Selçuklu komutanlarından olan Doğan Bey tarafınca 13. Yy ‘da yapılmıştır.

- Ak Medrese

Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinden daha sonra yapılmış olan medreselerin sayısının 12 olduğu bilinmektedir. Ankara’nın tarihinde yapılmış olan medreselerin sayısının 31 olduğu söylenilmektedir on bine yakın olan nüfusa göre 31 tane medreselerin olması büyük bir şeydir. Ankara kültür yeri için artı değer olarak görülmektedir. Bazı kaynaklara bakıldığı zaman Hacı Bayram-ı Velî’nin müderris olarak görev yapmış olduğu medreseler iki tanedir. Bunlardan birisi Ankara Kara Medresedir. Diğeri ise Bursa’da Çelebi Sultan Mehmed Medresesi’dir.

- Kara Medrese Hz. Mevlana’nın torunu olan hayırsever bir bayan olan Melike Hatun tarafınca yaptırılmıştır. Hacı Bayram-ı Velî hazretleri o sırada Osmanlı Devleti hududları dışında kalmış olan Ankara’daki bu medresede müderris görevini eda etmiştir.

- Çelebi Sultan Mehmed Medresesi: Kaynaklara bakıldığı zaman Çelebi Mehmed tarafınca yaptırılmış olan medrese, Hacı Bayram-ı Velî 11935 senesinde Bursa şehrine şeyhi olan Somuncu Baba (ö.1415) ile gurbet edip geldiği zaman, 1402 senesine kadar müderrislik mesleğini yapmıştır.

Fakat başka bir diğer kaynağa bakıldığı zaman Hacı Bayram-ı Velî bu medresede müderrislik görevini yerine getirdiği kronolojik olarak mümkünatı görülmemektedir. Çünkü Hacı Bayram-ı Velî Bursa’da 1395-1402 senelerinde müderrislik görevini yapmıştır. Çelebi Mehmed Medresesi yapılış

⁷ Kadir Özköse, “Hacı Bayram Veli ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, s. 62-63.

tarihi 1419 yılıdır. Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin Bursa'daki medreselerden hangisinde müderrislik görevini ifa ettiğini İhsanoğlu'nun belgelere dayanarak hazırlamış olduğu çizelgeye bakılarak şunlar söylenebilmektedir: Hacı Bayram-ı Velî'nin Bursa'da görevini ifa ettiği sırada faal olarak işlemekte olan altı tane medreseler şunlardır:

- Orhan Gazi Medresesi ya da Manastır Medresesi: Orhan Gazi tarafınca 736/1335 yıllarında yapılmıştır.
- Orhan Gazi Medresesi (Aşağı vilayette): Orhan Gazi tarafınca 1339-1340 senelerinde yapılmıştır. Camisi vardır ve imaretlidir.
- Lala Şahin Paşa Medresesi ya da Sercaniyye, Sırçalıye, Arabiyye, Sıçanlıca Medresesi olarak da bilinmektedir.
- Sultan I. Murad tarafınca kurulmuş olan Hüdâverdigâr Medresesi, Kaplıca ya da Çekirge Medresesi olarak da bilinir. 1365 yılında yapılmıştır.
- Yıldırım Bâyezid tarafınca yapılan Yıldırım Medresesi ya da Köse Ali Paşa Medresesi ya da Ali Paşa Tekkesi olarak bilinmektedir. Yapılmasının tarihi 1394 yılından öncedir.

Hacı Bayram-ı Velî Bursa'dayken yalnızca yukarıda geçen altı tane medreseler bulunmaktaydı. Bu medreselerin hangisinde müderrislik görevini eda ettiği bilinmemektedir. Fakat başka kaynaklara bakıldığında ise Çelebi Mehmed Medresesi 1419 yılında yaptırılmış olduğundan bu medresede müderrislik görevini ifa etmiş olması tarihi bakımdan bakıldığı zaman mümkünatı görülmemektedir.

4. Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinin İlmî Birikimine Bakılarak O Devirdeki Medreselerde Okutulmuş Olan Kitaplar

Hacı Bayram-ı Velî'de olan ilmi birikimindeki kariyerin bilinmesi için o devirdeki medreselerde okunulması ve okutulması güçlü ihtimalleri olan kaleme alınmış olan eserleri kaynaklara ithafen tespit edilmiştir. Medreselerdeki mevcut olan mütedâvil olan eserler, müderrislik açısından, aynı vakitte Hacı Bayram-ı Velî'nin ilmi birikimleridir. Medreselerde Arapça, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam, Akaid ile Mantık dersleri verilerek eğitim ve öğretim yapılmakta olduğunu kaynaklar sayesinde öğrenmiş oluruz. Hacı Bayram-ı Velî'de eserlerle olan aşinalığına bakacağız:

Arapça Alanı

İslami ilimlere bakıldığı zaman Arapçanın bir branş olarak kariyerdeki ana yapı ögesidir. Kur'an hifzedildikten sonra o devirde geleneksel bir şekilde hemen Arap dili öğrenimine geçilmekteydi.

Sarf 'tan *Emsile-Binâ-Maksûd*: Kaleme alınmış olan bu eserlerin müellifleri meçhuldür. *İzzi*: Müellifi, İbrahim b. Abdülvahhâb ez-Zincânî (Ö.1257)'dir.

Nahiv: *Kafiye*, İbn Hacib (Osman b. Ömer) (ö. 1248) müellifidir. *Muğni'l-Lebib*, Müellifi Abdullah b. Yusuf (ö. 1360)'tur. *Kavâidu'l-İ'râb*: Müellifi Abdullah b. Yusuf'tur. *Elfîyye*: Müellifi İbn Mâlik/İbn Melek diye de tanınan Muhammed b. Abdullah'tır (ö. 1273).

Belâgât (Düzgün ve yerinde konuşma sanatı): *Miftâhu'l-Ulûm*: Müellifi Yakub es-Sekkâkî'dir (ö. 1229). *Mutavvel*: Müellifi Sa'deddîn Taftâzânî 'dir (ö. 1390). Hatîb-i Dîmaşkî kişinin kaleme almış olduğu "*Telhîsü'l-Miftah*" adlı eserine yazmış olduğu şerhidir. *Muhtasar*: Müellifi Taftâzânî 'dir. *Telhis*: Müellifi Taftâzânî 'dir.

Tefsir Alanı

İslami eğitimde Arap dili öğreniminden hemen sonra kaleme alınmış olan ilmi eserler sıralamasında Tefsir gelmektedir.

Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil: Kaleme alınmış olan bu eser Osmanlıdaki medreselerde baş eserlerden birisidir. Müellifi Kadı Beydavi'dir. Yani Nasıruddin Abdullah b. Ömer'dir (ö. 1286). *El-Keşşâf'an Hakâiki't-Tefsir*: Osmanlıdaki medreselerde isteği çok olan bu eser Türk asıllı olan Carullah Ebu'l-Kasım Muhammed ez-Zamahşeri (ö. 1143) kaleme almıştır. *El-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*: Müellifi Bedreddîn Muhammed ez-Zerkeşî (ö. 1392) yazmıştır. Bu eserin bir diğer ismi ise "*Burhân-ı Zerkeşî*" dir. *Şatibiyye*: Kaleme alınmış olan bu eser medreselerde okutulmuş olan Kıraat ile Tecvid ile alakalı eser verdi. Müellifi Endülüslü Kasım eş-Şatibî'dir (ö. 1194). Müellifin medreselerde hıfz

edilen iki tane manzum kaleme almış olduğu eseri mevcuttur. *Kaside-i Lamiyye ile Hirzu'l-Emânî ve Vechü't-Tehâî*'dir.

Hadis Alanı

Medreselerdeki okutulan ders sırasında üçüncü olarak gelmektedir.

Buhari: Müellifi Ebu Abdullah Muhammed el-Buhârî (ö. 870)'dir. Eserin orijinal ismi “*Camîu's-Sahîh*” dir.

Mesâbih: Orijinal ismi “*Mesâbihü's-Sünne*”dir. Müellifi Hüseyin b. Mesud Begâvi'dir (ö. 1126).

Meşârik: Müellifi İmam Radiyyüddin Hasan Sağanî (ö. 1253). Tam künyesine bakıldığı zaman “*Mesâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye min Sîhâh'l-Ahbâri'l-Mustafeviyye*”dir. Bu esere yazılmış olan şerh İzzeddin Abdullatif er-Rumî (ö. 801/1399) tarafınca kaleme alınmıştır. “İbn Melek” ismi ile ünlüdür. Eserin tam ismi “*Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriku'l-Envâr*”dır.

Kitabu's-Şifâ: Müellifi Kadı İyaz'dır (ö. 1159). “Şifa-i Şerif” ismi ile üne kavuşulmuştur.

Ulumu'l-Hadis: Hadise dairdir. Müellifi Salah Şehrîzurî'dir (ö. 1245). Bu eser İbn Salah Elfiyyesi olarak da tanınmaktadır.

Camîu'l-Usûl: Müellifi İbnü'l-Esir'dir. (Ö. 1209).

Kitabü'l-Erbâin: İmam Nevevi tarafından kaleme alınmıştır (ö. 1277).

Şemâil-i Şerif: Müellifi İmam Muhammed Tirmizi'dir (ö. 892). Medreselerde okutulmuş olan bir eserdir.

Fıkıh Alanı

Medreselerde okutulmuş olan derslerden dördüncüsüdür. O devrin kitapları şunlardır:

Hidaye: Müellifi Burhaneddin el-Merginânî'dir (ö. 1197). Hanefî fıkıhını anlatan bir eserdir. Merginânî ilk olarak “*Bidâyetü'l-Mübtedî*”yi kaleme almış, sonra kaleme almış olduğu bu eseri genişleterek şerh edip ona “*Hidaye*” ismini vermiştir. Muhammed Ekmeleddin Baberti (ö. 1384) Hidaye kitabına “*el-İnaye*” isimli bir şerh kaleme almıştır ve “*Ekmel*” ismi ile medreselerde okutulmuştur.

Vikaye: Müellifi Burhanü's-Şeri'a Mahmud'dur (ö. 1274). Torunu yani kız evladının oğlu için Hidaye kitabının birkaç mühim gördüğü kısımlarını birleştirip Vikaye isimli eserini kaleme almıştır. Torunu olan II. Sadru's-Şeri'a *Vikaye* kitabını *Nukaye* ismi ile şerh yapmıştır. Yapmış olduğu bu şerh orta düzeyde olan medreselerde uzun senelerce *Sadru's-Şeri'a Şerhi* olarak okutulmuş olmaktadır.

Kudurî: Müellifi İmam Ebu'l-Hüseyin Ahmed el-Kudurî'dir (ö. 1036). Orijinal ismi ise “*Muhtasarü'l-Kudurî*”dir. Bu esere pek çok şerh kaleme alınmıştır. Bu eser ilk devirdeki medreselerde ders kitabı şeklinde okutulmaktaydı.

Tenkîh ve Tavzîh: Fıkıh usulünü anlatan bir eserdir. Müellifi Sadru's-Şeri'a olarak bilinen Ubeydullah b. İshak el-Buhari'dir. Eserin esas ismi “*Tenkihu'l-Usul ve Tavzihu't-Tenkîh*”tir.

Menâr: Fıkıh usulü esaslıdır. Müellifi Ebu'l-Berekât Hafızuddin Nesevî'dir (ö. 1310).

Telviḥ: Şerafeddin Ahmed'in (ö. 1369) kaleme almış olduğu *Tenkihu'l-Ahdâs* isimli esere Sadreddin Taftâzânî (ö. 189)'nin kaleme almış olduğu bir şerh eseridir. Orijinal ismi “*et-Telviḥ fî Keşfi Hakâiki'n-Tenkîh*”tir.

El-Muğni: Müellifi Celaleddin Ömer el-Habbâzi'dir (ö. 1272).

Ferâz-i Secâvendî: Bir başka isimle de bilinmektedir. *Ferâz-i Sirâciyye*'dir. Fıkıhtaki miras kısmıyla alakalıdır. Müellifi Muhammed es-Secâvendî'dir. Medreselerde okutulmuş olan kitaplardandır.

Kelam ve Akaid Alanı

Tecridü'l-Kelam: Müellifi Nasırüddin Tusî'dir (ö. 1273). Kaleme alınmış olan bu esere Şemseddin Mahmud el-İsfahani (ö. 1348) “*Şerhu't-Tecrid*” adında şerh kaleme almıştır. O devirdeki medreselerde okutulmuş olan eserdir.

Şerh-i Mevâvkif: Müellifi Kadı Adudiddin el-İci'dir (ö. 1355). Orijinal ismi “*el-Mevâkif fi İlmi'l-Kelam*”dır. Bu esere “*Akaid-i Adudiyye*” denilmektedir.

Akâid-i Neseî: Yaygın bir şekilde okutulmuş olan eserdir. Müellifi İmam-ı Maturidi (ö. 1142)'nin öğrencisi olan Ömer Neseî (ö. 1142)'dir. Taftazani kaleme alınmış olan bu kitabı “*Şerh-i Akaid*” ismi ile şerh etmiştir. Yapmış olduğu şerh medreselerde uzun bir süre ile okutulmuştur.

Tavâli'u'l-Envâr: Müellifi Kadı Beyzavi'dir (ö. 1286). Eserin esas adı “*Tavâli'u'l-Envâr min Metâli'u'l-Enzâr*”dır.

Mantık Alanı

İsagoci: Eski Yunan düşünürlerinden olan Porphyrios'un kaleme almış olduğu Eisagoge isimli eserinden faydalanarak el-Ebheri (ö. 1266) tarafından kaleme alınmış olan sadece on sayfa olan; *er-Risâletü'l-Esiriyye fi'l-Mantık* isimli te'lifkerdesi olmaktadır.

Şerhu's-Şemsiyye: Müellifi Şemseddin Muhammed-i Kazvinî'dir (ö. 1293).

Melai'u'l-Envâr fi'l-Mantık: Müellifi Hz. Mevlana'nın müridi olan ve cenâze namazını kıldırtan Kadı Sirâceddin-i Urmevi'dir (ö. 1283).

Diğer Bilimler

Medreselerde Astronomi, Hey 'et yani Fizik, Aritmetik Hesap, Hendese ile Tıb eserleri okutulmaktaydı.⁸

Sonuç

Hacı Bayram-ı Velî ilmi yönüyle topluma bir örnek teşkil etmektedir. Yapmış olduklarıyla millete birliğin beraberliğin önemini vurgulamıştır. Hacı Bayram-ı Velî'nin ilmi seviyesi ilk başta normaldi ama ondan sonra başka şehirlere gidip temelden öğrendiği ilimleri detaylı bir halde öğrenip şehrine doğrusu Ankara'ya büyük bir âlim olarak dönmesine vesile olmuştur. Geldiği vakit tabii ki de boş durmamıştır. Tarikatı büyük bir üne kavuşmuştur. Herkes müridi olmak istemiştir ama gelenleri bir sınava tabii tutarak hangisinin gerçekten mürid olmayı hak ettiğini ve ciddi anlamda istemiş olduklarını öğrenip birtakım kişileri talebesi yapmıştır. Yani her gelen müridi olamamaktadır. Zaten bu tasavvufî işlerin ciddi manada istenmiş olunması gerekmektedir. Hacı Bayram-ı Velî içinde bulunduğu toplumlara sohbetler vererek, zikir meclislerini oluşturarak hem dinlerini iyi bir halde öğrenilmesini aynı zamanda boş durulmamasını empoze etmektedir. Hacı Bayram-ı Velî ilmini genişletip yüksek ölçüde bir ilme sahip olduğu vakit bile hiç özünden vazgeçmemiştir. Çok iyi bir halde Arap dilini ve Fars dilini bilmesine karşın o zamandaki modernizme uymayıp Türk diline büyük bir istek göstermiştir. Böylece topluma birliğin beraberliğin Osmanlı Devleti'ne etkisini de göstermiş olmaktadır. Milletten bir ve birlikte olması Osmanlı Devleti'ni güçlendirerek gücüne güç kazandırarak daha iyi bir hale getirmeye çalışmıştır. Hacı Bayram-ı Velî ilmin ve yaşamın iç içe bulunduğunu temsil eden en güzel örnektir. Öğrenilmiş olan ilmin pratikleşilerek daha iyi bir halde öğrenilmesini ve etrafına da güzel bir örnek teşkil etmesini sağlar. Bunu için Hacı Bayram, medreselerde kalmayıp, topluma içine girerek öğrendiklerini toplumlar üstünden pratikleştirerek unutulmamasını istemiştir.

Kaynaklar

Cebecioğlu, Ethem, (Editör: Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever), “Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) İlmi Birikimi”, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği.

⁸ Ethem Cebecioğlu (Editör: Prof. Dr. Ahmet Cahid Haksever), “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin (ks) İlmi Birikimi”, *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, s. 85-95.

Özköse, Kadir, “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004.

Yıldırım, Ayşe, *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2008.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Manevî Kişiliği ve Tasavvuf Anlayışı

The Spiritual Personality of Hacı Bayrâm-ı Velî and his Understanding of Sufism

Ümmühan KORKMAZ*

Özet

Manevî kişilik, insanın kendi iç dünyasında gerçekleştirmiş olduğu birtakım değer ve yargıların bütünüdür. Tasavvuf eğitimi, insanlara bu manevî kişiliği kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu eğitime tabi olan sûfiler, toplumun diğer fertlerinden farklı bir manevî hüviyet kazanırlar. Bazı sûfiler, manevî kişilikleriyle evrensel mânâda bıraktıkları iz ile daha sonraki dönemlerde de yaşadıkları şehirle birlikte anılır olmuştur. İşte bunlardan birisi de Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. Biz bu çalışmamızda Anadolu'da Ankara ile bütünleşmiş olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevî kişiliğini oluşturan temel unsurları ve onun tasavvufa girmeden önceki manevî kişiliğini ele almak istedik. Yaptığımız çalışmayı da iki ana başlık üzerine inşa etmiş olduk.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Manevîyat, Mânevî Kişilik, Hacı Bayrâm-ı Velî, Manevî Eğitim.

Abstract

Spiritual personality expresses the whole of some values and judgments that a person has realized in his inner world. Sufism education aims to give people this spiritual personality. Sufis, who are subject to this education, acquire a different spiritual identity from other members of the society. Some of the Sufis have also been remembered together with the city they lived in, leaving a universal mark on history with their spiritual personalities. In this study, we will discuss the basic elements that constitute the spiritual personality of Hacı Bayrâm-ı Velî who was integrated with the city of Ankara in Anatolia, under two main headings: Hacı Bayrâm-ı Velî's spiritual personality before he was included in Sufism and his spiritual personality as a Sufi.

Key Words: Sufism, Spirituality, Spiritual Personality, Hacı Bayrâm-ı Velî Spiritual Education.

Giriş

Tasavvuf, Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkmış bir düşünce hareketidir. Her düşünce hareketinde olduğu gibi tasavvuf düşüncesi de teşekkül, sistemleşme ve kurumsallaşma dönemlerinden geçmiştir. Zühd diye adlandırılan teşekkül dönemi, İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte sistemleşmeye başlamış ve tasavvuf adını almıştır. Kurumsallaşmasının akabinde tarikat oluşumları ortaya çıkmaya başlamıştır.

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: ummuhan.korkmaz@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4753-714X>.

Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 833/1430), Osmanlı'nın siyasi otorite boşluğu yaşamaya başladığı dönemde sosyal ve dinî sıkıntılarının yaygın olduğu bir zamanda yaşamıştır. Daha çocukluk yıllarındayken ailesi tarafından ciddi bir eğitime tabi tutulmuş; dinî ve beşeri ilimlerden nasibini almıştır. Bunun akabinde bir süre müderrislik yapmıştır. Bu süreç içerisinde kendini hem maddî hem de manevî açıdan yetiştirmiştir. Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî'nin (ö. 815/1412), Anadolu'daki kargaşayı düzeltmesini teklifi üzerine tasavvuf yoluna girmiş; bu alanda belirli bir yetkinliğe ulaşmasının ardından kendisinde var olan manevî kazanımları birtakım tasavvufi kavramlarla harmanlayarak kendi tarikatını kurmuştur. Bu tarikat hızla büyümüş, Anadolu'da aksayan itikâdî hususların giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu da onun adını Anadolu'da önemli bir şahsiyet haline gelmesine yol açmıştır. Bu başarısı dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'ye Anadolu'nun manevî mimarı denmiştir. Kurduğu tarikatın hızla büyümesi ve kendisinden bu şekilde sitayişle söz edilmesi, daha müderrislik yıllarında ortaya koymuş olduğu ilmî duruşu ve alçakgönüllülüğü sayesinde olmuştur. Bu sayede halkın sevgi ve saygısını kazanmıştır. Yani Anadolu'daki kargaşa esnasında birdenbire ortaya çıkmış bir şahsiyet değildir.¹

Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvufta önem arz eden seyr ü süluk, marifetullah, sohbet, fakr, tevazu, halvet gibi kavramlara dikkat çekmiş, ahiret hayatını kazanmak uğruna girmiş olduğu tasavvuf yolunun öğretisi olan dünyadan el etek çekip, maneviyata yönelmeyi çok önemsemiştir. Bununla beraber sanat ve ziraata önem vermek suretiyle kendi el emeği ile geçinme ilkesine büyük bir oranda önem vermiştir.² 14. yüzyıl Anadolu'sunda bir takım çalkantıların yaşandığı ve maddiyatın ön plana çıktığı bir dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî sevilip, benimsenmiş ve manevî öğretisi ciddiye alınmıştır.

1. Müderris Olarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Manevî Kişiliği

Manevî kişilik, çeşitli ahlakî değerlerin kabul edilmesiyle kişiyi, diğer kişilerden farklı hâle getiren bir çeşit karakter kazanımıdır. Tasavvufa meyleden bir kimsenin manevî kimlik kazanması, bu yolun temel gayelerindedir. Gerçi bir takım sūfinin, tasavvuf yoluna girmezden önce de kendilerine has birtakım anlayış ve farklılıkları olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî de bunlardan birisi olmuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufi hayatından önceki kişiliğinden bahsedebilmemiz için onun çocukluk yıllarına bakmamız gerekmektedir. Nitekim henüz o bir çocuk iken, ciddi bir eğitim almış, gençlik yıllarında ilim tahsiliyle uğraşmıştır. Bu esnada dinî ve beşerî ilimlerde derin okumalar yaparak kendisini yetiştirmiştir. Aldığı eğitimler neticesinde, medreselerde müderrislik yapmıştır. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla 14. yüzyıl Anadolu'sunda medreseler, üniversite formunda; müderrisler de akademisyen yetkinliğinde görev deruhte etmişlerdir. Hacı Bayrâm-ı Velî, medreselerde verilen eğitimi çok kıymetli bulmuş ve mütevazılığı benimsemiş olması hasebiyle yüksek maaş karşılığı müderrislik yapmayı bırakıp çiftçiliğe yönelmiştir. Bizzat refah seviyesinde bir hayat yaşamamasına rağmen, yardıma muhtaç gördüğü kimselere sürekli olarak destek olmuştur. Ekonomik durumu iyi olan kimselerden zekat toplamak suretiyle yetim, dul ve fakirlere yardım eli uzatmıştır.³

Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvufa intisabı ile de birçok mutasavvıftan ayrılmaktadır. Bilindiği gibi tasavvuf yoluna girmek isteyen kimse (mürid), kendisine tasavvuf yolculuğunda rehberlik edecek mürşidini arayarak bulmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, henüz tasavvuf yoluna girmediği dönemlerde ilmi birikimi, alçak gönüllüğü ve yardımseverliği gibi özellikleriyle Anadolu'da kendi adından söz edilen bir kişi olmuştur.⁴ Ününü duyan Hamîdüddin Aksarâyî (Somuncu Baba Hazretleri) (ö. 815/1412), Hacı Bayrâm-ı Velî'yi yanına çağırarak çeşitli ilimlerde mütehasıs olması münasebetiyle ondan zahir ve batın ilmi arasında bir seçim yapmasını istemiştir. Somuncu Baba'nın bu isteği üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî, kendisinde var olan zahiri ilmi, maneviyatla içselleştirebilme gayesi ile batın ilmini, yani tasavvuf yolunu seçmiştir. Bu uğurda, Ankara'da icra etmekte olduğu müderrislik

¹ Abdülkerim Erdoğan, "Manevi Mimarlarıyla Ankara", *Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi 5/* (2007).

² Süleyman H. Bolay, "Hacı Bayram Velî'nin Dünya Görüşü", (1986).

³ Enisi, Emir Hüseyin, Menâkıb-ı Akşemseddîn, haz. Bilal Aktan, Mustafa Güneş, H Yayınları, İstanbul, 2011, s. 39; Mecdî, Tercüme-i Şekaik-i numaniyye, s. 240; Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", s. 444.

⁴ Oğuz Çetinoğlu, *Müderris ve Mutasavvıf Hacı Bayrâm-ı Velî (Anadolu'nun Manevi Mimarı)* (İstanbul: Bilgeoğuz yayınlar, ts.). 137.

mesleğini bırakarak tasavvuf eğitimi almak için Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî'nin yanında kalmış ve onun müridi olmuştur. Görüldüğü gibi Hacı Bayrâm-ı Velî, alışılmışın dışında arayan değil, aranan birisi olmuştur. Bu durum da onun tasavvufa intisap etmezden öncede de maneviyata önem verdiğini ve tasavvufa meyilli bir kişiliğinin olduğunu göstermektedir. Yapmış olduğu seçim de maneviyata verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır.

Hacı Bayrâm-ı Velî, Anadolu'da huzur ve istikrarın tam olarak hâkim olmadığı bir dönemde tasavvuf yoluna girerek 'Bayramiyye' adında bir tarikatın kurucusu olarak ortaya çıkmamıştır. O, tasavvuf yoluna girmeden önce de müderrislik yıllarında ilmi kişiliği ve alçak gönüllüğü ile Anadolu'da halkın sevgi ve saygısını kazanan bir kişi olmuştur. Dolayısıyla kurmuş olduğu tarikatın hızla büyümesinde bu tür özelliklerinin büyük bir oranda etkisi bulunmaktadır.

2. Sûfi Olarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Manevî Kişiliği

Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. yüzyılda siyasi otorite boşluğunun getirdiği huzursuz bir ortamda tasavvuf ile meşgul olmuştur. Bu sıkıntılı dönemde, kendi iç dünyasına yönelmiştir. Tasavvufta ilerlemesi ve özgün bazı fikirler oluşturmasının ardından, 'Bayramiyye' adında bir tarikat kurarak tasavvuf felsefesini ortaya koymuş ve ilmi birikimini tasavvuf unsurlarıyla harmanlayarak Anadolu'da iz bırakmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, yaşadığı dönemde fikirleri ve hayat tarzı ile ortaya koyduğu maneviyat ve ahlak öğretisi yoluyla halkının manevî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Onun müderrislik ve mürşitlik yönü hem yerel beklentilere hem de daha sonraki dönemlere cevap vermesine imkân vermiştir. Böylece o, yaşadığı devirde hapsolmayıp günümüze kadar uzanan bir kandil olmuştur. Bu da onu diğer sûfilerden ayıran bariz bir özellik olmuştur. Diğer birisi de onun kendisine has bir ahlak anlayışını sentezlemiş olmasıdır.⁵

O, tasavvuf yolunun temel gayesi olan Allah'a ulaşmanın, kişinin kendisini tanımasından geçtiğini savunmuş (marifeu'n-nefs) ve müritlerini, kendilerini bulmalarına teşvik etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'de nefis bilgisi, bir çeşit içe dönüş metodudur. Kişinin kendisini bilmek istemesiyle, kendi benliğini inceleme fırsatı bulur. Bu süreç, özne ve nesnenin ayrımını ortadan kaldırır ve kendini bilme halinde olan insan birliğe ulaşır.⁶

Günümüze orijinal haliyle ulaşmış olup, aforizma niteliği taşıyan şu dizelerde, "görmek istersen seni, can içre ara canı, geç canından bul anı, sen seni bil sen seni" Hacı Bayrâm'ın marifetullahı ulaşma metodu olarak nefis bilgisini tercih ettiğini görmekteyiz. Hacı Bayrâm'ın bu sözlerinden kastı, günümüzde çokça duymuş olduğumuz "nefsi öldürmek" ibaresi değildir. Hacı Bayrâm'ın manevî kişiliğine baktığımızda kendi benliğini bütünüyle varlık sahasından kaldırmadığını görmekteyiz. Nitekim tasavvuf öğretisinin Allah'a ulaşmak için sunmuş olduğu metot, nefsi yok saymak değil, onu terbiye etmek ve çeşitli kötü arzularına karşı (nefs-i emmare) ona hükmeder hale gelebilmektir. Hacı Bayrâm-ı Velî de geç "canından bul anı" dizesinde insanın hayvanî nefsi aşarak, Rabbi tarafından kendisine üflenmiş o ruha, nefse erişmeyi murat etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'de gönül kavramı da çok mühimdir. O, maddî olanın, dünyevi işlerin akıl ile yürütülmesi gerektiğini, maneviyat sahasında ise kalbe başvurulması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Tanrı, inanan kimselerin gönlündedir. İnsan kendini tanıma sürecinden geçerek içindeki kötülüklerden arınmak suretiyle kalbinde Tanrı'ya ulaşabilir. "Mesken-i canan, mesken-i canan, olsa acep şimdi mi gönlüm?" dizesinde Hacı Bayrâm, gönlünün Allah'ın evi olduğunu, şiirin devamında da "Bayrâmî imdi Bayrâmî imdi Bayram edersin yâr ile şimdi" diyerek vuslat makamına eriştiğini bildirmiştir.⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvuf terminolojisinde manevî yolculuğu ifade eden 'seyr ü sülûk' kavramına son derece önem vermiştir. Ona göre, kişinin manevî kimliğini oluşturabilmesinin en kolay yolu, şeyhini taklit etmesidir. Söz konusu taklit sayesinde bir manevî miras oluşmaktadır.⁸ Nitekim Hacı Bayram Veli'de de bu maneviyat aktarımını görmekteyiz. Bilindiği üzere şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî mahfiyatı ile öne çıkmış bir insandır. Yaşadığı yerin halkı kendisini tanıyıp, hürmet

⁵ Abdurrahman Güzel, "Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Hazırlayan Tarihi ve Tasavvufi Zemin", (1986).

⁶ Hasan Bulut, "Tasavvufî Bir Bakış Açısıyla Nefis", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 11/1 (ts.), 165-188.

⁷ Vuslat makamı tasavvuf literatüründe ulaşılmaması hedeflenen en yüce makamdır

⁸ Büşra Coşanay, "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr ü Süluk Üzerinde Bir İnceleme", *Anasay* 2 (2017), 199-216.

etmesinden dolayı ilmiyle makam mevkii kazanıp, maneviyatına zeval getirmemek adına sıklıkla seyahatler yapmış; kendisini gizlemek için halk arasında ekmek satmış ve bu sebepten kendisine somuncu baba denilmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî de ‘seyr ü sülûk’ kavramını benimseyip, şeyhinin mahfiyatını özümsemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî’yi yaşadığı kargaşa ortamında insanların kolaylıkla benimseyip, sevdiği bir şahsiyet olmasının temelinde de bu tevazu anlayışı yatmaktadır. Nitekim daha tasavvuf yoluna girmeden evvel, insanlara yardıma koşup, halkın beğenisini kazanan birisi olmuştur. Buna ilaveten, şeyhi tarafından kendisi tasavvuf yoluna davet edilmişti. Tüm bunlara rağmen mütevazılığından asla ödün vermemiştir. Talebelerini de kibirden sakındırmıştır. Halefi Akşemseddin’in kendisine intisabı da Hacı Bayram’ın yapmış olduğu kibir testi sonucunda olmuştur. Onun tevazuyu bu denli önemsemesi, kendi maneviyatını güçlendirmesinin yanı sıra, yaşadığı toplumun aksayan yönlerini düzeltmesine de yardımcı olmuştur. Şu halde şeyhe teslimiyeti benimsemiş bir sûfi olan Hacı Bayram Velî’nin, şeyhi somuncu babadan tevazu öğretisini alması son derece tabiidir.

Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvuftaki ‘fakr’ kavramını da epey önemsemiştir. Tasavvufa intisabında gördüğümüz üzere, kendisi tevazu sahibi ve dünya malına değer yüklemeyen bir insan olduğunu görmekteyiz. Tasavvufta ilerledikten sonra Hacı Bayrâm-ı Velî, ‘fakr’ kavramının fehvasını manevî kişiliği haline getirmiştir. Sûfiler ‘fakr’ kavramını iki temel düzlemde anlamışlardır. İlki sûri yani maddî fakr, ikincisi ise sûfi, yani manevî fakrdır.⁹

Hacı Bayrâm’ın manevî kişiliğine baktığımızda fakr’ın iki tezahürünü görmekteyiz. Onun müderrisliği terk edip, çiftçilikle yaşamını idame ettirmek maksadıyla dünya malından vazgeçip, daha sade bir yaşamı tercih etmesi ve kendisi refah seviyesinde değilken dahi yardıma muhtaç insanlara yardım etmesiyle maddî fakrı, girdiği halvetlerle de dünya işleriyle meşgul olmayı reddederek, manevî fakrı pratize ettiğini görmekteyiz.¹⁰ Hacı Bayrâm-ı Velî’nin manevî fakr anlayışı ise, tamamen Allah’a yönelmek, Allah’tan başka her şeyden müstağni olmak, yalnızca Allah’a muhtaç hale gelmek olarak ele alınabilir.

Hacı Bayrâm-ı Velî, bu anlamda “el fakru fahrî, el fakru fahrî demedi mi ol âlemler fahrî fakrını zikret, fakrını zikret mahvu fenâda buldu bu gönlüm” dizelerinde manevî fakr kavramına dikkat çekmiştir. Kişinin yalnızca Allah’a muhtaç olduğunu kabul edip, o bu kabulüne uygun davranışlar sergilemesinin insanı, Allah’tan gayrısına muhtaç olmaktan kurtaracağını ifade etmektedir. Fakrını zikretmekten maksat ise, insanın kendi varlığının Allah’ın varlığı karşısındaki konumunu bilmesi, kendini bilmesidir. Kendini bilen insan ise, belirtmiş olduğumuz üzere Hacı Bayrâm-ı Velî anlayışına göre marifetullahı ulaşmaktadır.¹¹

Hacı Bayrâm-ı Velî’nin manevî kişiliğinde öne çıkan temel ilke, dünyada rızık gayesi üzerine çalışmaktır. Bilindiği gibi tasavvuf bir kimsenin iç dünyasına yaptığı yolculuğu ifade etmektedir. Bu yolculuk esnasında sûfiler, kendilerini dünya zevklerine kaptırmamak adına olabildiğince dünyadan uzak kalmaya çalışırlar. Hacı Bayrâm-ı Velî, bu uzak kalmanın insanı tembelleğe sürüklememesi gerektiğine inanmaktadır. Öyle ki, yanında meslek sahibi olmayan, bir meşgalesi bulunmayan müritler barındırmamıştır. Zanaat sahibi olmayı, tarikata mensubiyetin şartı saymış ve kendi tarikatında da bunu uygulamıştır. Sosyo-ekonomik açıdan daha değerli olması bakımından tarım ve çiftçiliğe önem vermiştir. Göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Anadolu halkına, yerleşik yaşama geçmelerini tavsiye ederek, toprağın faziletlerini anlatmıştır.¹² Kendisi de toprağa büyük saygı duyması sebebiyle geçimini ziraatla sağladığı için müritlerine, toprakla uğraşıp çiftçilik yapmalarını, onlara örneklik ederek teşvik etmiştir. Yalnızca ziraatla de sınırlı kalmamış, müritleriyle birebir ilgilenerek onlara mizaç ve kabiliyetine uygun meslekler edinmeleri ve sanat yapmalarına yönelik rehberlik etmiştir. Bu anlamda bakıldığında çalışmaya yüklediği değer, Hacı Bayrâm-ı Velî’yi diğer sûfilerden ayıran en önemli özelliğidir. O, çalışıp rızık elde etme faziletine mürşidi Somuncu baba vesilesiyle erişmiştir. Almış olduğu bu mirası kendi müritlerine de aktarmıştır. Söz konusu aktarım sayesinde rızık uğruna

⁹ Süleyman Uludağ, “FAKR”, TDV, *İslam Ansiklopedisi*, 1995, 132-134.

¹⁰ Çetinoğlu, *Müderris ve Mutasavvıf Hacı Bayrâm-ı Velî (Anadolu’nun Manevi Mimarı)*, 135.

¹¹ Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayrâm-ı Velî: yaşamı, soyu, vakfı* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983).

¹² Mustafa Özkan, “Bayramiyye Tarikatı’nda Çalışma, Kazanma ve Tüketim Ahlakı“, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, (ts.), 273.

çalışma erdemi, Anadolu halkınca benimsenmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevî kişiliğinin temelini oluşturan bu ilke, iktisadi olarak çöküntüde olan Anadolu ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Hassaten bu katkıyı sağlamasına yönelik Hacı Bayrâm-ı Velî'ye Anadolu'nun manevî mimarı denilmiştir.¹³

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dünya uğruna çalışmaya teşvik ettiğini ve tasavvuftan amacın dünyayı büsbütün terk etmemek olduğunun idrakinde bir sûfi olduğunu, bu idraki sebebiyle asla dünyada para kazanmak için çalışmayı bırakmadığını söylemiştik. Bununla beraber o, tasavvufta büyük bir yeri olan halvete, maneviyatını güçlendirdiği için ehemmiyet göstermiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halvete verdiği önem, Şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî'nin 'Halvetiye' tarikatına mensup olmasından dolayıdır. Halvet öğretisini uygulayıp, müritlerine teşvik etmesi de buradan gelmektedir. Kendisi sık sık halvetlere girerek şahsının maneviyatını geliştirmiş ve müritlerini halvetlere göndererek onların manevî eğitimini sağlamıştır. Bugün Ankara'da bulunan Hacı Bayrâm-ı Velî Camii bodrum katında Hacı Bayram Veli'nin çilehanesi yer almaktadır.¹⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî, burada tasavvufun halvet öğretisi esasınca kırk gün kalarak, insanlarla iletişime geçmeden Allah'a ibadet etmiştir. Müritlerinin maneviyatlarını da bu çilehanede güçlendirmelerini istemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'de halvet, ölüm metaforu fonksiyonu taşımaktadır. Halvete girecek bir kimse, dünyayla bütün ittisalini kopartarak, manevî bir yolculuğa çıkmaktadır. Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/1469) *Müzekkin-nüfûs*'ta bildirdiği üzere, Hacı Bayrâm, müritlerinden halvete girmeden evvel kişinin ailesi ve çevresinden helallik alarak, kul hakkından kurtulmasını söylemekteydi.¹⁵

Halvetlere şeyhin izni ve gözetimi doğrultusunda girildiğini düşünürsek, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halvete girmeden önce kul hakkından kurtulmayı gerekli görmesi, müritlerine dünya hayatlarını daha titiz bir şekilde yaşamaya sevk etmiştir.

'Bayramiyye' tarikatında halvetin konumuna baktığımızda, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halvete ne denli önem verdiğini çok rahat görebilmekteyiz. Hacı Bayrâm-ı Velî, halveti manevî gelişim için belirleyici bir unsur olarak addetmiştir. Kendisine intisap etmek isteyen mürit adaylarını, evvela halvete girmek üzere çilehanelere göndererek teste tabi tutmuştur. Bu uygulama Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yetiştirdiği halifeleri tarafından da sürdürülmüş ve 'Bayramiyye' takibatının karakteristik pratiği haline dönüşmüştür.

Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvuf öğretisini talebeleriyle karşılıklı muhadese ve üst seviye sohbetler yaparak aktarmayı tercih etmiştir. Ayrıca irşat faaliyetlerini de sözle gerçekleştirmiştir.¹⁶ Bu yüzden şiirleri dışında günümüze ulaşan eseri yoktur. Bugün biz, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevî kişiliğine ilişkin bilgileri, günümüze ulaşan dört şiirinden, hakkında yazılmış olan tarih kitaplarından ve halifelerinin yazmış olduğu eserlerden elde etmekteyiz.

Sonuç

Tasavvufun insanların maneviyatına yönelik bir eğitim süreci olması dolayısıyla sûfi yaşam, insanlara manevî bir kişilik kazandırmaktadır. Adını tarihe kazımış büyük mutasavvıfların yaşamlarına baktığımızda, tasavvuf yoluna girmeden önce de kendilerini çeşitli açılardan yetiştirdiklerini ve tasavvufa meyilli bir mizaca sahip olduklarını görmekteyiz. Yaptığımız çalışmada, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevî kişiliğini tasavvuf yoluna girmeden öncesi ve sonrası ile inceledik.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevî kişiliğinin esasını oluşturan ilke, tasavvuftaki 'marifetü'n-nefs' kavramıdır. Hacı Bayram, dünyadan kopmadan yaşama sınırı çerçevesinde hep içine dönük bir hayat

¹³ Ahlaki çöküntüde olan bir toplumu maneviyat sahasında eğiten kişiler, toplumun değerlerini yok olmaktan kurtardığı için tarihi süreç içerisinde manevî mimar olarak nitelendirilir.

¹⁴ Mahmud Esad Erkaya, "Tasavvufi Eğitim Metodu Olarak Halvet (Gümüşhânevi Örneği)", (2015).

¹⁵ Mehmet Özgür Ersan, *Pir Hacı Bayrâm-ı Velî (Salon Yayınları, 2018)*.

¹⁶ Bülent Akot, "Tasavvufi İrşad Metodu Olarak Sohbetin Fonksiyonu.", *Journal of International Social Research* 7/31 (2014).

sürmüş, kendini tanımaya çalışmış, maneviyatını Allah'a ibadet ve eşref-i mahlûkat olan insana hizmet ederek güzelleştirmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî, ilim tahsiliyle uğraşmış, dinî ve beşerî ilimlerde okumalar yaparak kendisini yetkinleştirmiştir. Belirli bir yeterliliğe ulaştığında müderrislik yapmış, insanları ilme teşvik ederek cehaletten uzak kalmalarını tavsiye etmiştir.

Manevî kişiliğinin Anadolu'da çok takdir edilmesi dolayısıyla tasavvuf yoluna girişi kendi talebiyle değil, mürşidi el-Aksarayı'nın talebiyle olmuştur. Oldukça mütevazı bir şahsiyeti olan Hacı Bayrâm, tasavvuf yoluna girmesiyle daha fazla maneviyatına yönelerek manevî kişiliğini geliştirmiştir. Özellikle tasavvufun halvet öğretisini uygulayıp teşvik etmeye özen göstermiştir. Hacı Bayrâm'ın halvet uygulamasında dünyadan tamamen el etek çekme gibi bir durum söz konusu olmamıştır.

Halveti çok elzem kabul etmesinin beraberinde, ekonomik açıdan çöküntüde olan Anadolu'da, kendi rızkını kazanma mefhumuna dikkat çekmiş, tasavvufi yaşama girip, müderrisliği terk etmesiyle beraber kendisi de yaşamını çiftçilikle idame ettirerek, Anadolu'ya sosyoekonomik anlamda katkı sağlamış, müritlerine örneklik teşkil etmiştir.

İrşat faaliyetlerine de son derece önem vermiş ve en sağlıklı nasihatın örneklik olduğunu vurgulayarak, müderrisliği döneminde öğrencilerini, sûfiliği döneminde müritlerini dünyada para kazanmak için çalışmaya teşvik etmiştir. Hacı Bayrâm- ı Velî'yi diğer bazı sûfilerden ayıran en önemli özelliği, rızkını kazanmak için çalışma ilkesidir. Mutasavvıf olması münasebetiyle dünya ile bağlarını tamamen kesip maneviyata yönelmemesi, onun mutedil bir kişiliği olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- Abbasova, Aytaç. "Ahmed Yesevi ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ortak Felsefesi". *Hacı Bayram- ı Velî*, 151.
- Akot, Bülent. "Tasavvufî İrşad Metodu Olarak Sohbetin Fonksiyonu." *Journal of International Social Research* 7/31 (2014).
- Alkan, Harun. "IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu 11 Mart 2019, Ankara." *AKADEMİK Akademik İslam Araştırmaları Dergisi* 6 (2019), 227-230. Arnoğlu, İbrahim Ethem. "Gönül Sultanları Şahsiyetleri ve Değerleriyle Ankara".
- Bayramoğlu, Fuat. *Hacı Bayrâm-ı Velî: yaşamı, soyu, vakfı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.
- Baz, İbrahim. "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şâr/Şehir Metaforundan hareketle insan şehrinin inşa ve imarına dair bazı düşünceler".
- Bulut, Hasan. "Tasavvufî Bir Bakış Açısıyla Nefis". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 11/1 (ts.), 165-188.
- Bolay, Süleyman H. "Hacı Bayram Veli'nin Dünya Görüşü".
- Cebecioğlu, Ethem vd. "Ahmet Cahid Haksever, Öncel Demirdaş, Mehmet Yıldız, Harun Alkan", 18.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Rehber, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem. Veli, Bayram. *Hacı Bayram Veli ve tasavvuf anlayışı*. Muradiye Kültür Vakfı, 1994.
- Ceylan, İsa. "Manevi Eğitim Açısından Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiirlerinde Varoluşçu Temalar". *Eskiyeni* 39 (20 Eylül 2019), 391-418.
- Coşanay, Büşra. "Tasavvuf Düşüncesinde Seyr u Süluk Üzerine Bir İnceleme". *Anasay* 2 (2017), 199-216.
- Çetinoğlu, Oğuz. *Müderris ve Mutasavvıf Hacı Bayrâm-ı Velî (Anadolu'nun Manevi Mimarı)*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınlar, ts.

- Demirarslan, Deniz. “Din ve tasavvuf kültüründe çilehane kavramı ve mekân özellikleri açısından Gelibolu Çilehanesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 77 (2016).
- Doğan, Süleyman. “Somuncu Baba'nın Eğitim Metodu”. *TURAN-SAM* 4/13 (2012), 123-134.
- Köycü, Erdoğan. “Hacı Bayrâm-ı Velî Literatürü”. *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 93.
- Dündar, Mahmut. “Hacı Bayram Veli'nin Tasavvufi Eğitim Anlayışı”. *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 81.
- Erdoğan, Abdülkerim. “Manevi Mimarlarıyla Ankara”. *Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi* 5/ (2007).
- Erginli, Zafer. “Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünya Algısına Toplu Bir Bakış”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2006), 13-76.
- Erkaya, Mahmud Esad. “Tasavvuf Klasiklerinde Sohbet ve Uhuvetin Temel İlkeleri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/1 (ts.), 249-276.
- Erkaya, Mahmud Esad. “Tasavvufî Eğitim Metodu Olarak Halvet (Gümüşhânevî Örneği)”. *International Journal of Social Sciences and Education Research* 2/4 (2016), 1506-1515.
- Ersan, Mehmet Özgür. *Pir Hacı Bayrâm-ı Velî*. Salon Yayınları, 2018.
- Fragar, Robert. *Sufî Terapistin Sohbet Günlüğü*. Sufi, 2015.
- Güven, Abdullah Muaz. “Türk İslam Edebiyatı Bilay Yayınları, Ankara, 2018.
- Hikmet Atık”. *İSTEM* 34 (ts.), 663-666.
- Güzel, Abdurrahman. “Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Hazırlayan Tarihi ve Tasavvufi Zemin”. Hançer, Safiye Selma. *Hacı Bayrâm-ı Velî Avucumdaki Hasat*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012. Basım, 2012.
- Kaval, Musa. “Taş- Toprak Teşbihi Bağlamında Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerinde Seyr-i Süluk.” *Journal of International Social Research* 10/50 (2017).
- Kemikli, Bilal. “Somuncu Baba (Hamidüddin-i Aksarayı)”. *DOĞU'DAN BATI'YA*, 217. Kılıç, Cevdet. “Hacı Bayram Veli'de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşma Süreci”. Okudan, Rifat. “Hacı Bayram Veli'nin Şiirinde Şehir Metaforu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2012), 265-278.
- Özkan, Mustafa. “Bayramiyye Tarikatı'nda Çalışma, Kazanma ve Tüketim Ahlakı”. *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 273.
- Polatoğlu, Arzu. *İsmail Hakkı Bursevi'nin "Şerh-i Ebyat-ı Hacı Bayrâm-ı Velî" adlı eseri (metin ve inceleme)*. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, PhD Thesis, 2008.
- Uludağ, Süleyman. “Fakr”. *İslam Ansiklopedisi*. 12: 132-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Uludağ, Süleyman. “Nefis”. *İslam Ansiklopedisi*. 32: 529-531. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş şehir*. Dergâh Yayınları, 2008.
- Vural, Ahmet. “II. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (15 Temmuz 2017), 265-272.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk- İslam Yaşamına Sosyal Alanda Yaptığı Etkiler

The Social Effects of Hacı Bayram-ı Velî on Turkish-Islamic Life

Hatice LAYIK*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî geçmişten günümüze toplumu etkilemiş ve toplum nezdinde itibarlı bir âlim olmuştur. Yaşadığı dönemde Osmanlı içinde karışıklıklar bulunmaktaydı. Bu karışıklıklar içinde Hacı Bayrâm-ı Velî, devletin ve halkın yanında bulunmuş onların güvenini kazanmıştır. Gösterişten, kibirden uzak durmuş; cehalete karşı mücadele etmiş ve mütevazı bir yaşam tarzını benimsemiştir. Çalışmaya önem vermiş, yanında bulunan mürit ve müntesiplerini sanat ve bir meslek alanında kendilerini yetiştirmeleri konusunda tavsiyelerde bulunmuş, vasıfsız insanları yanında bulundurmamıştır. Ankara merkez olmak üzere Anadolu'nun çeşitli beldelerinde sosyal alanda çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarla birlikte barışçıl, huzurlu, sevgi ve saygının hâkim olduğu bir ortam tesis etmiştir. Hacı Bayram'ın yaptığı çalışmaların etkisi günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, Anadolu, Sosyal Yönü, Tasavvuf.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî has influenced the society from past to present and has become a respected scholar in the eyes of the society. During his lifetime, there were conflicts within the Ottoman Empire. In these turmoil, Hacı Bayrâm-ı Velî was with the state and the people and gained their trust. He avoided vanity, arrogance and ignorance and adopted a modest lifestyle. He gave importance to work, advised his disciples and his followers on how to train themselves in the field of art and a profession, and did not keep unqualified people with him. He worked in the social field in various towns of Anatolia, including the center of Ankara, and with these studies, he established a peaceful, love and respectful environment. The impact of the work done by Hacı Bayrâm-ı Veli still continues today.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Anatolia, Social Aspect, Sufism.

Giriş

Anadolu'nun manevi himayesini kendine vazife bilmiş değerli şahsiyetler, halkın içinde bulunduğu zor zamanlarda, güveni ve dengeyi sağlamışlar, çalışmanın, sabrın ve sevginin temsilcisi hâline gelmişlerdir. Türk tarihi içinde bu âlimler çeşitli şehirleri etkilemiş, etkiledikleri şehrin bir parçası haline gelmişlerdir. Eskişehir'de Yunus Emre, Nevşehir'de Hacı Bektâş-ı Velî, Konya'da Mevlâna, Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Velî...

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: hatice.layik@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1250-0964>

Hacı Bayrâm-ı Velî, 1352-1429 tarihleri arasında Ankara'nın Zülfadl, günümüzdeki ismiyle Solfasol köyünde dünyaya gelen Türk mutasavvıf ve şairlerden biridir.¹ Küçük yaşlardan itibaren ilim tahsil etmiştir. Bursa ve Ankara'da âlimlerden dönemin din ve fen ilimleri derslerini almıştır. Kara medresede müderrislik yapmış ama bir süre sonra müderrisliği bırakmıştır. Somuncu Baba ile tanışarak ondan dersler almış ve şeyhi tarafından kendisine Bayram lakabını verilmiştir. Hocasının vefatından sonra Ankara'ya dönmüş ve halka dinin emirlerini, yasaklarını aktarmaya, onların doğru yola sevk etmeye yönelik çalışmalarında bulunmuştur. Talebelerinin artmasıyla zamanla Anadolu başta olmak üzere diğer ülkelerde de adı duyulmuştur.²

Bu çalışmada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin sosyal yönü ve Anadolu'da yaptığı sosyal çalışmaların halk üzerindeki etkisine dikkat çekilecektir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Sosyal Yönü

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halk ile arasındaki ilişkisi ve iletişiminin oldukça kuvvetli olduğu bilinmektedir. Onun müritleri genellikle halktan kimselerdir. Müritleri onunla mecliste, sokakta, evde, tarlada birlikte bulunmuş ve sosyal hayatta önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu nedenle O'nun izinden giden müritler, özellikle esnaf, ticaret ve çiftçilik alanları başta olmak üzere birçok alanda elinde bulundurdukları işin hakkını verme gayretinde olmuşlardır. Ayrıca Hacı Bayrâm-ı Velî, karşılaştığı bir problem olduğunda yerinde ve zamanında çözümler üreterek hem halk tarafından saygı ile karşılanmış hem de onun izinden gidenlerin sayısını artırmıştır.³

Toplumsal hayat için önemli hizmetlerde bulunan Hacı Bayrâm-ı Velî, bir şeyhin toplum yararını gözetmesini ve sahada aktif rol oynamasını istemiştir. Ona göre şeyh, toplum yaşamından kaçarak tek başına yaşamamalıdır. Kendisi de zaten sosyal ilişkileri kuvvetli bir âlim olmuştur.⁴ Ayrıca Hacı Bayrâm-ı Velî, birey ve toplumu tembelliğe sürükleyebilecek müritleri hiçbir zaman yanında istememiştir. Yanına aldığı işsiz insanları da kendilerine ve sosyal hayata katkıda bulunmalarına yönelik adımlar attırmıştır. O'nun tekkesi insanları yüksek ahlâka sahip kılmaya çalıştığı için bir "terbiye ocağı" olmuştur. O, ihtiyar ve iş yapmaya güç yetiremeyen kimselerin koruyucusu olmuştur. Müritlerini ataletten uzak tutmaya, kazançlı iş alanlarına yönlendirmeye, bilgi düzeylerini artırmaya, çiftçilik, esnafılık, el sanatları, gibi çeşitli meslek alanlarında onları iyi bir konuma gelmeleri için teşviklerde bulunmuştur. Nitekim Hacı Bayram'ın müritleri içerisinde her çeşitten meslek sahibi kişiler bulunmaktaydı.⁵ Hacı Bayrâm-ı Velî, mürid ve müntesiplerini bir meslek ve sanata yönlendirmesinin sebebi olarak, dönemin ekonominin ve dayanışmanın temelini oluşturan ahî teşkilatına yakınlığından kaynaklandığı şeklinde bir değerlendirme de yapılabilir.⁶

Hacı Bayrâm-ı Velî, Türklerin geçmişte sahip oldukları göçebe yaşam tarzlarını terk etmeleri ve yerleşik yaşama geçmeleri tavsiyesinde bulunmuş, toprağı işlemenin sosyo-ekonomik yönden daha iyi bir yaşam tarzı olduğunu ifade etmiştir.⁷ Anadolu'da toprağı hasât etmek amacıyla imece usûlünü uygulamış, yaşının ilerlemiş olmasına rağmen bizzat tarlada müritleri ile birlikte çalışmıştır. Bu durum onun eğitim psikolojisi, İslâm ahlâkı ve terbiyesi açısından değerini gözler önüne sunmaktadır.⁸

¹ Ragıp Karadayı, *Yar İle Bayram Ulu Şâr Hacı Bayram Veli*, 1. Bs (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2018), 6.

² Enver Ören, *Evliyâlar Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Gazetesi, 1993), 3: 323.

³ Mahmud Esad Erkaya, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri" (Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020), 329.

⁴ Kadir Özköse, "Hacı Bayram Veli ve Yaşadığı Döneme Tesiri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2004): 62.

⁵ Kadir Özköse, "Bayramiyyenin Teşekkül ve Gelişim Seyri" (Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu, Ankara, 2019), 24.

⁶ Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 29. Bs (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2015), 264.

⁷ Hamdi Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 32/32 (2012): 77.

⁸ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Baram Veli ve Tasavvuf Felsefesi* (Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 2002), 116.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bütün insanları ve canlıları gözettiğini bilinmektedir. Nitekim Hacı Bayram'ın yetişmiş müritlerini para ve erzak temin etmesi için halka göndermesi Akşemseddin'in hoşuna gitmemiş ve bu yüzden ona intisap etmemiştir. Ancak gördüğü bir rüya üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlanmak üzere Ankara'ya gitmiştir. Akşemseddin, Hacı Bayrâm-ı Velî'yi bir burçak tarlasında, imece usulü ile çalışırken bulmuş ve tarlada çalışan insanlara yoğurt ve buğday çorbasının dağıtıldığını, köpeklere de yiyecek verildiğine şahit olmuştur.⁹

Belli zamanlarda Ankara'da dükkânları gezmiş olan Hacı Bayrâm-ı Velî, bu geziler sırasında ihtiyaç sahibi olan ailelere destek sağlanabilmesi için zekât ve sadaka toplamış ve topladığı yardımları ihtiyaç sahiplerine bizzat kendi elleri ile ulaştırmıştır.¹⁰ Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, kendisi önde dervişleri arkada olacak şekilde davul, kudüm ve halile çalınarak, bayrak ve tuğu alınarak çarşı pazar dolaşmış zekât ve sadakalar toplanmıştır. Bu toplanan yardımlar da belli ölçülerde yetim, yoksul ve dullara dağıtılmıştır. Müritleri ile birlikte gerçekleştirdiği bu tutum yörenin insanı tarafından sevgi ve saygı ile karşılanmış ve kısa zamanda şöhret kazanmasında etkili olmuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî, üç aylar zamanı geldiğinde, bazı yetişmiş müritlerini dinî tasavvufi amaçla köylere göndermiş, onlardan irşad faaliyetinde bulunmalarını istemiştir. Köylere giden müritler halka vaaz verip sohbetlerde bulunmuş ve gittikleri yerlerde zekât memurluğuna benzer yardım toplama faaliyetinde bulunmuşlardır.¹¹ Bu durum Hacı Bayrâm-ı Velî'yi ve müritlerini tanımak, onların sosyal alanda nasıl faaliyet yürüttükleri göstermesi açısından önemlidir.

Sufiler siyasi ilişkileri ile sosyal hayata önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Nitekim Osmanlı döneminde padişahlar, sülûler ile yakın irtibat halinde olmuş ve onlardan nasihatler dinlemişlerdir. Bu sayede sülûler hem toplum ile siyasi otorite arasında bir denge kurmaya hem de padişahların adil bir yönetim sergilemesini neden olmuşlardır. Zira Hacı Bayrâm-ı Velî'nin padişahlara öğütlerde bulunması ve halkın arasında yer alması onun saray ile toplum arasında bir köprü oluşturduğunun göstergesi haline gelmiştir. Böylelikle iki kutup arasında yardımlaşma, barış, sevgi, saygı gibi insanları bir arada yaşamlarına olanak sağlayan duyguların kazanılmasına katkıda bulunulmuştur.¹²

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dönemindeki siyasi otorite ile ilişkilerinin olumlu olduğu bilinmektedir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Hacı Bayrâm-ı Velî, Sultan II. Murad'ın dikkatini çekmiş ve soruşturulmak üzere saraya çağırılmıştır. Sultan ile yapmış olduğu görüşme olumlu geçmiş ve II. Murad, Eskicami'de vaaz verme isteğinde bulunmuştur. Bunun yanında II. Murad onun adına mahalleler, zâviyeler ve dönemin sivil toplum kuruluşu olarak bilinen, Osmanlı'nın en önemli kurumlarından birini teşkil eden vakıflar tahsis ettirmiştir. Bu durum onun hem siyasi hem de sosyal alanda etkin olmasına katkı sağlamıştır.¹³

Kaynaklarda yer alan bir diğer bilgiye göre ise II. Murad, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müritlerini vergiden muaf tutmuştur. Vergiden muaf olunacağını bilmesi ile şahsi menfaat peşinde olan bazı kimseler de Hacı Bayram'a mürid olmuştur.¹⁴ Hacı Bayram Velî'nin müritlerin zaman içinde artması sonucunda ise Ankara ve çevresinde de vergi toplama hususunda zorluklar çıkmıştır.¹⁵ Bunun üzerine II. Murad, Hacı Bayram'a bir mektup göndererek ondan sahte ve gerçek müritleri ayırt etmesini istemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî de "Kanlıgöl" mevkisinde bir çadır hazırlanmasını istemiş ve müritlerine şöyle seslenmiştir: "Bugün hanginiz beni daha çok seviyor bunu anlamak istiyorum. Bu sebeple beni sevenler sırayla bu çadırın içine girecek ve ben de onları bu çadırın içinde kurban

⁹ Hasan Ali Çetin, *Akşemseddin'in Mâddetü'l-Hayât Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016), 8.

¹⁰ Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008), 85.

¹¹ Erkaya, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri", 331.

¹² Erkaya, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri", 331.

¹³ Kızıler, "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", 72.

¹⁴ Muhammed Ali Yıldız, *Akşemseddin'in Allah, Kâinat ve İnsan* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/Tasavvuf Bölümü, 2016), 11.

¹⁵ Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14: 445.

edeceğim.” İçeri girdiği bilinen bir kadın ve erkekten sonra çadırın içerisinden kan gelmesi ile beraber bunu gören sahte müritler kaçışmaya başlamıştır. Ancak akan kan, Hacı Bayram tarafından bir gece önce çadıra konulan koyunlardan gelmiştir. Olaylar sonucunda Hacı Bayram, Sultana sahte mürtlerin isimleri bulunan bir mektup göndermiş ve sahte mürtlerden vergi alabileceğini söylemiştir.¹⁶

Anlaşıldığı üzere Hacı Bayrâm-ı Velî hem halk tarafından hem de siyasi şahsiyetler tarafından oldukça sevilen ve cömert bir şekilde karşılanan bir âlim olmuştur. Onun yaptığı hizmetler günümüzde Çocuk Esirgeme Kurumu, Emekli Sandığı, Kızılay gibi kurumların belli ölçüde karşılığıdır. Hacı Bayram-ı Velî kendi misyonunu bilip dünya nimetlerini terk etmek yerine onları nasıl kullanılabileceğini bütün topluma göstermiş olan bir şahsiyettir.¹⁷

Sonuç

Hacı Bayrâm-ı Velî, kazandığı manevi değerleri sosyal hayatına da uygulayarak bütün samimiyeti ile çevresine hizmette bulunan değerli mutasavvıflardan biridir. O yaşadığı dönemde hem halk hem de siyasi otoriteler ile olumlu ilişkilerde bulunmuştur. Anadolu insanına hizmet etmeyi amaç edinerek, hayatı boyunca gösterişten, şan ve şöhretten uzak durarak Anadolu'nun evtâd-ı erbaa'sı olarak kabul edilen; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî, Şeyh Şâbân-ı Velî'nin içerisinde yer alan dört âlimden biridir ve kendisi Anadolu'nun sönmeyen kandili olmuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî, sosyal alanda yaptığı çalışmalar yaşadığı dönemi etkilemiş ve daha sonraki dönemler için bir referans noktası haline gelmiştir. Günümüzde bireyler arasında gerçekleşen olumsuz durumların etkisini kırmak amacıyla onun sosyal yönünü bilmek oldukça önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Arslan, Sevim. “Hacı Bayram Veli'nin Yetiştirdiği Halifeler”. *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*. 1: 325-346. Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, 2016.
- Azamat, Nihat. “Hacı Bayrâm-ı Velî”. 14: 442-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Baram Velî ve Tasavvuf Felsefesi*. Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 2002.
- Çetin, Hasan Ali. *Akşemseddin'in Mâddetü'l-Hayât Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016.
- Erkaya, Mahmud Esad. “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri”. 325-335. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Karadayı, Ragıp. *Yar İle Bayram Ulu Şâr Hacı Bayram Veli*. 1. Bs. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2018.
- Kızıler, Hamdi. “Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 32/32 (2012): 67-80.
- Ören, Enver. *Evlîyâlar Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Gazetesi, 1993.
- Özköse, Kadir. “Bayramiyyenin Teşekkül ve Gelişim Seyri”. Ankara, 2019.
- Özköse, Kadir. “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 12 (2004): 53-72.
- Yıldırım, Ayşe. *Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008.
- Yıldız, Muhammed Ali. *Akşemseddin'in Allah, Kâinat ve İnsan*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/Tasavvuf Bölümü, 2016.
- Yılmaz, Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. 29. Bs. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2015.

¹⁶ Yıldız, *Akşemseddin'in Allah, Kâinat ve İnsan*, 11.

¹⁷ Özköse, “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, 61.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin İktisadî Yönü

Economic Aspect of Hacı Bayrâm-ı Velî

Muhammed Fatih RUFAİOĞLU*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî, Hacı Bayrâm-ı Velî, Anadolu'da doğup yetişmiş bir Türk mutasavvıfıdır. Doğumundan ölümüne ilmî ve ahlakî alanlarda faaliyetler göstermiştir. Faaliyetlerinin büyük bir kısmını Ankara'da sürdüren Hacı Bayrâm-ı Velî, bölge halkını maddî ve manevî gelişimlerine katkı sağlamıştır. Kendisini halka vakfeden öncü şahsiyetlerden olan Hacı Bayrâm-ı Velî, halkın Bizans baskısından ötürü yıkılmış sosyal hayatını yeniden inşa etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî bu yaptıklarından ötürü devlet erkânının güvenini kazanarak devlet politikalarında söz sahibi olmaya başlamıştır. Halkı ve kendisine intisab eden müridleri el emeğine teşvik etmiş ve daima bir meslekle uğraşmalarını sağlamıştır. Osmanlı devletinin girmiş olduğu fetret devrini iktisadî ve malî açıdan en az zararla atlattırmasını sağlamıştır. Halkın her kesimine faydası dokunmuş olan bu âlim, halkın ekonomik anlamda kalkınmasını sağlarken çevre bölgelere de örnek olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî ahilik ve fütüvvet teşkilatıyla Osmanlı devletini ve yaşadığı bölgeyi metropol haline getirmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî tekke ve zaviyeleri sadece ilim öğretmek için kullanmamış aksine kurulduğu bölgede sınırların güvenliğini sağlamıştır. Bu ulu şahsiyetin mirası olan talebeleri Osmanlı döneminde boy göstermiş ve açtığı yolda ilerlemişlerdir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin iktisadî yönünün ilmi yönü kadar etkili ve işlevsel olduğu günümüzde bir kez daha kanıtlanmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurmuş olduğu Bayramiyye tarikatı yapmış olduğu bu hizmetlere öncülük etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, İktisat, Ahilik, Bayramiyye.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî is a person who is the first Turkish mystic of Turkish society. From birth to death, he showed activities on science and morality and applied it in his own personality. Continuing most of his activities in Ankara, Hacı Bayrâm-ı Velî contributed to the material and spiritual development of the people of the region. Hacı Bayrâm-ı Velî, one of the leading figures who dedicated himself to the people, rebuilt the social life of the people, which was destroyed by the Byzantine oppression. Because of these actions, Hacı Bayrâm-ı Velî gained the trust of the state officials and started to have a say in state policies. He encouraged the people and his followers to manual labor and always enabled them to deal with a profession. It enabled the Ottoman state to survive the interregnum period with the least economic and financial damage. This scholar, who has benefited all segments of the people, has set an example for the surrounding regions while ensuring the economic development of the people. Hacı Bayrâm-ı Velî transformed the Ottoman state and the region he lived into a metropolis with his Ahilik and Fütüvvet organization. Hacı Bayrâm-ı Velî not only used the dervish lodges and zaviyes to teach science, but also ensured the security of the borders in the region where it was established. His students, who are the legacy of this great personality, appeared in the Ottoman period and progressed on the path he opened. It has been proven once again that the

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: muhammed.rufaioglu@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6836-9539>

economic aspect of Hacı Bayrâm-ı Velî is as effective and functional as his scientific aspect. The Bayramiyya sect, which was founded by Hacı Bayrâm-ı Velî, pioneered these services.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Economics, Ahilik, Bayramiyya.

Giriş

Her bölgenin kendine has bir hâmisi, şahsiyeti olmuştur. Ankara bölgesinin hâmisi, öncü şahsiyeti ise Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. O, Ankara'da köklü değişimler yaparak şehrin maddi ve manevi her açıdan gelişimine katkıda bulunmuştur. Fennî ve manevi her türlü konuda gelişme sağlayan Ankara bölgesi Hacı Bayrâm-ı Velî'yi kendisine hâmi seçmiş ve önderliğinde bugünlere gelmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara şehrinde yapmış olduğu çalışmalar çevre bölgelere de örnek olmuştur. Şeyh Ali Semerkandî ile birlikte tekkeleri iktisadi kalkınma amacıyla kullanmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Somuncu Baba'ya intisabı nedeniyle gitmiş olduğu bölgeden hocasından bolca nasihatler almıştır. Somuncu Baba'nın Hacı Bayrâm-ı Velî'ye konumuzla alakalı olan nasihati "Burçak, buğday ek. Bereket bundadır." olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî şeyhinin vefatından sonra geri Ankara dönmesi üzerine işsiz kişileri becerisine göre tarıma yöneltmiştir. Kendisi de bir tarım işçisi olan Hacı Bayrâm-ı Velî, hasadı imece usulü yapmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çok yönlü bir şahsiyet olması devlet erkânı tarafından da hoş karşılanmış ve politikalarda kendisine danışılmıştır. Ankara ve Bursa şehirlerinde müderrislik yapan Hacı Bayrâm-ı Velî, tasavvuf alanına yoğunlaşarak irşad faaliyetleri yürütmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî devlet ile halk arasında köprü vazifesi görmüş ve bölgede yaşayan herkesin teveccühünü kazanmıştır. Doğduğu şehir olan Ankara'da vefat etmiş olup Ulus semtinde türbesi bulunmaktadır.

Bu bildiriye Ankara'nın hâmisi haline gelen Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kısmen hayatından, geneli itibariyle iktisadi yönü ele alınacaktır. Günümüz başkentine yani Ankara'ya iktisadi açıdan bulunduğu katkılar, inşa ettiği tekke ve zaviyelerin kullanımı bahsedilecektir. Ayrıca çalışmada, bir Türk mutasavvıf tarafından kurulan Bayramiyye tarikatının maddi ve manevi açıdan Anadolu halkı üzerindeki etkisi anlatılacak, Hacı Bayram'ın tarıma teşvikinden ve bunun devlet politikasına ve ekonomiye olan yararından bahsedilecektir.

1. Hacı Bayrâm-ı Velî ve Ekonomik Hayat

Hacı Bayrâm-ı Velî 1352 yılında Ankara'nın Altındağ ilçesinde bulunan Solfasol köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu dönem Orhan Gazi'nin dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde devlet ricâli ile de ilişki içerisinde olmuştur. Kurmuş olduğu Bayramiyye tarikatı, Anadolu'da doğup yetişen bir Türk mutasavvıfın kurduğu ilk tarikat olmuştur. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Asıl konumuza gelecek olursak Hacı Bayrâm-ı Velî tarafından bizzat kurulan Bayramiyye tarikatı ile dönemin sosyo-ekonomik alanına damga vurulmuştur. Yüzyıllar boyu devam eden Ahilik teşkilat yapısıyla kendisini güçlendirmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî toplumu zengin-fakir olarak iki gruptan oluştuğunu sohbetlerinde kabul etmiştir. Bu iki kesimin aralarında köprü kurulmasını hedefleyen Hacı Bayrâm-ı Velî iktisat açısından toplumun güvenliğini inşa etmekle beraber yoksul halkın zenginler tarafından himaye edilerek sahiplenilmesini hedef bilmiştir. "İnsanların en hayırlısı, insanlara fayda sağlayandır"¹ hadisiyle amel etmiş olup ömrü boyunca muhtaç olanların yanında yer almıştır. Bunları yaparken fert, toplum gibi ayrımlara girmeden herkese yardım eli uzatmak için çalışmıştır. Zekât ve sadaka gibi İslam dininin önemli unsurlarını ihtiyaç sahiplerine ulaştırmayı kendisine vazife bilerek zenginden alıp fakire vermiştir.² Hacı Bayrâm-ı Velî tarafından öncülük edilen Ahilik müessesinin de insanların iktisadi yönüne, devletin de siyasi otoritesine olumlu yönde etkisi olmuştur.

¹ El-Aclunî, *Kesfî'l-Hafâ*, 1/393.

² Klasik kaynaklarda zekâtın nasıl toplandığı ile ilgili makaleye bkz. Emine Elif Çakmak İgalçlı, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Tasavvuf Anlayışının Fert, Toplum, Ümmet Açısından İncelenmesi, Sosyal Hayata Etkisinin Değerlendirilmesi (Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Günümüze Tesirleri)", *Hacı Bayrâm-ı Velî V* (2020), 145.

Bayramiye tarikatının kurucusu olarak Anadolu coğrafyasındaki devletlerle münasebetleri olmuştur. Yaşadığı şehir ise Osmanlı devletinin sınır bölgesidir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhi Somuncu Baba'nın vefatıyla Ankara'ya dönen Hacı Bayrâm, ilk iş olarak halkın iktisadi konuda çektiği sıkıntılara çözüm arayışına girmiştir. Daha önceki dönemler kurulan tekke ve zaviyelerin rolünü biraz değiştirerek Bayramiye tarikatına has bir biçimde rolü değişmiştir. Örnek verilecek olursa; Hacı Bayrâm-ı Velî toplumun yararına olacak şekilde geçim için halkı tarım gibi toprak mahsulüne, zanaat gibi el ustalığına ve ticarete yönelterek katkıda bulunmuştur. Bu iktisadi çalışmaları yaparken ahlaklı ve eğitilmiş halk için irşad faaliyetlerine bu vasıtayla devam etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin iktisadi yönüyle devletin yönetiminde ve siyasi politikasında etkisi olmakla beraber devlet erkânıyla güçlü dostluklar edinmiştir. Tekkeler o dönemde Anadolu'yla birlikte Balkanlarda da faaliyet göstermiş ve halkın çeşitli yönlerde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Tekkeler vasıtasıyla insanların sadece dünya malı için çalışmamasını, ahiret için de çalışmasını öğretmişlerdir. İslam dininde israfın haram oluşunu topluma nakşederek iktisadi yönden çokça tasarruflar elde edilmiştir.

2. Hacı Bayrâm-ı Velî ve Ahilik

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin iktisadi yönü ele alındığında en büyük katkısı Ahilik ve fütüvvet müesseseleri aracılığıyla olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî fütüvvet teşkilatıyla toplumun genç kısmına mertlik, yiğitlik, sanatkâr, zanaatkâr, cömertlik gibi özelliklerin kazandırılmasını istemiştir. Ahilik ve fütüvvet teşkilatı bu anlamda dini ve iktisadi bir faaliyettir. İnsanlar gündüz işiyle uğraşıp mesai saati bitince tekkelerde toplanarak şeyhinin öncülüğünde ilimle iştiğal etmişlerdir. Fütüvvetnâmelerle Ahilik müessesinin düzenini ve ahlaken uyulması gereken kurallar belirlenerek iktisadi açıdan gelişme kat edilmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin iktisadi yönü ele alınırken sosyal alanı da içine girmektedir. Tekkelerin rolünün fazlalığından dolayı farklı konular içerisinde bu konu ele alınmalıdır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurmuş olduğu tekkelerin bir başka boyutu ise boş arazilerde inşa edilen tekkelerin çevresine bir süre sonra yerleşim yeri olarak evler yapılmıştır. Bu şekilde tekkelerin çevresi kültür, sanat ve birçok alanda merkez olma rolünü üstlenmiştir.

Moğol istilası nedeniyle Osmanlı devletinin girmiş olduğu fetret döneminde Hacı Bayrâm-ı Velî ve diğer şeyhlerin kurmuş olduğu tekke ve zaviyeler, ahilik dergâhları dönemin iktisadi zararlarının en alt seviyede olmasını sağlamışlardır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bizzat kendisinin ahilik girişimciliği sonucunda Ankara ve çevre bölgeler ticaret, sanat, zanaat, askeri... her alanda bir metropol olmuştur. Ankara, Hacı Bayrâm-ı Velî sayesinde Anadolu'da bulunan ahi teşkilatları arasında en güçlüsü olmuştur. Klasik kaynaklar da Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ahi şeyhi olarak geçtiği bilinmektedir. Fetret devrinde iktisadi yönden yaşadığı bölgenin toplumuna tarıma, çiftçiliğe yönelmiş ve kendisi de bu işlerle meşgul olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî tarımla uğraşırken tarım mahsulünü imece usulüyle hasat ettirerek ahiliğin temel gayesi olan el emeği göz nuru kaidesini benimsetmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî müridleri ile birlikte tarlada çalışarak mahsul elde etmiştir. Bu mahsullerin satışından elde edilen gelirleri bir kısmını kendine alarak kalanını da fakirlere, vakıflara ve hayır hasenat işlerinde kullanmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî iktisadi yönden sermayelerin tekelleşmesine karşı çıkmış daima toplumsal eşitliği yani iktisadi açıdan dengeli bir biçimde bölüşümü gerçekleştirmiştir. Bu şekilde erdemli, ahlaklı insanların yetişmesini ve toplumsal bilincin artmasını sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî buraya kadar anlatılanlardan hariç bir de zengin insanlardan para toplayarak fakirlere dağıtmıştır. Kendisine bağlanan müridlerinin kabiliyetlerine göre çeşitli zanaat alanlarına veya zirai faaliyetlerine yönlendirmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu davranışlarından ötürü iktisadi yönden başarılı olduğu söylenebilir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhi Somuncu Baba tarafından kendisine “ekin ve burçak ek” nasihatı verilmiştir. Bu nasihatle kendisini yetiştirmiş ve çevresine el emeğiyle yaşama konusunda model olmuştur. Müridlerinin hepsine kendileriyle uğraşmalarını tembih ederek iktisad konusunda sorun yaşamamıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî döneminde Bayramiye tarikatı bir çeşit ahilik üzerine kurulu olduğu için esnaf ve köy ahalisi arasında yaygınlık kazanmıştır. Çarşı ve pazarlarda müridleri ile birlikte dolaşarak fakir, yetim kimseler için yardım toplayan Hacı Bayrâm-ı Velî, bu şekilde müridlerine mütevazı bir hayat yaşamayı, bir başkası için yardım toplayarak nefisle mücadele etmeyi öğretmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî iktisadi yönden ahiliğin vermiş olduğu prensiplerden ötürü üretime destek olmuş ve yaymıştır. Kendisine intisab edenlere bu şekilde alınterinin vermiş olduğu huzuru, helal lokma yeme sevincini

nakşetmiştir. Herkesin bir işle uğraşmasının nedenini şöyle açıklayabiliriz; tasavvufta mertebesini kullanarak değil de gizleyerek devam etmesi daha iyi olacağını düşünmüşlerdir. İktisadi yönden örnek verecek olursak Hacı Bayrâm-ı Velî denildiğinde doğrudan Ekin tarlasında ekin eken bir çalışan, Şeyh Hamid-i Velî denildiğinde ise ekmek dağıtmakla bilinen Somuncu Baba akıllara gelmektedir.³

Hacı Bayrâm-ı Velî ile Şeyh Ali Semerkandî hemen hemen aynı dönemin mutasavvıfları olup birlikte iktisadi yönde tekkeleri kullanmışlardır. O dönemlerde Bizans'ın halk üzerindeki egemenliği tartışılmaz bir gerçektir. Vergilerden dolayı fakirleşmiş bir toplumun zühd yaklaşımına sıcak bakması çok zor olmamıştır. Bu kalkınma tarih kitaplarında “Sûfi ekonomi-politiği”⁴ olarak geçmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî o dönemlerde Ankara halkının sadece bağ, üzüm, bahçe gibi işlerle uğraştığını görür. Kendi şeyhinin yöneltmesiyle Ankara halkına ziraati alıştırmakla göçebelige son vermiş ve yerleşik hayata geçirmeyi başarmıştır. Osmanlı devleti kurulmadan önce Hacı Bayrâm-ı Velî ile Şeyh Ali Semerkandî Ankara'da bir ekol oluşturarak ekonomiden sanata her alanda kalkınma sağladılar. Tarımı yayarken İslam'ı da yayarak dünyevi ve uhrevi işler başarmışlardır. Hacı Bayrâm-ı Velî sayesinde ahilik sadece iktisadi yönden değil uhrevi yönden de çalışmalar yapmıştır. Çünkü sûfi/ahî geleneği birleşmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî tekke ve zaviyeleri sadece ilmi, iktisadi olarak değil askeri anlamda da kullanmıştır. Ankara o dönemlerde Osmanlı'nın sınırı olduğu için tekke ve zaviyeler sınırın güvenliğini de sağlamıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında buraya kadar anlattığımız şeylerden şunları çıkartabiliriz; büyük bir mutasavvıf olmasına rağmen kurduğu vakfın gelirleriyle değil kendi üretimi el emeğiyle geçimi sağlamıştır. Ayrıca mutasavvıf olduğu halde dünyevi şeyleri tamamen reddetmeyip, dünyevi şeyleri düzenlemeye yönelik uğraşlar vermiştir. Bu şekilde olduğu için tarımla uğraşan kişilerin hilesiz ve kaliteli ürün yetiştirmesini öğütlerken öte yandan devlet büyükleri ile halk arasında köprü görevi görerek uyumu sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisab edenlerin tamamına yakını meslek sahibi idiler. Bu nedenle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çevresinde tekkesinde çeşit çeşit meslek grupları yer almaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurmuş olduğu Bayramiyye tarikatı sosyal yönden toplumun birliğini iktisadi yönden ahilik teşkilatıyla siyasi yönden de devletin otoritesine olumlu yönde katkılar sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurmuş olduğu tekke ve dergâhların Türk boylarının yerleşik hayata geçişinde büyük rol oynamıştır. Buradan da şu anlaşılmalıdır; tekkelerin diğer bir yönüyle “ekonomiye dayalı tekke sistemi”⁵ olarak adlandırılmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin mutasavvıf oluşundan kaynaklı tasavvuf düşüncesi ekonomi alanına da şekil vermiştir. Ahilik müessesinde önce bir şeyhin rahlesinden geçtikten sonra vazifeler ve mes'uliyetler verilmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî ömrü hayatı boyunca alıcı taraf değil verici, dağıtıcı taraf olmuştur.

Sonuç

Hacı Bayrâm-ı Velî yaşamış olduğu asra damgasını vurmuş bir Türk mutasavvıfidir. Kendisini çok yönlü geliştirerek birçok ilmi faaliyetlerin içerisinde bulunarak katkı sağlamıştır. Tasavvuf alanında uygulamış olduğu irşad-mürşid ilişkisinin etkisi günümüze kadar ulaşmıştır. Kurmuş olduğu tekke ve dergâhların iktisadi yönden sağlamış oldukları katkıları saymakla bitmez. Bu tekkelerin Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvuf görüşlerine tamamen uyarak ekonomik, politik bir istikrar sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridlerine el emeği ile geçinme konusunda nasihatler vermiş olup onları farklı alanlara yöneltmiştir. Dönemin ihtiyacı doğrultusunda ve kendisine intisab edenlerin becerisine göre dericilik, fırıncılık, tarım işçisi gibi mesleklere yönlendirmiştir. Ahilik teşkilatına da hizmet etmiş olup dönemin padişahlarıyla istişarelerde bulunmuştur. Ankara bölgesi Hacı Bayrâm-ı Velî ve Şeyh Ali Semerkandî sayesinde güven kazanmış ve çeşitli alanlarda merkez konumuna dönüşmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ahi şeyhi olarak da anıldığı bilinmektedir.

³ Vahit Göktaş, “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da Ahilerle İlişkileri”, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu (Mayıs 2016), 773.

⁴ Mustafa Altunkaya, “Sûfi Ekonomi-Politiği Ve Ankara Ekolünün Kurucu İki Şahsiyeti: Hacı Bayrâm-ı Velî (1338-1430) Ve Ali Semerkandî (1316-1456)”, Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu (Ekim 2019), 272-275.

⁵ Altunkaya, “Sûfi Ekonomi-Politiği Ve Ankara Ekolünün Kurucu İki Şahsiyeti: Hacı Bayrâm-ı Velî (1338-1430) Ve Ali Semerkandî (1316-1456)”, 304.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dönemine bakıldığında Anadolu'nun tamamında isyanlar, siyasi karışıklar mevcuttur. Bu düzensizlikten ötürü Ankara bölgesinde iktisadi ve sosyal alanlarda sıkıntılar yaşanmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Somuncu Baba'dan almış olduğu nasihatler doğrultusunda bölge halkına tarımı önermiştir. Böylelikle ekilen başak, arpa ve buğday gibi ürünlerin ticaretiyle geçim sağlanmıştır. Ayrıca Hacı Bayrâm-ı Velî iktisadi eşitsizliğin olmaması için sürekli olarak çarşı ve pazarlarda zengin insanlardan yardım toplayarak fakir, yoksul kimselere dağıtmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî o dönemlerde çıkan sorunlara bu örnek gibi çözümler bulduğu için mutasavvıf oluşunun dışında iktisadi anlamda birikimli, sosyolojiyi iyi bilen bir bilge olarak tarihe geçmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin iktisadi anlamda etkisi günümüzde de sürdürmektedir. Bayramiye tarikatının kurmuş olduğu vakıflar aracılığıyla gelenek haline gelen "vakıfta aş pişirmek" organizasyonu halen devam etmektedir. Günümüzde vakıfların ramazan ayında topladığı zekât ve fitrelerin tamamı Hacı Bayrâm-ı Velî'den görüldüğü üzere muhtaç sahibi kimselere erzak kolisi veya nakit olarak verilmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî hayatta iken kalbimizde, vefat ettikten sonra da dünyanın merkezi Türkiye, Türkiye'nin başkenti Ankara'nın kalbinde yatmaktadır. Kabri nur dolsun...

Kaynaklar

- Altunkaya, Mustafa. "Sûfî Ekonomi-Politiği Ve Ankara Ekolünün Kurucu İki Şahsiyeti: Hacı Bayrâm-ı Velî (1338-1430) Ve Ali Semerkandî (1316-1456)", *Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu (Ekim 2019)*, 272-275.
- Çakmak İgalçı, Emine Elif. "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Tasavvuf Anlayışının Fert, Toplum, Ümmet Açısından İncelenmesi, Sosyal Hayata Etkisinin Değerlendirilmesi (Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Günümüze Tesirleri)", *Hacı Bayrâm-ı Velî V (2020)*, 145.
- Çalışkan, Emre. "Hacı Bayrâm-ı Velî Ve Bayramiliğin Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyaset Ve Devlet Yönetimine Etkisi", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, s.380-392.
- El Aclunî, *Keşfu'l Hafâ*.
- Göktaş, Vahit. "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da Ahilerle İlişkileri", *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu (Mayıs 2016)*, 773.
- Özköse, K. (2004). "Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 5(12), 53-72.
- Özköse, K. (2016). "Hacı Bayram Velî'nin Tesir Halkası" *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, 25- 26 Mayıs 2016 (Vol. I, pp. 267-276).
- Toktonaliev, Azat. "Ahiliğin Günümüze Yansımaları", *Hacı Bayrâm-ı Velî V (2020)*, 393-401.
- Kılıç, Cevdet. "Hacı Bayrâm-ı Velî Özelinde Tasavvufun Toplumsal Boyutları", *III. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 11-24.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Devlet Erkânı İle İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation On The Relationship Of Hacı Bayrâm-ı Velî With State Man

Alime ŞAHİN*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî, Osmanlı Devleti döneminde yaşadığı toplum üzerinden devlet ve yöneticileri ile çeşitli açılardan ilişkiler kurmuştur. Bundan dolayıdır ki Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplum ahlâkına etki etmesi, iktisadi, siyasi ve ilmî açılardan devlet erkânı ile kurduğu ilişkiler önemlidir. Hacı Bayrâm-ı Velî toplumu etkileyen mutasavvıflardandır. Bu açıdan Bayrâmiyye tarikatı vesilesiyle şöhreti daha da artarak devam etmiş ve bundan dolayı da devlet erkânının dikkatini çekmiştir. Bu makalede Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplum ve onun üzerinden devlet erkânı ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Söz konusu ilişkiler ahlaki, iktisadi, siyasi ve ilmî açılardan olmak üzere gruplandırılarak ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu ilişkilerin gruplandırılarak açıklanması Hacı Bayrâm-ı Velî'nin topluma, devlete, meslek erbabına verdiği değerden dolayıdır. Onun toplum, devlet ve meslek erbabı ile geliştirdiği ilişkiler, sadece tarikatı vesilesiyle değil; aynı zamanda insanlığı, ilmî ve yardımlaşmaya ve dayanışmaya verdiği kıymetten de ileri gelmektedir. Neticede Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu özellikleri Ankara'yı her açıdan yeni ve gelişmiş bir yaşam beldesi haline dönüştürmesi açısından önemlidir. Bunun için de o, müritleriyle birlikte hareket ederek şehri imar faaliyetlerine girişmiştir. Böylece Ankara'da yeni bir dönem başlamış ve insanlar her açıdan huzura kavuşmuşlardır. Tabi ki bu konuda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin olduğu kadar devlet erkânının da etkisi fazladır. Özellikle burada II. Murad'ın Hacı Bayrâm-ı Velî ile tanışmasının, ondan dinî açıdan etkilenmesinin ve bunun neticesinde de ona birtakım imtiyazlar vermesinin önemli olduğu bilinmektedir. Bu açıdan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin etkisi her alana yayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, Devlet Erkânı, İlişki, Toplum, Tarikat.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî established relations with the state and its administrators in various aspects through the society he lived in during the Ottoman Empire period. For this reason, it is important that Hacı Bayrâm-ı Velî's influence on the morality of society and the relations he established with the state officials in economic, political and scientific terms are important. Hacı Bayrâm-ı Velî is one of the mystics who influenced the society. In this respect, his fame continued to increase thanks to the Bayramiyya sect, and therefore he attracted the attention of the state. In this article, Hacı Bayrâm-ı Velî's relations with the society and the state through him are emphasized. These relations are explained in detail by grouping them in moral, economic, political and scientific aspects. The explanation of these relations by grouping is due to the value that Hacı Bayrâm-ı Velî gives to society, the state and the professionals. The relations he developed with the society, the state and the professionals are not only on the occasion of his sect; it also comes from the value it gives to humanity, science and cooperation and solidarity. As a result, these features of Hacı Bayrâm-ı Velî are important in terms of transforming

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: alime.sahin@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1088-5274>

Ankara into a new and developed living place in every respect. For this reason, he started to develop the city by acting with his followers. Thus, a new era has begun in Ankara and people have found peace in every aspect. Of course, the influence of the state officials as well as Hacı Bayrâm-ı Velî on this issue. Especially here II. It is known that it was important for Murad to meet with Hacı Bayrâm-ı Velî, to be influenced by him religiously, and as a result, to give him some privileges. In this respect, the influence of Hacı Bayrâm-ı Velî spread to all areas.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, State Official, Relationship, Society, Sect.

Giriş

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin devlet erkânı ile ilişkileri topluma yönelik olarak siyasi, ahlaki, iktisadi ve ilmî alanlarda gelişmiştir. Onun bu ilişkileri neticesinde toplumda düzen, refah, adalet, güvenlik gibi pek çok konuda etkileri olmuştur. Bunda hiç şüphesiz Hacı Bayrâm-ı Velî'nin olduğu kadar tarikatının ve müridlerinin de emekleri vardır. Bu noktada Hacı Bayrâm-ı Velî yeri gelmiş toplumda sıradan bir insan gibi müridleriyle tarlada çalışmış yeri gelmiş devlet alanında kendine yer edinerek devlet yöneticilerine öğütler vermiştir. Aynı şekilde Hacı Bayram, ilim tahsil etmiş bir insan olarak bildiklerini uygulama konusunda da örnek olmuştur. Bu yönü ile Bayrâmiyye tarikatının önemli bir işlevinin olduğunu söylemek gerekmektedir.¹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu faaliyet ve uygulamalarını fark eden Osmanlı devlet erkânı Anadolu'nun da içinde bulunduğu sosyal, siyasi buhranlardan dolayı öncelikle ondan şüphe duymuşlar ve kim olduğunu araştırmaya başlamışlardır. Nitekim II. Murat'ın böyle bir soruşturma maksadı ile Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Edirne'ye dâvet ettiği bilinmektedir.² Burada devletin mutasavvıflara karşı sert bir tutum sergilemesi otoriteyi sağlamak ve tarikatları kontrol altında tutarak düzeni sağlamaktır. Neticede Hacı Bayrâm-ı Velî gerek manevi-dinî kimliği ile gerekse de ilmî kişiliği ile hem Osmanlı sultanlarının hem de toplumun üzerinde etkisi olan önemli bir mutasavvıftır. Bu açıdan II. Murat'ın onun bu değerlerini anlaması pek de zor olmamış ve ona saygıda kusur etmemiştir. Öyle ki ona ve müridlerine birtakım imtiyazlar tanımış ve devlet alanında da kendini göstermesini istemiştir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin topluma karşı yürüttüğü önemli vazife onun devletle ilişkilerinde de söz sahibi olmasını sağlamıştır.³

Bu makalede Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplum ve onun üzerinden devlet erkânı ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Söz konusu bu ilişkiler ahlaki, iktisadi, siyasi ve ilmî açılardan gruplandırılarak ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Burada amacımız Hacı Bayrâm-ı Velî'nin devlet erkânı ile kurduğu ilişkileri belirli açılardan detaylandırarak onun kimliğini ortaya çıkarmak ve bu alanda yapılacak olan akademik çalışmalara katkı sağlamaktır. Nitekim meselenin daha iyi anlaşılması için bunun ifade edilmesinde yarar vardır. Tasavvuf alanında araştırma yapan akademisyenler için bu konunun ilişkilendirilerek ifade edilmesi konusunda bu çalışmadan yararlanacaklarını umuyoruz.

1. Toplum Ahlâkına Etkisi Açısından Devlet Erkânı İle İlişkileri

Toplum ahlâkına etkisi, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufî eğitimini tamamlayıp doğduğu şehir olan Ankara'ya dönmesiyle başlamaktadır. Hacı Bayram-ı Velî Ankara'ya geri döndüğü dönemde Anadolu'da çok üzücü hadiseler yaşanmıştır. Nitekim Timur ve Yıldırım Bayezid arasında gerçekleşen Ankara Savaşı bunun bir örneğidir. Aynı şekilde toplumda baş gösteren sıkıntılar bundan ibaret değildir. Bunun yanında Şeyh Bedreddin hadisesi, Timur istilası, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boylarının yerleşik hayata uyum sağlayamaması ve toplumun da bu tür hadiselerden rahatsızlık duyması gibi toplumsal sıkıntılar da ilave edilebilir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin medresede ilim tahsil etmiş olması ve ilmî bir kişiliğinin olması gibi etkenler, Anadolu toplumunun

¹ İsa Çelik, "Bir Zirve Öyküsü: XIV-XV. Asırlarda Anadolu'da Tasavvuf ve Tarikatlara Hacı Bayrâm-ı Velî Merkezli Genel Bir Bakış", ed. Ethem Cebecioğlu vd. (Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017), 29-30.

² Çelik, "Bir Zirve Öyküsü: XIV-XV. Asırlarda Anadolu'da Tasavvuf ve Tarikatlar", 26.

³ Çelik, "Bir Zirve Öyküsü: XIV-XV. Asırlarda Anadolu'da Tasavvuf ve Tarikatlar", 29-30.

üzerinde itibar görenek kurulan ilk tarikatın hızlı bir şekilde yayılmasına vesile olmuştur. Bu tarikatın fark edilebilecek kadar etkili bir güce kavuşması Osmanlı Devleti'nin de dikkatinden kaçmamıştır.⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ilk Türk tarikatı olarak kurduğu Bayrâmiyye, hem Anadolu insanının hem de Osmanlı Devleti'nin üzerinde manevi bir kimlik oluşturması bakımından önemlidir. Onun burada toplumun ihtiyaçlarından hareketle toplumun üzerinde böyle bir etkiyi bıraktığı görülmektedir. Bunu da şu şekilde izah etmek gerekmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin irşat için gittiği Ankara'da her türlü olumsuzluk baş göstermiştir. Bu olumsuzlukları da Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridi olan Eşrefoğlu Abdullah Rûmî'nin ifade ettiği bilinmektedir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'ya irşat görevini yapmak için geldiği ancak bunun bir hayli zor olduğu görülmektedir. Bunun için Hacı Bayrâm-ı Velî, bu ahlaki yozlaşmayı durdurmak ve toplumun ahlakını yeniden güzelleştirmek için toplumun arasına katılmıştır. Böylece kurduğu Bayrâmiyye tarikatı, insanlarla yaptığı sohbetler ve sıcak ilişkiler vesilesiyle halkın üzerinde etkisini bırakmıştır. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplumun düzelmesi için gayret sarf ettiğini, tasavvufî eğitime önem verdiğini ifade etmek gerekmektedir. Aynı şekilde onun toplumun geniş kitlelerine ulaşmak için yazılan eserleri Anadolu Türkçesi ile yazdığını da bilinmektedir. Tüm bunlardan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'ye göre eğitim müderrislikten veya kitap yazmaktan ibaret değildir. Ona göre asıl eğitim, bir insanı ahlaki ve ilmi donanımlarla yetiştirmektir. Böylece insan kâmil ve olgun bir birey olarak değerli olmaktadır. Bu açıdan Hacı Bayram'a göre sadece ilim, bir eğitimde geçerli bir aracı olmamaktadır. Bunun yanında ilmin pratik olarak davranışa dönüştürülmesi de önemlidir. Dolayısıyla Hacı Bayram, bu pratik eğitim metodunu toplum üzerinde kalıcı hale getirmek için her türlü davranışlarıyla topluma örneklik teşkil etmiştir. Onun ile birlikte olan müridleri de bu durumdan kendi paylarına düşen davranışları bir model olarak benimsemişlerdir. Böylece onların içinde pek çok meslek erbabı yetişmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin eğitim alanındaki politikalarının toplum üzerindeki etkisini anlayabilmek için onun müridlerini nasıl yetiştirdiğini de bilmek gerekmektedir. Bunun için Hacı Bayrâm-ı Velî, müridlerini halvet yöntemiyle birebir olarak manevi açıdan eğitmiştir. Bu anlamda halvetin çilehâne adı verilen yerlerde, kırk gün süren ve yalnız yapılan bir eğitim olduğunu bilmek önemlidir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin böyle bir eğitimi vermesinin nedeni, müridlerinin nefislerini terbiye ederek işlemiş oldukları günahlardan kaçınmaları ve topluma faydalı kişiler olarak bu eğitimden çıkmalarını sağlamaktır. Neticeye bakıldığında ise tüm bu faaliyetlerin ardından Ankara şehrinin manevi açıdan meslek, ibadet ve eğitim gibi toplumun her alanında gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır. Burada toplumun ahlakına etki etmesi bakımından tarikatların önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu noktada tarikatların işlevleri sadece bununla kalmamış, Selçuklu ve Osmanlı gibi devletler döneminde devletin iktisadi, toplumsal ve siyasi birliğini sağlama konusunda da etkili olmuştur. Dolayısıyla bu durum Bayrâmiye tarikatının toplumun üzerinde ahlak ve birlik açısından etkisini göz ardı edemez. Nitekim bu tarikat vesilesiyle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Osmanlı devlet erkânı ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir.⁵

Bu tarikatın topluma bir başka açıdan etkisi de toplumsal açıdan yardımlaşmayı organize etmesidir. Hacı Bayrâm-ı Velî bu vesileyle yoksullara yardım etmiş ve onların ihtiyaçlarını gözetmiştir. O, müritleriyle birlikte çarşılarda davullu alaylar düzenleyerek halkın zengin kesiminden yoksullar için zekat ve sadaka toplamıştır. Topladığı miktarı da ihtiyaç sahiplerine belirlediği ölçüye göre ulaştırmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî bu hayırlı iş konusunda devletten de destek görmüştür. Böylece Hacı Bayram ve müridleri tarikat vasıtasıyla Ahiliğin ruhunu insanlara yansıtmışlardır.⁶

2. İktisâdî Etkisi Açısından Devlet Erkânı İle İlişkileri

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yaşadığı dönemde Ankara devletin doğu sınırında bulunmaktadır. Talebeleriyle bu şehri ıslah etmek için çaba gösteren Hacı Bayrâm-ı Velî öncelikle bu şehrin sınır güvenliğini korumuş, ardından da göçebe Türklerin şehir hayatına uyum sağlamaları için onları zanaat

⁴ Çelik, "Bir Zirve Öyküsü: XIV-XV. Asırlarda Anadolu'da Tasavvuf ve Tarikatlar", 30.

⁵ Mahmud Esad Erkaya, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri", ed. Figen Zaif vd. (Ankara: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020), 328-329.

⁶ Kadir Özköse, "Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri", *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* sayı: 12 (2004), 60.

ve çiftçilik gibi mesleklere yönlendirmiştir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatına bakıldığında kendisinin de çalışmaya ve üretmeye hevesli olduğu görülmektedir. Bu yüzden Hacı Bayram, kendi geçimini kendi çabasıyla elde etme yoluna gitmiştir. Buradan hareketle onun Osmanlı toplumunun oluşmasında nasıl bir rol üstlendiği ve devletin ekonomisini nasıl etkilediği açığa çıkmaktadır.⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî, öğrencilerine ve toplumdaki insanlara el emeği ile rızıklarını kazanmaları gerektiğini aşlamış ve uygulamalı olarak göstermiştir. Burada önemli olan başka bir kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan insanın yeni bir şeyler üretmeye çaba göstermesidir. Nitekim Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çağdaşı olan Emir Sultan'ın da devlete uzanan bir kolu olmasına rağmen el emeğine önem verdiği ve geçimini dersler vererek sağladığı bilinmektedir. Tasavvuf ehlinin bu tür uygulamaya yönelik davranışları neticesinde devlet ve toplum arasında da güçlü bir ilişki kurulmuştur.⁸

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öğrencilerinin de el emeği ile çalışıp kazanmaya rağbet ettiklerini yeniden hatırlatmak gerekmektedir. Burada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de etkisi büyüktür. Çünkü Hacı Bayram, öğrencilerinin çeşitli mesleklerde yetişip gelişmelerini arzu etmiş ve onları üstün bir ahlaka sahip olmaları için eğitmiştir. Ayrıca o, herhangi bir işi yapmayı sevmeyen ve bir işle uğraşmayan insanları tarikatına almamıştır. Bu yüzden Hacı Bayram'ın çevresinde bulunan insanlar çeşitli meslek gruplarını oluşturmuştur. Ticaret, pazarlama, el sanatları ve esnaflık bu gruplara örnek verilebilir. Burada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin insanları kendi hallerine göre değerlendirerek farklı meslek gruplarına yönlendirmesi ve yanına sanattan anlayan biri geldiğinde mesleğiyle meşgul olması, insanlardan yardım talep etmemesi gerektiğini söylemesi de güzel bir örneği ifade etmektedir.⁹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin talebeleriyle birlikte toprağı ekmeleri ve hasat döneminde de imece ile ürünü birlikte kaldırmaları; birlik ve beraberlik ruhunu yansıtmakla kalmamış aynı zamanda manevi bir lezzeti de ifade etmiştir. Bunun yanında Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tekkesindeki kazanlarda çorbannın kaynatılarak insanlara dağıtılması da bu ruhu yansıtmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ekonomiye bir başka yönden etkisi Ahilik üzerinden olmuştur. Bu da onun esnaf ile arasındaki sıkı bir ilişkisinin tezahürüdür. Böylece Hacı Bayrâm-ı Velî göçebe bir hayat tarzını benimseyen Türkleri yerleşik hayata ısındırmak için yaptığı faaliyetlerde başarılı olmuştur. Nitekim Osmanlı devletinin de ekonomik açıdan kalkınmasına yardımcı olarak devletle de sıkı bir ilişkinin içerisine girmiş ve önemli bir konum elde etmiştir.¹⁰

Selçuklu sultanlarının yönlendirmesiyle Anadolu'da Ahî Evran'ın liderliğinde bir ticaret sitesinin kurulmasıyla başlayan Ahilik, sanatkâr ve esnaf arasındaki ilişkiye bağlı bir kurumdur. Daha sonradan bu kurumun tasavvufî yönünün ağırlığı da hissedilmiştir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de yaptığı uygulamalar ve teşvikler neticesinde bu teşkilata bağlı olabileceği akla gelmektedir. Nitekim bunun bir yansıması olarak Bayramoğlu, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin günlük hayattaki uygulamalarından da hareketle Ahî Sultan olarak anıldığını ifade etmektedir.¹¹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yaşadığı dönemde Ahilik teşkilatının hızlı bir şekilde yayıldığı bilinmektedir. Özellikle Ankara, o dönemde tarım, ticaret ve hayvancılık gibi meslekleri yapmaya müsait bir yer olduğu için ekonomik açıdan canlı haldedir. Bu anlamda dericiliğin de ayrıca önemli olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu dericiler, Ankara'daki Bent Deresi'nin etrafındaki mahallelerde oturmuşlar ve iş yerlerini de burada kurmuşlardır.¹²

3. Siyâsî Etkisi Açısından Devlet Erkâmı İle İlişkileri

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tarikatı vasıtasıyla kurduğu devlet ilişkilerini incelemeye önce Osmanlı Devleti'nin tasavvufa ve tarikatlara bakış açısını açıklamakta konunun anlaşılması açısından

⁷ Erkaya, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk Düşünce ve Kültürüne Etkileri", 330.

⁸ Özköse, "Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri", 60.

⁹ Özköse, "Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri", 60.

¹⁰ Özköse, "Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri", 61-62.

¹¹ Özköse, "Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri", 61.

¹² Vahit Göktaş, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da Ahilerle İlişkileri", ed. Ahmet Cahid Haksever (Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, 2016), 778.

fayda bulunmaktadır. Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren Anadolu'da Türk ve İslam hâkimiyetinin benimsenmesi için uğraşmış ve bu anlamda ehl-i sünnet çizgisinde olan tarikatları desteklemiştir. Özellikle devletin genişleme ve gelişme döneminde bu durumun belirginleştiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin ehl-i sünnet çizgisindeki tarikatları desteklemesinin bir diğer nedeni de toplum içinde din ve kültür gibi alanlarda herhangi bir ayrılığın yaşanmamasıdır.¹³

Osmanlı Devleti, isyanlara karşı da tarikatların yanında olmuştur. Ancak gerekli bütün önlemleri almıştır. Bunun için hangi tarikatın nasıl bir amacı olduğunu araştırmış ve gerektiğinde takip alanına almıştır. Bu duruma örnek olarak II. Murat'ın Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Edirne'ye sorgulama amacıyla davet etmesi verilebilir. Buradan hareketle tarikatların devlet nezdinde bir çok yönleri ve icraatları bulunmaktadır. Bunlar da eğitim, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda kendini göstermişlerdir. Bu anlamda Osmanlı medreselerinde ders veren müderrislerin bu tarikatlardaki dervişlerden oluştuğunu unutmamak gerekmektedir. Bu dervişler aynı zamanda devletin ilmiye kısmını oluşturmaktadır.¹⁴

Askerî açıdan da tarikatlar ile devlet arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki tarikattaki kişilerin savaflara katılarak cihat sorumluluğunu üstlenmelerinden ibarettir. Dervişler vakti geldiğinde bu görevi yerine getirerek orduya da mânevî anlamda bir destek sağlamışlardır. Buradan hareketle nasıl ki tarikat ve devlet arasında bir ilişki söz konusuysa aynı şekilde şeyh ve devlet yöneticisi arasında da bir ilişki mevcuttur. Şeyhler bu ilişki vesilesiyle devlet yöneticilerini bir yanlışa düşüklerinde uyarılmışlar, onlara halkı huzur, güven ve adaletle yönetmeleri gerektiğini aşılamışlardır. Dolayısıyla şeyh ve devlet arasında da her açıdan bir alışverişten söz etmek mümkündür. Bu alışveriş vesilesiyle şeyhler devlet nezdinde nüfuz sahibi olmuşlardır. Aynı şekilde devlet de tarikatlar ve şeyhler vasıtasıyla toplumu daha iyi yönlendirerek merkezî bütünlüğü sağlamıştır.¹⁵

Tüm bunlardan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî ile Osmanlı Devleti'nin birebir ilişki içerisinde olduğu, destek verdiği ve teşvik ettiği tarikatların en önemlisi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Bayrâmiyye tarikatıdır. O, kurduğu bu tarikat ile birçok insana ulaşmış ve onlara umut ışığı olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yaşadığı döneme bakıldığında onun devlet ile ilişkileri esasen çok kolay olmamıştır. Çünkü o dönemde Anadolu'da siyasi, sosyal ve dinî açıdan çatışmalar mevcuttur. Kendisi Ankara'da doğmuş, ilmî eğitimini burada tamamlamış ve ilk müderrisliğini burada yapmış bir şeyh olarak kendi şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî'den (ö. 815/1412) manevî açıdan nasiplenip onun hizmetinde bulunmasının ardından Ankara'ya tekrar dönmüştür. Buraya döndüğünde de müderrislikten vazgeçerek toplumda ahlaki, sosyal ve ekonomi açısından imar faaliyetlerine girişmiştir. Nitekim bunlarda başarılı da olmuştur. Dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'nin devlet ile ilişkileri toplumsal çatışmalara temas etmesi açısından olmuştur. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti tarih içerisinde kendi otoritesini ve düzenini bozmaya çalışan yapıları ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Ancak kendi otoritesine bir zararı dokunmayan veya düzen anlamında herhangi bir tehdit oluşturmayan dini yapıları da engellememiş, bilakis onları teşvik etmiştir. İşte bu noktada Hacı Bayrâm-ı Velî ve Bayrâmiyye tarikatının Anadolu'daki büyüyen etkisi ve şöhreti Osmanlı Devleti'nin dikkati alanına girmiştir.¹⁶

II. Murat bu etkiyi gördüğünde Hacı Bayrâm-ı Velî ile tanışmak ve hakkında bilgi sahibi olmak için onu Edirne'ye davet etmiştir. Bunun altında yatan asıl neden ise bazı tasavvufî kesimlerin devlete yönelik çıkardıkları isyanlardır. II. Murat, Hacı Bayrâm-ı Velî ile sohbet edip tanıştıktan sonra onun veli bir zat olduğuna kanaat getirerek ona saygı göstermiştir. Bu anlamda II. Murat, Hacı Bayrâm-ı Velî'yi doğu sınırında toplumsal birliğin sağlanması noktasında önemli görmüş ve ondan desteğini esirgememiştir. Nitekim Hacı Bayrâm-ı Velî de bu birliği tam anlamıyla düzene oturtmuştur.¹⁷

II. Murat, Hacı Bayrâm-ı Velî'ye olan hürmetini ve sevgisini onun için mahalleler, vakıflar ve zaviyeler kurarak göstermiştir. Yine II. Murat saygısının bir yansıması olarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öğrencilerine vergiden muaf olmaları ile ilgili bir ayrıcalık tanımıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî Ankara'ya geri döndüğünde halk vergi vermemek için onun çevresinde toplanmaya başlayınca memurlar vergi

¹³ Emre Çalışkan, "Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiyye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyaset ve Devlet Yönetimine Etkisi", ed. Ethem Cebecioğlu vd. (Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017), 382.

¹⁴ Çalışkan, "Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiyye'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", 383.

¹⁵ Çalışkan, "Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiyye'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", 383-384.

¹⁶ Çalışkan, "Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiyye'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", 385-386.

¹⁷ Çalışkan, "Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiyye'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", 386.

toplayamamıştır. Devlet idarecileri bunun açıkça bir suistimal olduğunu anlayınca duruma derhal müdahale ederek Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bir mektup göndermiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî mektubu alıp okuduktan sonra gerçek müridleri ayırt edebilmek için Kanlıgöl denilen yüksek bir yerde çadır kurarak müridleri etrafında toplamıştır. Kendisi de elinde bir bıçakla onların karşısına çıkıp ‘‘Dervişler! Bana iradet getürenleri, bugün, fisebilillah kurban eylesem gerektür.’’ demiştir. Bunu bir kadın bir erkek kabul etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî dervişleriyle çadırın içine girip hazırladığı koyunu kestikten sonra halk onun doğru söylediğini anlayıp etrafından uzaklaşmışlardır. Bunun üzerine Hacı Bayram, durumu bir mektupla II. Murat’a bildirmiştir.¹⁸

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin devlet erkânıyla bir başka yönden ilişkisi II. Murat'ın kardeşi olan II. Mustafa'ya karşı hazırladığı Germiyan Seferi esnasında Hacı Bayrâm-ı Velî'ye Anadolu'da yaptığı faaliyetlerden dolayı vezirlik teklif ettiği ancak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu teklife olumlu cevap vermediği bilinmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ikinci kez Edirne'ye II. Murat'ın yaptırdığı Uzunköprü'de dua etmesi için Emir Sultan ile birlikte gitmişlerdir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Edirne'ye üçüncü kez gidişinin sebebi bilinmemektedir. Ancak Hacı Bayram'ın Emir Sultan'ın vefat etmesinden sonra cenaze namazını kıldırmasının ardından dört ay geçtikten sonra tekrar Edirne'ye gittiği bilinmektedir. Risale-i Beşir'de bu durumun sebebi olarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halefi Akşemseddin ile henüz kundakta bir bebek olan II. Mehmet'i işaret ettiği ve İstanbul'un onlar vasıtasıyla fethedileceğini II. Murat'a bildirdiği, II. Murat'ın da II. Mehmet'in eğitimiyle ilgilenmesi için bir âlimin tayin edilmesini arzu etmesi üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî, halefi olan Akşemseddin'i bu iş için vazifelendirmiştir. Nitekim İstanbul'un fethine ve Fatih Sultan Mehmet'in de bu tarikat mensuplarının fetihle bulunmalarını arzu etmesi bu durumu doğrulamaktadır.¹⁹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatına bakıldığında devlet işlerinden hiçbir şekilde uzak kalmadığı görülmektedir. O, bu anlamda Ankara'da yer alan Kara Medrese'de, Bursa'da bulunan Yeşil Medrese'de müderrislik görevini üstlenmiştir. Yine I. Murat döneminde kadılık sonra da tezkirecilik yaptığı bilinmektedir. Bir de Yıldırım Bayezid döneminde sarayında kapıcıbaşılık vazifesini yürüttüğü de kaynaklarda geçmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî bu gibi sorumluluklar vesilesiyle devlet işlerinde de kendisini göstermiş ve devlet erkânıyla yakın ilişkiler kurmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî gibi müridleri de devletle birebir ilişki içerisinde olmuşlardır. Akşemseddin, Kızılca Bedreddin, İnce Bedreddin gibi ilim erbâbı İstanbul'un fethinde bizzat bulunmuşlardır. Bayrâmiyye tarikatının mensupları savaflara katılıp cihat vazifesini üstlendiği gibi fetihden sonra da İstanbul'u İslam şehri haline getirebilmek için irşat faaliyetlerini yürütmüşlerdir.²⁰

4. İlmî Etkisi Açısından Devlet Erkâm İle İlişkileri

Hacı Bayrâm-ı Velî Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murat devirlerini görmüş, kurduğu tarikat ile birlikte aldığı dinî ve müspet ilimleri harmanlayarak Anadolu'nun manevi açıdan şekillenmesinde aktif bir rol üstlenmiştir. Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplum ile iç içe olduğu kadar devlet erkânı ile de iyi ilişkiler yürüttüğünü söylemek gerekmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî, iyi bir ilim tahsil etmesinin yanı sıra ilmîni devlet yöneticilerinden de gördüğü destekle ilmi ile amel etme yoluna gitmiştir. Burada onun devlet yöneticilerine yaptığı öğütlerin Kur'an'ı Kerim ile birebir örtüşmesi açısından önemli olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu öğütlerden biri olarak Hacı Bayram'ın Edirne'den Anadolu'ya geri dönmesi esnasında II. Murat'a yaptığı konuşmada ona ilim sahiplerine saygı duyması gerektiğini söylemektedir. Bu konuda Kur'an'ı Kerim'e bakıldığında ilk emrinin ‘‘oku’’ olduğu dolayısı ile ilme nedenli değer verdiği görülmektedir. Aynı şekilde bu konu ile ilgili Hz. Peygamber'in sünnetindeki uygulamalara bakıldığında onun Bedir Savaşı'nda zengin olmayan esirlerden on müslümana okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bıraktığı görülmektedir. İşte Zeyd b. Sâbit bu şekilde ilim sahibi olarak vahiy kâtipliği gibi devlet elinde olan işleri hakkı ile yürüten bir sahâbi olmuştur. Dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî de ilmi ile

¹⁸ Özköse, ‘‘Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri’’, 68-69.

¹⁹ Özköse, ‘‘Hacı Bayram'ın Yaşadığı Döneme Tesiri’’, 69.

²⁰ Mustafa Salim Güven, ‘‘Osmanlı Devlet Teşkilâtında Görev Yapmış Bayrâmiyye Mensupları’’, ed. Ethem Cebecioğlu vd. (Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017), 354.

amel ederek topluma hizmet eden bir âlim olarak ilmin ve âlimin ne derece önemli olduğunu göstermiştir.²¹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ikinci önemli nasihatı de hiç kimseyi küçük görmemek ve insanlarda kusur aramamaktır. Çünkü tasavvufta ilk önce insan kalbini tasfiye etmeli ve onu her türlü manevi kirliliği ifade eden haset, kıskançlık ve kibir gibi duygulardan arındırmalıdır. Nitekim bu konu ile ilgili kalbinde zerre miktarı kadar kibir duygusu barındıran kimsenin cennet nimetinden mahrum bırakılacağı ifade edilmiştir. Aynı şekilde konunun Kur'ân'ı Kerîm'deki ibret olması bakımından en güçlü muhatabı Kârûn'dur. Kendisi büyüklenecek ve diğer kimseleri küçümseyerek Allah Teâlâ katında aşağılardan olmuştur. Aynı şekilde Hz. Lokman'ın oğluna yaptığı öğütlerde de bu durum karşımıza çıkmaktadır. O, oğluna nasihat ederken insanlara karşı iyi davranmasını ve kibirlenmemesini tavsiye etmiştir. Dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'nin II. Murat'a ifade ettiği nasihatlerin sadece bunlardan ibaret olmadığını söylemek gerekmektedir. Onun insanlığa yaptığı hizmetler kelimeler ile ifade edilemeyecek kadar değerli bir anlam taşımaktadır.²²

Sonuç

Hiç şüphesiz belirli dönemlerde ortaya çıkan manevi, dinî ve ilmî yönleriyle toplumun ve devletin yoluna ışık tutan önemli şahsiyetler vardır. İşte Hacı Bayrâm-ı Velî de böyle bir şahsiyettir. O, Ankara'da doğmuş, burada ilim tahsil etmiş ve manevi mirasına burada sahip çıkmıştır. O, hak yolunun yolcuları olan müridleri ile birlikte Ankara'yı içinde bulunduğu buhranlardan kurtarmak için önemli bir vazife üstlenmiş ve Ankara halkını yeniden ıslah etmek için uğraşmıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin toplum ahlakına olan etkisi onun pratik eğitim metodundan anlaşılmaktadır. O, topluma ahlak bakımından etki edebilmek için müridleri ile birlikte Ankara toplumunun zenginlerinden belirli ölçülerde zekat ve sadaka gibi yardımlar toplayarak dağıtmıştır. Yine o, en başta müridlerini sonra da toplumu el emeğine yönlendirerek onlardan kendi çabaları doğrultusunda geçimlerini sağlamalarını istemiştir. Çünkü ona göre bu toplumun gelişmesi için bu şart niteliğindedir. İşte burada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin asıl amacı iyi ve ahlaklı insan yetiştirmektir. Çünkü ona göre iyi ve ahlaklı bir insan bir toplumun ve dahi bir devletin gelişmesine vesile olur. Bu açıdan Hacı Bayrâm-ı Velî, işini iyi yapan ve ahlaklı insanlar yetiştirmeyi amaç edinerek toplumu çeşitli mesleklere yönlendirmiştir. Aslında burada toplumun ahlâkı üzerinden devlet alanında nasıl bir ilişki olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çalışıp kazanmaya verdiği değer ekonomik alanda da kendini yoğun bir şekilde göstermiştir. Nitekim o, insanları toprağa yönlendirerek çiftçilik ve ziraat gibi mesleklerin de önünü açmıştır. Bunu da toplumdaki birtakım uyumsuzlukları adapte edebilmek için yapmıştır. Nitekim başarılı da olmuştur. Bu açıdan devletin sınır güvenliğini koruma görevini de üstlenmesi ayrıca dikkat çekmiştir. Aslında Hacı Bayrâm-ı Velî, çiftçilik, ticaret gibi mesleklere rağbet etme vesilesiyle devletin de ekonomik açıdan kalkınmasına destek olmuştur. Bu açıdan onun devlet ile ilişkileri olumlu yönde tezahür etmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin siyasi alanda da birebir devlet ile ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Gerek savaflara katılma konusunda gerekse kadılık ve müderrislik gibi konularda kendisini gösterdiği bilinmektedir. O, yürüdüğü hak davasında topluma yapılan hizmetleri devlete ait olarak kabul ederek bu yolda yürümüştür. Bu nedenle devletten de elini çekmemiş bilakis bu alanda da öncü bir şahsiyet olmuştur. Nitekim II. Murat'ın ondan dinlediği hoş sohbetler ve insanlığa hizmeti açısından ona verilen öğütler bunun bir yansımasıdır. Dolayısıyla devlet idarecileri bu mühim şahsiyet vesilesiyle toplum üzerindeki karışıklıkları önemli derecede önlemiş, merkezî otoriteyi sağlamıştır. Bu sayede devletin gelişmesi de kaçınılmaz olmuştur.

Son olarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ilim alanında da kendini açık bir şekilde gösterdiği görülmektedir. Bunun ön en önemli yansıması ilim tahsil eden bir mutasavvıf olmasının yanı sıra öğrendiği ilmi ile amel etmesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan onun devlet yöneticilerinden II.

²¹ Süleyman Narol, "Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Nasihatlerinin Kur'ânî Temelleri", ed. Ethem Cebecioğlu vd. (Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017), 301-302.

²² Narol, "Hacı Bayram'ın Nasihatlerinin Kur'ânî Temelleri", 302-303.

Murat'a ilim sahiplerine hürmet etmesi ve kimseyi küçük görmemesi konusunda yaptığı nasihatler, onun derin ilmî kişiliğini de ortaya sermektedir. Tabi bu durum sadece Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ilmî kişiliği ile değil aynı zamanda tasavvuf alanında kendini gösterdiği derûnî kişiliği ile de yakından ilişkilidir. Neticede tüm bu perspektiflerin ortak olarak bulunduğu kimlik Hacı Bayrâm-ı Velî'yi yansıtmıştır. Onun devlet ile kurduğu birebir ilişkiler, değişik açılardan kimliğinin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu açıdan onun toplum ile kurduğu ilişkilerin olumlu yansımalarının devlet alanında da kendini gösterdiği anlaşılmıştır.

Bir konunun incelenmesi bir dönemin tarihine de ışık tutacağından dolayı Hacı Bayrâm-ı Velî'nin içerisinde yaşadığı dönemde devlet ile ilişkilerinin daha detaylı bir şekilde incelenmesinin farklı konuları da ortaya çıkarması bakımından faydalı olacağı aşikârdır. Böylece yeni meselelere kapı aralamak tasavvufun tarihi ve gelişimi açısından da önemli bir nokta olacaktır.

Kaynaklar

Çalışkan, Emre. “Hacı Bayram Velî ve Bayrâmiliğin Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyâset ve Devlet Yönetimine Etkisi”. Ed. Ethem Cebecioğlu vd. 382-386. Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017.

Çelik, İsa. “Bir Zirve Öyküsü: XIV-XV. Asırlarda Anadolu’da Tasavvuf ve Tarikatlara Hacı Bayrâm-ı Velî Merkezli Genel Bir Bakış”. Ed. Ethem Cebecioğlu vd. 26-30. Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017.

Erkaya, Mahmud Esad. “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri”. Ed. Figen Zaif vd. 328-330. Ankara: Ankara Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.

Göktaş, Vahit “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara’da Ahilerle İlişkileri”. Ed. Ahmet Cahid Haksever. 778. Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, 2016.

Güven, Mustafa Salim. “Osmanlı Devlet Teşkilâtında Görev Yapmış Bayrâmiye Mensupları”. Ed. Ethem Cebecioğlu vd. 354. Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017.

Narol, Süleyman. “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Nasihatlerinin Kur’ânî Temelleri”. Ed. Ethem Cebecioğlu vd. 301-303. Ankara: Kalem Neşriyat Yayınları, 2017.

Özköse, Kadir. “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”. *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* sayı: 12 (2004), 60-69.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk Mûsikisîne Etkisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Hacı Bayrâm-ı Velî's Effect on Turkish Music Turkey

Hacı Ali ŞAHİNER*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurduğu Bayramiyye tarikatı, musikiyi önemli ölçüde kullanan bir tasavvuf tarikatıdır. Geleneksel ezgiler ve Allah sevgisi temasıyla doğaçlama musikiyi Bayramiyye tarikatı seslendirmiş, müzik pratiği ve icra geleneği ile dini müziğin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bilindiği üzere Anadolu Türkleri arasında ilk dinî musiki bestekârı olarak da bilinen Hacı Bayrâm-ı Velî, damadı olan Eşrefoğlu Rûmi'yi manevi eğitimden geçirmiştir. Tasavvuf hakkında şiirler yazmış ve bu şiirleri bestelemiştir. Bu şiirlerin sanatsal değeri de oldukça yüksektir. Bunun yanında Anadolu topraklarında Türklerin arasında musikin yayılmasında Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ve Bayramilik tarikatının etkisi büyük olmuştur. Bu çalışmada Hacı Bayrâm-ı Velî ve Bayramiyye tarikatının Mûsikî anlayışı ve uygulamaları ile kendisinden sonraki tarikatlara etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hacı Bayrâm-ı Velî, Musiki, Bayramilik, Beste.

Abstract

The Bayramilik Sect, founded by Hacı Bayram-ı Velî, is an important Sufism sect that uses music. The Bayramilik sect performed improvised music with the theme of traditional melodies and love of God, and played an important role in the development of religious music with its musical practice and performance tradition. As we all know, Hacı Bayrâm-ı Velî, also known as the first religious composer among Anatolian Turks, trained his son-in-law Eşrefoğlu Rumi. He has written many poems about Sufism. The artistic value of these poems is quite high. In addition.

Hacı Bayrâm-ı Velî and the Bayramilik sect had a great influence on the spread of his music among the Turks in Anatolia. In this study, the musical understanding and practices of Hacı Bayrâm-ı Velî and his sect, composition studies and influencing orders will be discussed.

Keywords: Sufism, Hacı Bayrâm-ı Velî, Music, Bayramiyya, Composition.

Giriş

Hacı Bayrâm-ı Velî, dini-tasavvufî düşüncede önemli çalışmaları olan bir âlimdir. Allah'ı zikri yetkin bir şekilde işleyen Hacı Bayrâm-ı Velî, Allah sevgisiyle ilgili çeşitli şiirler yazmıştır. Yazmış olduğu bu şiirler bizzat kendisi ve başka birçok bestekâr tarafından bestelemiştir.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: haci.sahiner@hbv.edu.tr, OCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8934-0065>.

Mûsikîyi Allah'ı anmak için bir araç olarak kullanan Hacı Bayrâm-ı Velî ve onun kurmuş olduğu Bayramiyye tarikatı Türk din mûsikisine, Hz. Mevlana (ö.1273) ve Mevleviyye tarikatından sonra önemli ölçüde etki eden tarikatlardan biridir.

Bu çalışmada Hacı Bayrâm-ı Velî dönemi musikisi, sanatsal hareketlilik, Bayramiliğin musiki anlayışı ve şiirleri, ilahileri ve tuyuğları, bunların okundukları yerler yapılan besteler ele alınacaktır. Bunun yanında besteleri yapan sanatkârların isimleri zikredilip kullanılan makamları incelenecektir. Kısacası Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk din mûsikîne yapmış olduğu etki ele alacaktır.

1. Hacı Bayrâm-ı Velî Dönemi Musiki Anlayışı

Musiki Türk kültüründe gerek amelî gerekse nazarî olarak özel bir yere sahip olmuştur. Örneğin cenaze törenlerinde, “yuğ” törenlerinde musikiye yer verildiği bilinmektedir. Türkler zamanla musikiyi sistemleştirerek geliştirmişler ve 13. yüzyıldan itibaren çok önemli eserler ortaya koymuşlardır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yaşadığı 14 ve 15.yy arası Türk musikisinin gelişiminin başladığı yıllar olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî dönemi ise musiki açısından en verimli ve aydınlık dönem olmuştur. Osmanlı Sultanlarının da desteği ile bu dönemde pek çok sanat insanı yetiştirilmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî döneminde Osmanlı musikisi dünya ile etkileşim haline girmiştir. Başlangıçta Arap edebiyatından birçok güftenin Türkçeye çevrildiği görülmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî, Yunus Emre, Şeyyad Hamza gibi birçok şairin şiirleri değişiminde önemli rol oynamıştır. 11 ve 12. yüzyıldan itibaren birçok şair ve bestekâr yetişmiştir. II. Murad Hacı Bayrâm-ı Velî döneminde yaşamış, musikiye değer vermiş, şair ve bestekâr olarak tanınmıştır.

2. Hacı Bayrâm-ı Velî ve Tarikatının Musiki Anlayışı

“Anadolu’da ahlaki,dini ve sosyal bozuklukların olduğu dönemde yaşayan”¹ Hacı Bayrâm-ı Velî bu yaşanan bozukluklardan ötürü müderrisliği terk ederek halkın arasına katılmıştır.Tasavvuf aracılığı ile manevi anlamda özünden uzaklaşan toplumu durdurarak ahlaklı bir toplum oluşturmaya çabalamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî manevi mirası Şeyhi Hamiduddin Aksarayı'den devralarak Ankara’da Ebheriyye, Halveti ve Nakşibendi tasavvuf öğretilerini bir araya toplayarak Anadolu'nun manevi olarak iyileşmesini sağlamıştır. “Bayramiyye adlı tasavvuf ekolü Anadolu’da kısa sürede etkili olmuştur.”²

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirinden “şerh edilen tek eseri, ‘Çalabım şar yaratmış’ ile başlayan şiiridir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yazdığı Çalabım eserin adı olarak kabul edilir ve yine bu eserin kendisi tarafından acem makamında bestelendiği belirtilmektedir. Nim-Evsat tarzında yapılan bu eser, klasik tasavvufun önemli eserlerinden biridir.”³

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin “N’oldu bu gönlüm” adlı eseri en çok bestelenen eserlerinden biridir. Bu güfteye yapılan bestelerden en meşhuru ise Süleyman Ergüner tarafından uşşak makamında ve düyek usulünde bestelenen ilahi formundaki eserdir.⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin annesinden Çamaşır savtı, Tapu Savtı vb. gibi isimler alan «Savtların» miras kaldığı bilinmektedir.

Hacı Bayrâm-ı Velî Türkçe şiirler yazmış, dini mûsikînin gelişimine katkı sağlamıştır. Günümüze kadar gelmiş olan çeşitli ilahileri bestelemiştir. Kendi şiirlerinin bestekârlığını yaptığı gibi

¹ Ethem CEBECİOĞLU, Hacı Bayram Veli Ve Tasavvuf Felsefesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989, s. 42.

² Arif DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016), 599.

³ Cenk GÜRAY, Ankara'nın Dini Musiki Geleneğinin Temel Kaynaklarından Biri Olarak Hacı Bayram Veli, (Başkent Ankara Dergisi-Ankara Kulübü Derneği,2018) s. 4.

⁴ GÜRAY, Ankara'nın Dini Musiki Geleneğinin Temel Kaynaklarından Biri Olarak Hacı Bayram Veli, (Başkent Ankara Dergisi-Ankara Kulübü Derneği,2018) s 4.

Yunus Emre'nin de birçok eserinin bestesini yapmıştır. "Sayıları 500'e yakın olan güfte mecmuasında Hacı Bayrâm-ı Velî ve onun dönemine ait pek çok mûsikîsinin eseri bulunmaktadır."⁵

Hacı Bayrâm-ı Velî kendini ifade edebilme açısından mûsikîyi önemli bir araç olarak görmektedir. Anadolu'da musikinin yayılmasında 14.yüzyılda Mevlevî tarikatının rolü büyük olsa da Hacı Bayrâm-ı Velî de beste ve güfte çalışmalarıyla mûsikî konusunda önemli işlevler ortaya koymuştur.

3. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Musiki Konusunda Etkilendiği Tarikatlar

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin musiki açısından en çok etkilendiği tarikatlar Halvetiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarıdır. Nakşibendi ve Halveti tarikatında musiki mübah olarak görülmektedir. Ne var ki yaptıkları zikir esnasında musiki formatı uygulandığı dikkat çekmektedir. "Nakşibendiliğin Üsküdar semtindeki Afganîler kolu ile Sultantepe semtindeki Özbekler Tekkesi'nde Yesevî usulü cehrî zikir esnasında basit nağmeli ilâhiler okunmaktadır."⁶ Kuûdi zikir yaparken salavatlardan sonra na't okunmaktadır. Uşşak makamında ise Kaside-i Bürde okumakta ve hareketli ilahilerle zikre son verilmektedir.

Hacı Bayram döneminde tarikatlar oturarak, ayakta ve halka biçiminde zikir yapmaktaydı. Halka halinde yapılan zikirlere devrâni, ayakta yapılan zikirlere kıyami, oturarak yapılan zikirlere ise kuûdi zikir denir. Zikirler yapılırken musiki eserleri zâkirbaşı okumaktadır. Zâkirbaşı olan kişinin bütün ilahilerin, güfte ve bestelerini ezberlemiş olması gerekir.

4. Hacı Bayram-ı Velî'nin Etkilediği Tarikatlar

Hacı Bayrâm-ı Velî Molla Zeyrek, Baba Nahhasi-i Ankaravî, Eşrefoğlu Rûmî, İnce Bedrettin, Şeyh Muslihiddin, Ahmed Baba gibi yetkin talebeler yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu talebeler Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öğretilerini yaymışlardır. Böylece birçok tarikati etkilemiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin damadına nisbet edilen Eşrefiyye tarikatı ondan etkilenen en önemli tarikattır. Günümüzde Eşrefiyye, Bayramiyye tarikatının bir kolu olarak görülmektedir ancak Eşrefiyye, Kadiriyye tarikatının bir koludur. Uşşak Makamında okunan Kadiri usul ilahisi Eşrefoğlu Rûmî'ye aittir. Bu eser dini musikinin en önemli eserlerindedir.

Aziz Mahmud Hüdayi tarafından kurulan Celvetiyye tarikatı da Hacı Bayrâm-ı Velî'den etkilenen tarikatlardandır.

5. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Bestelenmiş Olan Güfteleri

Hacı Bayram-ı Velî'nin güftelerinin bestelerine bakıldığında Nefes, İlahi ve Şarkı olarak karşımıza çıktığı görülür. Bu besteler Nim Sofyan, Nim Evsat, Sofyan, Düyek, Ağır Düyek, Semai ve Devr-i Hindi usullerinden oluşmaktadır.

5.1. İlahi Zikir:

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin "N'oldu bu gönlüm" adlı eseri en çok bestelenen eserlerinden biridir.

➤ N'oldu bu Gönlüm

"Noldu bu gönlüm noldu bu gönlüm

Derd ü gamla doldu bu gönlüm

Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm

⁵ DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016) s. 599.

⁶ DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016) s. 602.

Yanmada derman buldu bu gönlüm

Yan ey gönül yan yan ey gönül yan

Yanmadan oldu derdine derman

Pervane gibi pervane gibi

Şem'ine aşkın yandı bu gönlüm

Gerçi ki yandı gerçeğe yandı

Rengine aşkın cümle boyandı

Kendinde buldu kendinde buldu

Matlabını hoş buldu bu gönlüm

Sevad-ı a'zam sevad-ı a'zam

Belki oluptur arş-ı muazzam,

Matlab-ı canan matlab-ı canan

Olsa acep mi şimdi bu gönlüm

El fakru fahri el fakru fahri

Demedi mi ol alemler fahri

Fahrini fakrın fahrini zikrin

Mahv-u fenada buldu bu gönlüm

Bayram'ım imdi Bayram'ım imdi

Bayram edersin yar ile şimdi

Hâmd ü senalar hâmd-ü senalar

Yar ile bayram kıldı bu gönlüm”⁷

5.2. İlahi:

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirinden şerh edilen tek eseri, "Çalabım şar yaratmış" ile başlayan şiiridir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yazdığı Çalabım adının eseri olarak kabul edilir ve yine bu eserin kendisi tarafından acem makamında bestelediği belirtilmektedir.

➤ Çalabım bir yaratmış

“Çalabım bir âr yaratmış, iki cihan âresinde,

Bakıcakdîdâr görünür, Ol ârın kenâresinde.

⁷[https://web.itu.edu.tr/neu/KTMarsiv/Lilypond_Iy_Arsiv/Lilypond_ilahi/USSAK_ilahi_\(Duyek\)_NOlduBuG_onlum_\(HaciBayramVeli\)_NEU.pdf](https://web.itu.edu.tr/neu/KTMarsiv/Lilypond_Iy_Arsiv/Lilypond_ilahi/USSAK_ilahi_(Duyek)_NOlduBuG_onlum_(HaciBayramVeli)_NEU.pdf), Erişim Tarihi: 12.05.2021.

Nâgihân ol âra vardım, Anı ben yapılır gördüm.
Ben dahi bile yapıldım, Tâ u toprak âresinde.

Şakirtleri taş yonarlar, Yonup üstâda sunarlar.
Allah'ın adın anarlar, Her bir tam pâresinde.

Ol şârdan oklar atılır, Gelürsîneme dokunur,
Âıklar cânısatılır, Ol ârınbazâresinde.

Şâr dedikleri gönüldür Ne âlimdür ne câhildür.
Âıklar kânısebildür, Ol ârınkenâresinde

Bu sözünü ârif anlar, Cahiller bilmeyip tanlar.
Hacı Bayrâm kendi banlar, Ol ârınminâresinde.”⁸

5.3. İlahi Savt:

“Hiç kimse çekebilmez,
Pektir feleğin yayı.
Derdine gönül verme,
Bir gün götürür yayı.

Gelür güle oynaya,
Aldır seni çapüktür.
Bir bunculayın fitne,
Kande bulunurâyı.
Bir fâni vefasızdır,
Kavline inanma hiç.
Gâh yoksulu bay eyler,
Gâh yoksul eder bayı.

Çün yüzünü dündürüdü,
Bir lâhza karar etmez.
Nice seri pây eder,
Döner ser eder pâyı.

⁸DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016), s. 610.

Denir vâhid vahdette,
Kasret de kanı tefrîk.
Hızır ermedi bu sırra,
Bildirmede Musâ'yı.

Hayran kamu âlimler,
Bu ma'ninin altında.
Kâf'dan Kâf'a hükmeden,
Bilmez bu muammayı.

Miskin Hacı Bayrâm sen,
Dünyaya gönül verme.
Bir ulu imârettir,
Alma bu sevdâyı.”⁹

5.4. İlahi:

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin "Bilmek İstersen Seni" şiirini Dr. Şahin Uçar neva makamı ile oluşturdu. Eser zâhidâne bir üslupla, ağırbaşlı bir şekilde ve Sufi üslubunda icra edilmektedir. Aynı zamanda bu eser, Tasavvuf Klasik Müziği tarzının sanat eserlerinden biridir.

➤ Bilmek İstersen Seni

“Bilmek istersen seni,
Cân içre ara cânı.
Geç cânından bul ânı,
Sen seni bil, sen seni.

Kim bildi ef'âlini,
Ol bildi sıfâtını.
Anda gördü zâtını,
Sen seni bil, sen seni.

Görünen sıfâtındır,
Anı gören zâtındır.
Gayrı ne hâcetindir,
Sen seni bil, sen seni.

Kim ki hayrete vardı,

⁹ DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Müsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016), s. 611.

Nûramüstarak oldu.
Tevhid-i zâtı buldu,
Sen seni bil, sen seni.

Bayrâm özünü bildi,
Bileni anda buldu.
Bulan ol kendi oldu,
Sen seni bil, sen seni”¹⁰

6. Bestelerin Makam ve Usulleri

a. Çalabım Bir Şar Yaratmış:

Acem İlahi: Bestesi Hacı Bayrâm-ı Velî’ye ait olarak bilinen eserde acem makamının bir gereksinimi olan acem perdesi tutulmuştur.Eser seyre başlatıldıktan sonra uşşak makamıyla karara bağlanmıştır.

Karcigar İlahi: Bestesinin Cinuçen Tanrıkorur tarafından yapıldığı ve esere uşşak makamı seyri verildiği görülmektedir.Esere daha sonra Hicaz makamı uygulanmış ve karcigar makamında seslendirilmiştir.

Mahur ilahi: Bestesini Dr. Abidin Gerçeker yapmıştır. Tiz segah perdesi üzerinden segah makamı sesleriyle giriş yapılmıştır.

Uşşak İlahi: Bestesi Ayhan Altıkuşlar tar afından yapılmıştır. Segah perdesinden nevâ perdesine çıkış vardır.

Segah İlahi: Bestesi Necip Karakaya tarafından yapılmıştır. Esere segah makamının güçlüsünden başlanıp yine segah ile bitirilmiştir.

b. N’oldu Bu Gönlüm;

Bûselik İlahi: Bestesi Abidin Gerçeker’e aittir. Esere Hüseyini makamıyla başlanmaktadır. Nim Zirgüle perdesinden alınarak Bûselik beşlisi ile yerinde karar verilmiştir.

Dilkeşhaveran: Bestesi Akın Özkan’a aittir. Hüseyini makamıyla seyre başlanmıştır.

Akabinde Dügah perdesine inilmiş ve Irak perdesi ile karara varılmıştır.

Hicaz İlahi: Bestesi Erol Sayan’a aittir. Esere hicaz makamıyla başlanıp meyan bölümünde segah makamı okunduktan sonra ikinci bölümde karar Hicaz makamı olarak belirlenmiştir.

Neva İlahi: Bestesi Lâ Edri. Neva perdesinden okunduğu için neva adını almıştır.

Sabâ İlahi: Bestesi Nuri Yılmazgil’e aittir. Eser saba makamında okunmuş düğah perdesinde karara bağlanmıştır.

Uşşak İlahi: Beste Süleyman Ergüner’e aittir.

Uşşak Nefes: Beste Lâ Edridir. Uşşak makamından daha çok acem makamında bestelenmiştir. Daha sonraları uşşak makamında karara bağlanmıştır.

Segah İlahi: Beste Necip Karakaya’ya aittir. Eser düyek usulünde yazılmıştır buna rağmen müsemmen usulünde bir eserdir.

¹⁰DEMİR, Bayrâmilik Tarikatının Müsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi, Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, Ed. Ahmet Cahid HAKSEVER, (Ankara, Kalem Yayınları,2016), s. 611.

c. Bilmek İstersen Seni:

Neva İlahi: Beste Prof. Dr. Şahin Uçar'a aittir. Eser Okunurken Hüseyini Perdesinden okunmuş neva perdesi üzere bolca durulmuş en son uşşak makamı ile karar kılınmıştır.

Hüseyini İlahi: Beste Mehmet Tıraşçı'ya aittir. Eser okunmaya rast makamında başlamış Hüseyini perdesi ile makamın ilk seyri verilmiştir.

Karcıgar İlahi: Beste Mehmet Tıraşçı'ya aittir. Segah 'dan neva perdesine okunmaya başlanmış karcıgar makamında olan çargah perdesine nıkızlı iniş yapılıdır.

Hicaz İlahi: Beste Ahmet Hakkı Turabi'ye aittir.

Segah İlahi: Beste Necip Karakaya'ya aittir. Esere eviç ile başlayarak meyan kısmına kadar, meyan kısmından ise eviçte hicaz yapılarak karar segâha bağlanmıştır.

Sonuç

Hacı Bayrâm-ı Velî, toplumu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için halkın arasına girmiş, talebeler yetiştirmiş, ilim halkaları kurmuştur. Allah'ı anmak ve Allah'ı hatırlamanın önemine vurgu yapmıştır. Çeşitli güfteler yaparak şiirler yazarak topluma katkılar sağlamıştır.

Yazdığı şiirleri besteleyerek çeşitli makamlarda okumuş ve okutturmuştur. Zikir sonlarında çeşitli ilahiler okutmuştur. Nakşibendiyye gibi tarikatlardan etkilendiği gibi daha birçok tarikatı da etkilemiştir. Böylece Bayramilik, Türk mûsikisini Mevlânâ'dan sonra en çok etkileyen tarikat olmuştur. Osmanlı zamanı Balkanlar ve Ortadoğu gibi birçok bölgeyle irtibata geçmiştir. Bu periyotta da Arapça şiirleri Türkçeye çevirmiştir. Yazdığı şiirleri çeşitli makamlarda bestelemesiyle müziğimize büyük katkı sağlamıştır.

Kaynaklar

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli Ve Tasavvuf Felsefesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989, s. 42.

Demir, Arif, "Bayrâmilik Tarikatının Mûsikî Anlayışı ve Diğer Tarikatlara Etkisi", *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*, Ed. Ahmet Cahid Haksever, (Ankara, Kalem Yayınları, 2016) ss. 599, 612.

Güray, Cenk, "Ankara'nın Dini Musiki Geleneğinin Temel Kaynaklarından Biri Olarak Hacı Bayrâm-ı Velî", *Başkent Ankara Dergisi-Ankara Kulübü Derneği*, 2018 s. 4-12.

Kızıler, Hamdi, *Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi*, Erkam Yayınları, Ankara, 1990, s. 74.

Özcan, Nuri, "15 ve 16 Yüzyıllarda Türk Dünyasında Musiki," *15 ve 16. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ss. 475 - 476.

[https://web.itu.edu.tr/neu/KTMarsiv/Lilypond_ly_Arsiv/Lilypond_ilahi/USSAK_ilahi_\(Duyek\)_\(NOlduBuGonlum\)_\(HaciBayramVeli\)_NEU.pdf](https://web.itu.edu.tr/neu/KTMarsiv/Lilypond_ly_Arsiv/Lilypond_ilahi/USSAK_ilahi_(Duyek)_(NOlduBuGonlum)_(HaciBayramVeli)_NEU.pdf), Erişim Tarihi: 12.05.2021.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Öğrencileri

Students Of Hacı Bayrâm-ı Velî

Çiğdem ŞEKER*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî kültür hayatımızda müstesna bir yere sahip önemli bir şahsiyettir. Yapmış olduğu faaliyetler, dolu dolu bir hayat yaşadığını, etrafındaki insanlara da yol göstericilik yaparak yardımcı olduğunu ve ışık tuttuğunu ortaya koymaktadır. Etrafındaki insanlar tarafından örnek alınan Hacı Bayrâm-ı Velî, hayatı boyunca birçok talebe yetiştirmiştir. Bu çalışmada Hacı Bayrâm-ı Velî'nin birçok talebesi olmasına rağmen bunlar içerisinde en önemlileri ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi, Ömer Dede Sikkini, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi ve Ahmed Bican'ın hayatlarına yer verilmiştir. Ayrıca söz konusu isimlerin nerede doğdukları, eğitim almaya nasıl ve ne zaman başladıkları, yaşamlarını nerelerde geçirdikleri, nasıl bir eğitimden geçtikleri, yazmış oldukları eserleri ve Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisaplarının nasıl gerçekleştiği gibi bizim için önem arz eden konulara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram Veli, Followers, Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi, Ömer Dede Sikkini, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, Ahmed Bican.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî is an important person with an exceptional place in our cultural life. The activities he has done reveal that he lives a full life, that he guides, helps and sheds light on the people around him. Hacı Bayrâm-ı Velî, who led the people around him, trained many students throughout his life. In this study, although Hacı Bayrâm-ı Velî has many students, the most important ones have been discussed. In this context, the lives of Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi, Ömer Dede Sikkini, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi and Ahmed Bican have been dealt with. In addition, important issues for us such as where these students were born, how and when they started to receive education, where they spent their lives, what kind of education they went through, the works they wrote and how they became involved in Hacı Bayrâm-ı Velî have been discussed.

Keywords: Hacı Bayram Veli, Müritler Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi, Ömer Dede Sikkini, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, Ahmed Bican.

Giriş

Hayatından ders aldığımız ve öğretilerini çeşitli alanlarda uygulamaya çalıştığımız birçok isim bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. Hacı Bayrâm-ı Velî Ankara doğumlu olup hem ilmi yönü hem tasavvufi yönü olan önemli bir şahsiyettir. Hayatta iken herhangi bir eser

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: cigdem.seker@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3241-5991>

kaleme alınmamışsa da öğretileri daha sonra öğrencileri aracılığı ile devam ettirilmiştir. Bu çalışma da Hacı Bayrâm-ı Velî' geleneğini devam ettiren ve öğretilerini nesilden nesile aktaran meşhur öğrencilerinden bahsedilmiştir. Zira bu öğrenciler çeşitli alanlarda ileriki nesillere ışık tutacak eserler bırakmışlar ve her biri ayrı zamanlarda çeşitli devlet büyükleriyle iletişim içerisinde olup tecrübeleriyle devlet yönetimine katkı sunmaya çalışmışlardır. Söz konusu öğrenciler Anadolu'ya yerleştikten sonra kendilerini ilme adanmışlar ve Hacı Bayrâm-ı Velî'den Anadolu'nun çeşitli yerlerinde başarılı ve etkili bir biçimde yaygınlaştırmışlardır. Bu çalışmada yer verilen isimlerin her birinin eserleri günümüze ulaşmıştır. Ancak her ne kadar aynı hocadan ders almışlarsa da söz konusu isimlere ait çalışmaların her birinin ayrı bir üsluba sahip olduğu ve ele alınan konuların birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Tasavvufta önemli bir yer tutan bu öğrencilerin hayatına daha yakından bakmak ve Türk tasavvuf düşüncesine nasıl katkı sunduklarını anlamak amacı ile bu çalışma kaleme alınmıştır.

1. Akşemseddin (Ö.863/ 1459)

Esas ismi Şemseddin Muhammed b. Hamza'dır. Fakat asıl şöhret bulduğu ismi Akşemseddin ve Akşeyh'tir. Şam'da 792 (1390) yılında doğmuştur. Babası Şeyh Hamza'dır. İlk eğitimini babası Şeyh Hamza'dan almıştır. Nesebi Hz. Ebubekir'e kadar uzanmaktadır. 799 (1396-97) yılında babası Şeyh Hamza ile beraber Amasya/Kavak ilçesine yerleşimlerdir. Kur'an-ı Kerim ezberini yedi yaşında yaptığı bilinir. Daha sonra ailesi ile beraber Çorum Osmancık kazasının Sarpın Kavak köyüne yerleşmişlerdir. Belirli bir süre din eğitimi aldıktan sonra Osmancık medresesinde hoca olmuştur. Ayrıca tıp öğrenimini de yapmıştır. Şeyhini aramak için yirmi beş yaşlarında Maveraünnehir ve Fars'a gitmiştir. Fakat aradığını bulamayıp geri dönmüştür. İlk olarak her yerde ünü artan Zeynüddin el-Hafi'ye intisap etmek üzere Halep'e gitmiştir. Lakin bir gece rüyasında Hacı Bayram'ın elindeki ipi onun boynunda görmesinden dolayı Ankara'ya ve Hacı Bayram'a gittiği rivayet edilmektedir. Bazı rivayetlere göre ise hiçbir yere gitmeden kimseye intisap etmeden Hacı Bayram'a gittiği söylenmektedir. Bu rivayet ise *Zeynüddin el-Hafi'ye Def'u meta'in* de tarizde bulunduğundan dolayı ona hiç intisabı olmadığı vurgulanır. Akşemseddin'in Hacı Bayram Cami'sinin alt kısmında bulunan bölümlerde çileye girmiş olduğu hücre mevcuttur. Beypazarı'nda değirmen ve mescit inşa ettirmiş akabinde Çorum'un İskilip kazasındaki Evlek köyüne gitmiş, sonrasında Göynük'e yerleşip buraya bir mescit ve değirmen yaptırmıştır. Burada hem dervişlerinin hem de çocuklarının edep ve öğrenimleri ile yakından ilgilenmiştir. İlerleyen zamanlarda hacca gitmiş ve 833 (1429-30) yılında Hacı Bayram Velî'nin vefatı üzerine irşat makamına geçmiştir.¹

Hacı Bayram'ın II. Murad ile ilişkilerinden dolayı daima yanlarında bulunmuştur. Ayrıca II. Mehmet ile de tanışmıştır. İstanbul fethi öncesi iki kere Fatih'i ziyaret için Edirne'ye gitmiştir. İlk gittiği zaman II. Murad'ın kazaskeri olan Çandarlı oğlu Süleyman Çelebi'yi tedavi etmiştir. İkinci gidişinde Fatih'in kızını iyileştirmiş bunun üzerine kızı da kendisine Beypazarı'ndaki pirinç mezarlarını vermiştir. Fatih'in 1453 yılında İstanbul'u kuşatmasında Akşemseddin, Akbıyık Sultan ve diğer tanınan şeyhler ile beraberlerinde müritleri de onlara katılmıştır. Fetih boyunca manevi olarak destek sağladığına kaynaklarda değinilmiştir. Fetih sonrası ilk hutbeyi Ayasofya'da okuyan Akşemseddin olmuştur. Ayrıca daha önceki kuşatmalarda şehit olan Ebu Eyyub el Ensari'nin kabrini Akşemseddin Fatih'in ricası üzerine bulmuştur.² Fatih hem tahtı hem de tacı bırakarak yalnızca şeyhe bağlı olmayı istediği ve tarikat hükümlerini öğrenmek adına Akşemseddin'e gittiği, fakat ne yaparsa yapsın buna engel olamayacağını anlayan Akşemseddin'in ise Göynük'e geri döndüğü ve kendisine gönderilen hediyeleri istemeyip geri çevirdiği, yalnızca çeşme yapılmasını istediği rivayet edilmektedir.³

Son yıllarını Göynük'te geçiren Akşemseddin'in Şubat 1459'da Menakıbnâme'yi kaleme aldığı göz önünde bulundurularak 863 Rebiyülahirin de 70 yaşında vefat etmiş olduğu söylenebilir. Nitekim ölümünden sonra kendisi için inşa edilen ve hali hazırda ziyarete açık olan türbesinin Türbesinin kapısı

¹ Mustafa İsmet Uzun, "Akşemseddin" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları,1989), 2/299-302

² Uzun, "Akşemseddin", 2/299-302

³ Uzun, "Akşemseddin", 2/299-302

üzerinde mevcut olan inşa kitabesinden de anlaşılacağı gibi üzerine ölüm tarihi net olarak bilinmektedir. Türbede yer alan Akşemseddin'in sandukası üzerindeki yazıyı oğlu Mehmet Sadullah kaleme almış ve oğulları Nurullah ve Mehmet Sadullah da vefat edince babalarının yanına defnedilmişlerdir.⁴

Yaşadığı dönemde Akşemseddin iyi bir hekim olduğundan meşhur olmuş ve “tabib-i ebdan” olarak anılmıştır. Ayrıca tıbbı dair kaynakları da mevcuttur. Fracastor adlı İtalyan hekimden en az yüzyıl önce ilk mikrop konusuna değinen ve çıkan hastalıkların ise bunun beraberinde yayıldığını söyleyen Akşemseddin'dir.

Sadullah, Fazlullah, Nurullah, Emrullah, Nasrullah, Nurülhüda ve Hamdullah Hamdi adlarında yedi oğlu bulunan Akşemseddin'in oğullarından Hamdullah Hamdi (ö.909/ 1503) devrinin önemli şairleri arasında yer alır.

Ankara'da Hamza eş-Şami, Kayseri'de İbrahim Tennuri, Göynük'te oğlu Fazlulllah Akşemseddin'den sonra tarikatının Şemsiyye kolunu devam ettirmişlerdir.

Akşemseddin'in eserlerine gelecek olursak, Risaletü'n-nuriyye'nin; Arapça eser olarak dönemi içinde çok ünlenip yaygınlaştığı ve hem Hacı Bayrâm-ı Velî'yi hem de dervişlerini savunma adına kaleme alındığı görülmektedir. Ayrıca Süleymaniye kütüphanesinde yer alan bu eserde sufilerin özellikleri ile tasavvufi açıdan adapları ve ahlakları anlatılmaktadır. “Def'u meta'ini'ş-sufiyye”;⁵ Arapça olarak 856 (1452) kaleme alınmış olan bu yapıt “Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve benzeri bazı büyük mutasavvıfların küfür ve ilhadla itham edilmelerine karşı onların sözleriyle Kuşeyrî, Gazzâlî, Cüneyd-i Bağdadi, Necmeddin-i Kübra gibi tanınmış ulema ve meşâyihin sözleri arasında bir fark olmadığını, ikincilerin eserlerinden nakiller yaparak göstermekte ve hepsinin aynı yolda bulduklarını ispata çalışmakta ve ithamları reddetmektedir. Kaynaklarda eserin Telhîşu Def'i meâ'in adıyla bir hulâsasından bahsediliyorsa da şimdiye kadar böyle bir esere rastlanmamıştır.” *Makamat-ı Evliya*. Türkçe bir eser olup “mürşit kimdir, makam-ı velayet nedir ve dereceleri nelerdir”⁶ gibi tasavvufi konulara yer vermektedir.

2. Eşrefoğlu Rumi (Ö.847/1469-70?)

Gerçek ismi Abdullah olan Eşrefoğlu Rumi'nin babasının adı Ahmet Eşref, künyesi ise Abdullah Rumi'dir. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyufi (Mısri)⁷ olarak anılmakta ve bilinmektedir. Birçok adı ile meşhurlanmış olup bu adlar ise; *Eşref zade*, *Eşref-i Rumi*, İbnü'l Eşref, Abdullah-ı Rumi, Abdullah İznik-i'dir.⁸ Eşrefoğlu'nun Mekke asıllı ve Hz. Muhammed'in soyuna mensup olduğu, ayrıca alim ve şeyhleri yetiştiren bir aileden geldiği bilinmektedir. Bununla birlikte Mısır'dan; Suriye'deki Hama şehrine gelip orada ikamet etmiş buradan da Anadolu'ya geçip önce Manisa'ya sonra İznik'e yerleşmiştir. Eşref oğlu Rumi'ye ait Menakıbı-ı Eşref zade'nin arkasında bulunan diğer bir menakıbnamede doğum tarihinin 779/1377, doğum yerinin de iznik olduğu şeklinde mevcut olduğu belirtilmektedir.⁹

Eşrefoğlu çocukluk, ve gençlik döneminde İznik'te ailesi ile birlikte yaşayıp ilk eğitimini ailesinden almış daha sonra İznik'te mevcut olan medreselerde eğitim hayatını devam ettirmiştir. Sonra Bursa Çelebi Sultan Mehmet Medresesi'nde öğrenim görmüştür. Mevlâna Hocazade ve Mevlâna Tusi'ye öğrencilik yaptığı ve Alaeddin Ali'ye mürid olduğu söylenmekte fakat bu bilgilerin doğru olmayıp başka bir zat ile karıştırıldığı da belirtilmektedir.¹⁰

⁴ Uzun, “Akşemseddin”, 2/299-302

⁵ Uzun, “Akşemseddin”, 2/299-302

⁶ Uzun, “Akşemseddin”, 2/299-302

⁷ Abdullah Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV yayınları, 1995), 11/480,482

⁸ Necla Pekolcay- Abdullah Uçman “Eşrefoğlu Rumi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), XI/480

⁹ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁰ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

Menakıbı-ı Eşrefzade, Abdullah Veliyyüddin Bursevi tarafından Eşrefoğlu'nun yaşamını ele alan en eski ve ilk kaynak olup bu kaynağa göre Eşrefoğlu görmüş olduğu rüyadan dolayı medreseyi terk etmiş, Emir Sultan da onu Hacı Bayram'a yönlendirmiştir. Eşrefoğlu'nun Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dergahında her türlü işi yapmak için Ankara'ya gidip on bir yıl çalıştığı rivayet edilmektedir. Eşref oğlu belli bir mertebeye geldikten sonra Hacı Bayram kendisini dergâha imam yapmış ve kızı Hayrunnisa ile evlendirmiş, daha sonra İznik'e Bayramiyye tarikatına halife tayin etmiştir. İznik'e geldiğinde iç dünyasına çekilen Eşrefoğlu, bu durumdan duyduğu memnuniyetten dolayı daha fazlasını elde etme amacı ile Hacı Bayram'a başvurmuştur. Hacı Bayram'a “*Seyrüsülükün tamamı şimdiki makamımız mıdır, yoksa daha var mıdır?*” şeklinde sormuş, Hacı Bayram ise, “*Bir velinin bin sene ömrü olsa, enva-ı mücahedat ve riyazet eylese henüz enbiyadan bir nebinin kademi vardığı yere velinin başı varmak muhaldir*”¹¹ şeklinde bir cevapla dönüş yapmıştır. Hacı Bayram Eşrefoğlu'nu seyrüsülük de ilerletme adına *Abdülkadir-i Geylani*'nin torunu olan *Şeyh Hüseyin el-Hamevi*'ye göndermiştir. Bunun üzerine İznik'e dönen Eşrefoğlu, erbaine girmiş ve burada gördüğü rüyaları yazıp akabinde eşi ve kızıyla uzun ve çileli bir yolculuğa çıkmıştır. Anadolu'yu aşip Hama'ya giden Eşrefoğlu, burada *Hüseyin el-Hamevi*'ye intisap eder. Burada tekrar erbaine sokulur; ve kırk gün çilesini tamamlayarak kadiri hilafet namesi alıp İznik'e döner.¹²

İznik'te kurmuş olduğu dergâhta irşada başlar ve kısa zamanda tarikatın adı duyulur. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte takriben 874'te 100 yaşında hakkın rahmetine İznik'te kavuştuğu ve camiye çevrilen dergâha gömüldüğü *Menakıbı-ı Eşrefzade*'de belirtilmektedir. Ölüm tarihi hakkında farklı rivayetler vardır. Ayrıca “Eşrefzade azmi-i cinan eyledi” mısrasında 874'te vefat ettiği doğrulanmaktadır. Ölümü üzerine damadı Abdürrahim Tirsi postnişin olmuştur.¹³

Abdülkadir-i Geylani'den sonra Kadirilerce tarikatta ikinci pir sayıldı ve veli kabul edildi. Eşrefoğlu'ndan bahseden Evliya Çelebi “yetmiş bin müride malik bir pışva-yı aşıkân”¹⁴ diye bahsetmiştir. Eşrefoğlu, Fatih Sultan Mehmet'in eşi Mükerrreme Sultanın dilindeki yarayı tedavi ettiği rivayet edilir.¹⁵

Edebi şahsiyetine değinilecek olursa bu inançlar tasavvufi inançları tarafından oluşmuştur. Yunus Emre'den şiir konusunda yararlanmışır. Şiirlerinde aruz, hece, lirik didaktik manzumeler kullanmıştır. Şiirlerinde tasavvufa, ayet meallerine, deyim ve atasözlerine yer vermiştir.¹⁶

Eserleri; *Müzekki'n-nüfus*: XIII. yy. Anadolu'sunda tasavvufun en önemli eserinden biridir. Kaleme aldığı eserin ilk kısmını halkı iyiye teşviki açısından Türkçe yazılmışır. Bu eser Anadolu'ya gelip yerleşen Türkler arasında tasavvufi ahlakın oturması için önemli bir yerde bulunmuştur. Pek çok kütüphanede nüshası bulunmaktadır.¹⁷

Tarikat name: Bu eserde ise tarikat adabı çerçevesinde yazarın ehli beyte olan ilişkisi ele alınmakta, ayrıca Hz. Ali'ye değinilmekte ve üstünlüğüne atfedilen deliller zikredilmektedir.¹⁸

Divan: Burada bulunan şiir sayısı birbirinden farklıdır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan nüshaları şairlerce karıştırılmışır. Eski yazma olup Necla Pek Olcay kütüphanesinde sonraki dönemlerde harekelenmiştir. Eski harflerle yayınlanmışır. Asaf Halet Çelebi tarafından yeni harfler ile Eşrefoğlu'nun şahsiyet ve hayatı ile ele alınıp incelenmiş.¹⁹

3. Ömer Dede Sikkini (ö. 880/1475)

¹¹ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹² Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹³ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁴ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁵ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁶ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁷ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁸ Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” 11/480,482

¹⁹ Pekolcay, Uçman, “Eşrefoğlu Rumi” XI/480

Abdurrahman el-Askeri'nin Mir'atü'l-ışk'ında²⁰ yer alan bilgiler dâhilinde adı Sultan Amir Dede'dir. Ayrıca halk nezdinde Bıçakçı Emir Dede şeklinde de tanınmaktadır. Kefevi'nin *Keta'ibü a'lami'l-ahyar*'ında Emir Sikkini olarak anılmaktadır. Taşköprizade Hacı Bayram'ın halifesi olduğundan dolayı onun isminden Ömer olarak bahsetmektedir. Ayrıca Taşköprizade'nin eserine yapılan zeyiller ve başka kaynaklarda da ismi Ömer olarak zikredilmektedir. Ömer ismi konusunda tam bir kesinlik yoktur. Zira hem eski kaynaklarda bu isimden bahsedilmediği hem de soyunun Hz. Hüseyin'in soyuna dayandığını delalet eden "emir" unvanının Ömer şeklinde telaffuz edilmiş olabileceğinden bahsedilmektedir. Nereli olduğu bilinmemekle birlikte Göynük'te doğduğu veya Bursalı olduğu ileri sürülmektedir. Bıçakçılık mesleğinden dolayı "Sikkini" (Bıçakçı) unvanı ile tanınmaktadır. Tasavvuf terbiyesini Somuncu Baba'dan almış, hocasının vefatı üzerine Hacı Bayram'a intisab etmiş ve seyr-ül sülükünü de Hacı Bayram'ınyanında ikmal etmiştir.²¹

Ömer Dede, Hacı Bayram'ın vefatı sonrası Göynük'e yerleşmiştir. *Menakıbnâme*'de Hacı Bayram'ın ilk öğrencisinin Akşemseddin olduğu geçmektedir. Kefevi'nin eserlerine ve Bayrami-melami eserlerine göre Hacı Bayram'ın asıl öğrencisi Ömer Dede'dir. Ömer Dede hem şeriata bağlı hem de Vahdet-i vücüt anlayışını benimsemiştir. Hacı Bayram'dan sonra kimin halife olacağı tartışılması üzerine Müritleri Hacı Bayram'a giderler. "Bu sırada Emir Sikkîni oda kapısının yanında ayakta durmaktadır. Hacı Bayram-ı Velî bir ara gözlerini açıp, "Emir, su getir!" diye seslenir. Müritlerin hemen hepsi seyyid olduğu için biri giderek suyu getirir. Ancak Hacı Bayram-ı Velî getirilen suyu içmeyip önündeki meyve tabağına döker ve tekrar su getirilmesini ister. Bu defa diğer bir mürid su getirir. Fakat Hacı Bayram-ı Velî üçüncü defa su ister. Akşemseddin kapının yanındaki Emir Sikkîni'ye su getirmesini söyler. Emir Sikkîni suyu getirince Hacı Bayram-ı Velî bu defa suyun bir kısmını içer ve geri kalanını Emir Sikkîni'ye vererek, "İç ki emniyet-i kübrâya nail olasın"²²demiştir; "Ömer sikkini kalan suyu içer. İlk iki kere suyu getirenin ise Akşemseddin"²³ olduğu belirtilmektedir. Bunu ele alan ise La'lizade Abdülbaki'dir. Melami'ye göre halifelik Ömer Dede'ye verilmiş olsa da Akşemseddin'e de verilmiş ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Hacı Bayram'ın ölmek üzere iken olup cenaze namazını Akşemseddin'in kıldırmasını istediği Enisi tarafından nakledilmektedir.²⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatı sonrası Ömer Dede Göynük'te Akşemseddin ise Beypazarı'nda aktif olmuşlardır. Beypazarı'nda arası halk ile açılan Akşemseddin Göynük'e yerleşmiş ve akabinde kendi tekkesini kurmuştur. Ketbi'den nakledilen rivayete göre, Hacı Bayramın vefatı sonrası müridler Akşemseddin'e tabi olmuşlardır. Akşemseddin ise o müridlere sohbet düzenlemiş, ancak Emir Sikkini bu sohbetlere katılmamıştır. Bunun üzerine Akşemseddin onu ikaz etmiş, sohbetlere girmemeye devam etmesi üzerine tacını alırız demiş ve buna karşılık olarak Emir Sikkini buyurun evimden alın şeklinde cevap vermiştir. Ömer Dede Akşemseddin'in gelmeden evvel evinin bahçesinde büyük bir ateş yakmış. Daha sonra Akşemseddin'e emanetlerin evde olduğunu emanetleri alabilmesi için ilk olarak ateşten geçmesini söylemiş. Akşemseddin ateşe girmeye cesaret edemeyince Ömer Dede ateşten geçerek evde bulunan emanetleri giyinmiş ve onlar yanıp kül oluncaya değin ateşin içinde dolaşır ve bu olay üzerine Ömer Dede tacı ve hırkayı atar müridlerde bu sembolik olan şeyleri terk etmek üzere bırakmışlar. Bunun üzerine "Akşemseddin'in Ömer Dede için, "Halifelik yapma yetkisi olmayan bir meczuptur"²⁵ dediği nakledilmektedir." Bundan sonra Emir Sikkini yolundan gidenler taç ve hırka gibi sembolleri terk etmişlerdir. Mezarı Göynük'tedir.

4. Yazıcıoğlu Mehmed Efendi (Ö.855/1451)

Nerede doğmuş olduğu net olmamakla birlikte Amil Çelebioğlu tarafından Gelibolu'ya yakın Kadıköy'ünde veya Evreşe'de doğmuş olduğu söylenmektedir. Babası Yazıcı Salih'ten ilk eğitimini aldığı ve babasının Şemsiyye adında bir manzum eserinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca babası

²⁰ Haşim Şahin, "Ömer Dede Sikkini" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları,2007), 34/ 55-56

²¹ Şahin "Ömer Dede Sikkini" 34/55-56

²² Şahin "Ömer Dede Sikkini" 34/55-56

²³ Şahin "Ömer Dede Sikkini" 34/55-56

²⁴ Şahin "Ömer Dede Sikkini" 34/55-56

²⁵ Şahin, "Ömer Dede Sikkini" 34/55-56

kendisine Arapça ve Farsça da öğretmiştir. *Muhammedîye* adlı eserinden Mısırlı Hocası alim Molla Zeynüddin Arab'dan oldukça istifade ettiği anlaşılmaktadır. Haydar-ı Hafî son hocasıdır. Ayrıca eserinde Fars ve Arap ülkelerini Anadolu ve Maverünnehir'i gezdiğine de değinilmektedir. İlime ve edebiyata hâkim olduğu, Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade ederek bu iki dilde eser yazacak seviyeye ulaştığı da bilinmektedir. İlmî açıdan oldukça yüksek bir mertebede olduğunu Latifî'nin, "*Ulum-i zahirde mütebahhir idi*" sözünden de anlamaktayız. Kardeşi Ahmed Bican ile beraber Hacı Bayram ve Sultan II. Murad'ı ziyaret etmişlerdir. Zaman içinde tasavvuf alanında söz sahibi olacak dereceye gelmiştir. Fakat kendisinin irşad makamında olmadığı Latifî'nin şu sözünden anlaşılmaktadır: "Eğerci tarik-i tasavvufun müntehilerindedir, amma seccade-i irşada geçip kimseyi irşat ettikleri ma'lum değildir... İlmî-i batında ve fenni-i tasavvufta müteferrid idi"²⁶

Yazıcıoğlu dini ilimleri tahsil ettikten ve manevî eğitimini de tamamladıktan sonra çevresinde hem dini hem de tasavvufî otorite olarak kabul edilmiş ve Gelibolu Namazgahı yakınındaki Hamzakoy'u olarak bilinen sahil şeridinde bakan büyük bir kayaya oyulmuş iki odalı bir çilehanede yaşamaya başlamıştır. Gelibolu'daki yerli halkın kendisinden efendimize dair bir eser rica etmeleri üzerine *Muhammedîye*'yi kaleme aldığı ileri sürülmektedir. En yakın dostu Fatih Sultan Mehmed Han'ın veziri Mahmut Paşa'dır. Diğer dostları ise Gelibolu'da pek çok hayratı bulunan Subaşı Ahmet-i Has Yıldırım Bayezid'in oğlu şehzade Mehmet'in hocası olan ve şehirde kervansaray, zaviyesi ve yakın civarda hayratı olan Sırrı-ı Canan müellifi Derviş Bayezid'dir.²⁷ Yaşadığı süre boyunca pek çok eser yazmış, dersleri ve vaazlarıyla birçok öğrenciyi ve halkı eğitmiştir. 855 yılında Gelibolu'da vefat etmiş ve vasiyetine uyularak çilehanenin yanındaki mezarlığa defnedilmiştir.²⁸

Eserleri şunlardır: *Meğaribü'z-zaman li-ğurubi'l-eşye'fi'l-ayn ve'l-ıyan*.²⁹ Bu eser Arapça yazılmakla beraber, evrenin yaratılışını, peygamberleri, beş vakit namazı, melekleri, kıyameti ve makam-ı a'la'da hakkın sözlerini de içine alarak beş kısımdan oluşur. Halkın kendisinden Efendimizin hakkında eser yazmasını talep ettikleri fakat Mehmet Efendi'nin olumlu bakmadığı ve Resulullah'ın rüyasına girmesi ve böyle bir eserin yazılmasını istemesi üzerine bu eseri kaleme almaya başladığı söylenmektedir. Büyük bir rağbet gören eser daha da genişletilmiş ve bu suretle Türkçe *Muhammedîye* ortaya çıkmıştır. Kardeşi Ahmed Bican'dan da *Meğaribü'z-zaman-ı* Türkçe'ye çevirmesi için ricada bulunmuş ve o da eseri genişleterek *Envarü'l-aşikin*'i yazmıştır. Eser, Nuru Osmaniye, Topkapı Sarayı Müzesi, Burdur, Beyazıt Devlet, Akseki ve Süleymaniye kütüphanelerinde bulunmaktadır.³⁰

Muhammedîye (Kitabü Muhammedîye fi na'tı seyyidi'l -alemin habibillahi'l-a'zam Ebi'l Kasım Muhammedîni- Mustafa): Yazıcıoğlu'nu meşhur eden bu eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Peygamber efendimizin rüyasına gelmesi üzerine 850 yılında kaleme almaya başladığı bu eseri Gelibolu'da 853 yılının Cemaziyelahir ayında tamamlamıştır. Müellif nüshası, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kütüphanesi'nde, korunmaktadır. Eser ilk defa Kazan'da baskısı yapılan eserin İstanbul'da da rumi 1262-1326 yılları arası 22 baskısı yapılmıştır. Eserde yer alan mersiyelelerden biri elli dört beyitten oluşan "Vefatü'l-Hasan ve'l- Hüseyin" adlı Kerbela Mersiyesi'dir. Sünnî çevrede Muharrem ayı törenlerinde okunmuş, Zakiri Hasan Efendi tarafından nühuft makamında bestelenmiştir. Muhammedîye'nin diğer önemli bir özelliği ise matbu nüshaların bir bölümünün önemli hattatlar tarafından yazılmış ve içinde dini resimler ve çizimlere yer verilmiş olmasıdır. İsmail Hakkı Bursevi'nin *Ferahu'r-ruh* adlı şerhi oldukça ünlüdür.³¹

El-Münteha ale'l- Fusuş: "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tanınmış eserinin ilk şârihi Müeyyidüddin el-Cendî tarafından yapılan şerhinin ta'likâtından ibarettir." Mehmet Efendi'nin son zamanlarında kaleme almış olduğu bu esere Arapça müstezat şeklinde altmış üç beyitlik Kaside-i

²⁶ Mustafa İsmet Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları 2013) 43/362-363

²⁷ Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

²⁸ Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

²⁹ Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

³⁰ Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

³¹ Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

Rabbaniye eklenmiştir. Ayrıca Ahmet Bican tarafından bu eser genişletilip Türkçe'ye çevrilmiştir. İlk Türkçe tercümesi Fususü'l-hikem'dir.³²

5. Ahmed Bican (ö. 870/1466)

XV.yy. da yaşamış Türk alimdir. Yazıcı zade, İbnü'l katib ve çoğunlukta bican lakabıyla ün bulmuştur. Yazıcıoğlu Mehmet'in kardeşidir. Babaları ise Yazıcı Salih'tir. Mehmet'te, Yazıcıoğlu lakabı ile ün bulmuştur. Dedeleri Süleyman ismindeki bir zattır. Babaları, Yazıcı Salih, Ankara ve Bolu civarlarında ikamet etmiştir. Katiplik yapmış, Ankara'da ikamet eden Devlet Han ailesinden İskender b. Hacı Paşa'ya 811 yılında Anadolu civarında astroloji çerçevesinde Türkçe yazılan beş bin beyitlik ilk manzum eser olan "melhame" nev'indeki Şemsiyyeyi ithaf etmiştir. Kesin olmamakla beraber mezarı Gelibolu'da bulunduğu ve günümüz itibari ile Yazıcıoğlu mescidi olan binada bulunmaktadır.

Babası, ağabeyi ve Ahmet Bican'nın kendisi Malkar veya ona bağlı olan Kadıköy'ünden gelip Gelibolu'ya yerleşmiş olduğu ayrıca Envarü'l-aşıkın'da mevcut olan "Hak Teâlâ Hazretleri, miskin Ahmed-i Bîcan'ı, deniz kenarında gaziler şehrinde, Gelibolu'da yarattı"³³ ifadesinden de Gelibolu da doğmuş olduğu ifade edilebilir. Eserlerinden de Çıkarılacağı üzere Arapça ve Farsça ya da hakimdir. Kendi ifadesi ile mezhebi Hanefilik, Tarikatı ise Bayrami'dir. Hacı Bayram kendisi ve kardeşi Yazıcıoğlu Mehmet'in irşadı bundan dolayı da Sultan II. Murad ile görüşmesi adına Edirne'ye Seyahati olmuştur. Bayramiyye'nin başlıca konularından dolayı oruç tutarak çile çıkarması ve aşk ve muhabbetinden dolayı yeme-içmeden kesilip zayıflaması ile "Bican" (cansız) lakabı ile ün bulmuştur. Çilehanesi ise ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed'in bulunduğu Gelibolu'daki Hamzakoy'u sahillerindeki kayada iki hücreden oluşmaktadır. "Elhamdülillâh ki Gelibolu'da nice kez kâfir ile ceng idüp gazâlar idüp dururuz. Gâh kâfir bize geldi. Gâh biz kâfire varup dururuz"³⁴ Bu söz Envarü'l- aşıkında mevcut. Bu sözden anlaşılacağı üzere Ahmet Bican ve ağabeyi hem nefislerine ceza hem de düşmana gaza ettikleri çıkarılmaktadır.

Ahmed Bican'ın ölüm tarihi hakkında pek bir bilgiye rastlanmamış olsa da babasının Şemsiyyesini 870 yılında nesre çevrildiği ve bunu göz önüne alarak erken tarihte veya ard arda ölmüştür. Mezarı ise ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmet'in mezarının yakınındadır.

Eserleri şunlardır: *Envarü'l-aşıkın*: Ahmet Bican'ın en ünlü ve kapsamlı eseri olup Ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmet'in ele aldığı "Meğaribü'z-zaman li-grubi'l-eşya' fi'l- 'ayn ve'l-ıyan" eserinin serbest Türkçe eseridir. Ahmed Bican ağabeyine eser yazmasını teklif eder ve o da Meğaribü'z zamanı ele almıştır. Bu eseri Mehmed Efendi ise Muhammedîye diye çeviri yapmıştır. Bu esere Gelibolu da 855 yılın da başlanıp 855 yılında Muharreminde bitmiştir.

Acaibü'l-mahlukat: Gelibolu da Zekerriya b. Muhammed el- Kazvini'nin buna benzer Kozmografya, coğrafya ve biyolojiye dair Arapça olan eserin özeti halinde ve serbest şekilde tercümesi olup 857 yılında tamamlamıştır. Tasavvufi, didaktik, doğa, efsaneler üzerinde duran bir eser olarak derlenmiştir.

Dürr-i Meknun: 18 bin alametten oluşmuş, kâinatın meydana gelişi, Peygamberlere dair ait olan davranışları ele alınmıştır. Derleme olarak bilinmektedir.

Kitabü'l-Münteha ale'l- Fusus: Türkçe bir tercüme olarak bilinmektedir. Tasavvufi konulara değinmekte, peygamber hikayelerine, halifeleri de kapsamaktadır. Gelibolu da 870 da bitmiştir.

³² Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi" 43/362-363

³³ Amil Çelebioğlu, "Ahmed Bican" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989) 2/49-51

³⁴ Çelebioğlu, "Ahmed Bican" 2/49-51

Şemsiyye: Mesnevi türde yazılmıştır, ancak nesre çevrilmiştir. 870 yılında ele alınarak bitmiştir. Bu eser doğaya, doğa faaliyetlerine ve kıtlığa dayanmıştır.

Cevahirname: Ahmed Bican'a ait tek manzume eserdir. Tıbbı tedaviye dair bir eserdir.

Kısaca eserleri; tasavvufi, dini, mitolojik çerçeve ye dayanır.

Sonuç

Hacı Bayrâm-ı Velî gölgesi altında yetiştirdiği birçok müritleri ve onların da bırakmış olduğu eserleriyle beraber adlarını günümüze de ğin getiren önemli bir sufidir. Ele alınan müritlerin yaptığı çalışmalar genel olarak tekkelerle sınırlandırılmış, günümüze kadar gelen eserler insanların tasavvufa da yönelimlerini sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öne çıkan öğrencileri kendisi gibi ilime önem vermiş ve bunun ilerlemesini sağlamışlardır. Bıraktıkları eserler aracılığı ile de hem kendi hayatlarına hem de bırakmış oldukları mirasın nasıl o noktaya geldiğine dair birçok bilgiye ulaşılabilir.

Kaynaklar

- Alşan, Mehmed Hakan, *Anadolu Erenleri Melamet Hırkası*, Kurtuba Yayınları, 2012
- Altınok, Baki Yaşar, *Hacı Bayram veli ve Bayramilik Melamilik*, Ahi yayınları
- Çelebioğlu, Amil "Ahmed Bican", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2/49-51 İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Güneş, Mustafa, *Eşrefoğlu Rumi, Hayatı, Eserleri ve Divan'ndan Seçmeler*, 1999
- Koç, İbrahim *İstanbul'un Manevi Fatih Akşemseddin*. Elest Yayınları, İstanbul, 2007, 2. Basım, s. 129
- Pekolcay, Necla – Uçman, Abdullah "Eşrefoğlu Rumi", *DİA*, XI.480 TDV. Yay., İstanbul1995,
- Şahin, Haşim, "Ömer Dede Sikkini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34/ 55-56, İstanbul: TDV Yayınları,2007.
- Uçman, Abdullah, "Eşrefoğlu Rumi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11/480-482, İstanbul: TDV yayınları, 1995.
- Uzun, Mustafa İsmet, "Akşemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2/99-302, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uzun, Mustafa İsmet, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43/362-363, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yurd, A. İhsan, "Fatih'in Hocası Akşemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 2, s.299-302.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Tarikatı: Bayramilik

The Order Of Hacı Bayram Veli: Bayramiyya

Hilal UZUN*

Özet

Hamîdüddin Aksarâyî'nin (ö. 815/1412) halifesi, Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/1469-70) ilk müşidi olan Hacı Bayrâm-ı Velî tarafından kurulan Bayramiyye tarikatı Anadolu'da kurulan ilk Türk tarikatıdır. Bayramiyye tarikatı Anadolu ve Rumeli olmak üzere birçok bölgede ön plana çıkan, bugün dahi varlıklarını sürdüren tarikatler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Bayramiyye tarikatının kuruluşu, ilkeleri, silsilesi, kolları ve Bayramilik ilkeleri hakkında açıklama yapılmaktadır. Bayramilik tarikatı hakkındaki incelemeye geçmeden önce Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatından kısaca bahsedilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, Bayramilik, Tarikat, Tekke, Halvet

Abstract

The Bayramiyye sect, founded by Haji Bayram Veli, the first Murshid of Abu Hamiduddin Aksarai's caliph Eşrefoğlu, is the first Turkish sect. Bayrami sect has an important place among the sect that stands out in many regions, including Anatolia and Rumeli, and continues to exist even today. In this study, the Bayrami sect it explains its establishment, principles, series, tributaries and bayramiyye tekkes. Before proceeding to our review of the Bayramilik sect, the life of Haji Bayram-ı Velî will be briefly mentioned.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Bayramilik, Sect, Lodge, Khalwa

Giriş

Asıl adı Numan b. Ahmed b. Mahmud olan mutasavvıf XIV. yüzyılın ilk yarısında Ankara'nın Solfasıl (Zülfazıl) köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Koyunluca Ahmed olup annesi hakkında - mezar taşındaki Hacı Bayrâm-ı Velî'nin annesi ibaresinden yola çıkarak -sadece mezar yeri bilinmektedir. Mutasavvıfın iki erkek kardeşi bulunmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğum tarihi ihtilaflıdır. Kaynakların bu konuda verdiği tarihler şu şekildedir: 1352, 1352, 1339. Bu durumda, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğum tarihinin, 1348-1350 seneleri dolaylarında olduğu düşünülebilir.¹

Genç yaşta ilim tahsiline başlayan mutasavvıf kendini farklı alanlarda geliştirmiş çok yönlü bir âlimdir. Kendisi tasavvufa intisap etmeden evvel medreselerde müderrislikle meşgul olmuştur. Şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî ile tanışmaya kadar ismi Numan olan mutasavvıf şeyhi ile karşılaşmasının kurban bayramına denk gelmesinden dolayı hocası tarafından Bayram olarak isimlendirilmiştir. Hocası ile karşılaşmasına dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bununla birlikte genel olarak müridin müşidi

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi, e-posta: hilal.uzun@hbv.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2069-6220>

¹ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm-ı Velî* (Epub: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 27.

arama ve bulması durumunun tersi bir durum söz konusudur. Zira Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufa intisabı Aksaray'ı kendi araması sonucunda değil şeyhinin kendisini arayıp bularak tarikatine daveti ile gerçekleşmiştir.

1393-1394 yılları civarında Kayseri'de Hamîdüddin Aksarâyî intisap eden Hacı Bayrâm-ı Velî, 1394 ile 1397 yılları arasında, şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî ile birlikte, Bursa'ya gelmiş ve yerleşmiş ve Çelebi Sultan Medresesi'nde müderrislik hizmetinde bulunmuştur.² Şeyhinin vefatından sonra Ankara'ya dönerek Halvetî ve Nakşibendî tasavvuf öğretilerini meczeden yeni bir tasavvufi ekol kurmuş ve bu ekol şeyhinin kendisine verdiği ada nispeten Bayramiyye ismi almıştır. Mutasavvıf Ankara'ya döndükten sonra ölüm tarihi olan 1430 senesine kadar irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

1. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Tasavvufa İntisabı

Ankara'da dünyaya gelen ve ilim hayatını burada tamamlayan Hacı Bayrâm-ı Velî burada Kara Medrese'de müderrislikle meşgul olmuştur. Bu sırada hocası Hamîdüddin Aksarâyî Kayseri'de bulunmakta olup halifesi Şeyh Şücaeddin Karamani vasıtasıyla Hacı Bayram'ı tarikatına davet eder.

Hamîdüddin Aksarâyî ona, "ulemayı zahirin mevtasının meratibini ve erbib-ı batının mevtasının meratibini gösterip, kangısı muhtarın olursa, anı ihtiyar eyle!" der. Bu iki grup karşında, Hacı Bayrâm-ı Velî, tercihini mutasavvıflar lehinde kullanır ve Hamîdüddin Aksarâyî'ye intisab eder.³ Şeyhi'nin vefatına kadar yanından ayrılmayan Hacı Bayrâm-ı Veli yaklaşık on sekiz sene hocasından manevi terbiye almış ve ona hizmet etmiştir. Mürşidi Hamîdüddin Aksarâyî halk arasında Ekmekçi Hoca, Somuncu Baba olarak ün kazandığı bilinmektedir. Bu ünvanlar Aksarâyî'nin Bursa'da fırıncılıkla meşgul olması ve Bursa Ulu Cami açılışında Fatiha suresine dair daha önce kimseden duyulmayan açıklamalar yapması ile ün kazanmasına dayandırılmaktadır. Hamîdüddin Aksarâyî fırıncılıkla meşgul iken Hacı Bayrâm-ı Velî de eski mesleği müderrislikle meşgul olmuş, Bursa'da Çelebi Sultan Medresesi'nde görev yapmıştır. Kendi halinde bir yaşam sürmek isteyen ve ünden hoşlanmayan Aksarâyî müridi Hacı Bayram'ı da alarak Bursa'yı terk etmiştir. Buradan Şam'a ardından Mekke ve Medine'ye giderek hac vazifesini yerine getirmişlerdir. Hamîdüddin Aksarâyî ve Hacı Bayrâm-ı Velî Ankara Savaşı'nın Anadolu'da etkilerinin azaldığı bir dönemde Aksaray' a gelir ve buraya yerleşir. Bir zaman sonra Hamîdüddin Aksarâyî hastalanır ve manevi emaneti oğlu yerine Hacı Bayrâm-ı Velî'ye teslim eder. Şeyhinin vefatının ardından Hacı Bayrâm-ı Velî uzun zamandır ayrı kaldığı Ankara'ya dönüş yapar ve burada irşad faaliyetlerini sürdürür.

2. Bayramiliğin Kuruluşu ve Yayılışı

Şeyhini defnettikten sonra Ankara'ya dönen Hacı Bayrâm-ı Velî yanında Hamîdüddin Aksarâyî'nin büyük oğlu İzzeddin Yusuf Hakiki'yi ve müridlerinden Kızılca Bedrettin gibi tarikat eğitimini henüz tamamlamamış kişileri de getirmiş, manevi eğitimlerini tamamlattırıştır. Mutasavvıfın Ankara'ya vardığı dönem siyasal ve sosyal anlamda çalkantılı bir döneme isabet etmiştir. Mutasavvıfın damadı Eşrefoğlu Rumi'nin ve müridi Ahmed Bicân'ın tasavvurlarına göre toplumsal bozuklukların oldukça arttığı bu dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî vakit kaybetmeksizin çalışmalarına başlamıştır. Öncelikle sohbet ve zikirlerini gerçekleştirme için bir zaviyeye ihtiyaç duyan Hacı Bayrâm-ı Velî bu zaviyeyi Ankara kalesi dışında bugünkü Ulus civarındaki bir tepe üzerinde, eski bir Hıristiyan tapınağı olan Ogüst tapınağı bitişiğinde kurmuştur. İlk şekli ile cami-zaviye fonksiyonunda kullanılan yapı 1925 senesinde zaviyelerin kapatılmasına dair kanun ile sadece cami olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Günümüze kadar üç defa tamirat geçiren zaviyenin alt kısmında üç çile odası bulundurduğu bilinmektedir.

İlmi kariyeri ile halka güven telkin eden Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tarikatı kısa zamanda ün kazanmış ve hızla yayılmıştır. Bu yayılmanın hızı o kadar dikkat çekicidir ki Sultan II. Murad etrafında bu kadar çok insanı bu kadar kısa sürede toplayan zatı tehlike unsuru olarak görmüş ve soruşturma maksadıyla onu yanına çağırılmıştır. Halkı örgütlemesinden çekinilecek kadar geniş bir alana yayılan bu

² Kadir Özköse, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (2004) 55.

³ Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 37-38.

tarikatin farklı coğrafyalara yayılmasında halifelerin etkisi göz ardı edilemez. Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen halifeler Bayramiliğin gittikleri yerlerde de yayılmasını sağlamıştır. Bu halifelere ve Bayramiyye tarikatını taşıdıkları yerlere aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

Yazıcıoğlu Ahmed Bicân - Muhammed Bicân: Gelibolu.

Akşemseddin: Göynük, Çorum.

Eşrefoğlu Rumi: İznik.

Şeyh Yusuf Aksarayı: Aksaray.

Bayramilik yukarıda verilen yerler dışında ayrıca Bursa, Bolu, Balıkesir, İstanbul, Malatya ve Karaman gibi yerlerde de etkisini göstermiştir. Nakil araçlarının basitliği ve iletişim imkânlarının yeterince gelişmemiş olmasına rağmen, o dönem Anadolu'sunda kısa zamanda (1412-1430), gelişmenin bu seviyede sağlanmasına bakarak Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, Ortaçağdaki Anadolu insanınca kabul edildiğini söyleyebiliriz.⁴

Bu dönemden evvel zuhur eden Şeyh Bedrettin İsyani olayı tasavvufi grupların halkı ayaklandırmada güçlü bir rol oynadığını gözler önüne sermiştir. Ayrıca o dönemde vuku bulan Ankara Savaşı sonrası toplumsal birlik bozulmuştur. İşte böyle bir dönemde hızla yayılan Bayramilik sultanın şüphe duymasına neden olmuş ve bu sebeple Hacı Bayrâm-ı Velî soruşturma için Edirne'ye çağırılmıştır. Hacı Bayrâm'ın Edirne'ye çağırılmasının nedeni olarak bazı kişilerin kendisini valilere şikâyet etmiş olması da gösterilmektedir. Edirne'den gelen çavuşla birlikte yola çıkan Hacı Bayram Veli'nin yanında Akşemseddin de bulunmaktadır. Ayrıca yolculuk sırasında Yazıcıoğlu Ahmed ve Muhammed Bicân kardeşler de Hacı Bayrâm-ı Velî'ye bağlanırlar. Edirne'ye varan Hacı Bayram Sultan II. Murat ile görüşür, sultan ile sohbet eder ve fikrî olgunluğu ile sultanın saygısını kazanır. Daha sonraki dönemlerde sultanın zaviyelere, mahalle ve vakıflara Hacı Bayrâm-ı Velî ismini verdiği hatta kendisine vezirlik teklif ettiği bilinmektedir. Hacı Bayrâm Edirne'de bulunduğu süre boyunca Sabuni Mahallesi'ndeki Veli Dede Dergâhı'nda misafir kalır. Sultan II. Murat ile sık sık sohbet eden Hacı Bayram Sultan'ın isteği üzerine Eski Cami'de vaaz verir ve halkı birleştirici konuşmalar yapar. Yaklaşık iki ay süren bu ziyaretinden sonra Hacı Bayram iki defa daha Edirne'ye gelmiştir. Bunlardan ilki Sultan II. Murat'ın Ergene üzerine yaptırdığı köprü'nün açılışına daveti üzerine gerçekleşmiştir. İkincisi ise Sultan Murat'ın vefat etmesine yakın kendisini Hacı Bayram'ın defnetmesi üzerine verdiği vasiyet sebebi ile olmuştur. Sultan II. Murat ve devlet erkânı tarafından gördüğü saygı Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dolayısıyla da Bayramî tarikatının ün kazanmasına ve çok hızlı ve geniş çaplı yayılmasına yol açmıştır.

3. Bayramiliğin Temel Esasları

Bayrami Tarikatının ‘‘cezbe’’, ‘‘muhabbet’’ ve ‘‘sırr-ı ilahi’’ olmak üzere üç temel esasından söz etmek mümkündür. Bunlardan cezbe bir şeyin bir şeye çekilmesi anlamına gelirken ıstılâhen kulun Allah'a doğru aşkla çekilmesi anlamına gelir. Muhabbet ise lügatte sevmek, beğenmek, rağbet etmek gibi anlamlara gelirken ıstılâhta Allah'ın kulu, kulun da Allah'ı sevmesine anlamında kullanılır. Bu ikisini elde eden mürid sırrı ilahiye keşfetmeye çalışır.⁵ Bilindiği üzere her tarikatın kendine has bir başlığı bulunur. Tac ismi verilen bu başlık Bayrami Tarikatı'nda başlarda on iki terklı kızıl tac iken daha sonra beyaz renkli altı dilimli olup, tepesinde gül adı verilen iç içe geçmiş üç daire bulunduran bir taç haline döndürülmüştür. Ve bu başlığın üzerine yeşil sarık sarılırdı. Tacın altı terki, tasavvufun altı ilkesine (az yeme, az uyuma, az konuşma, sürekli zikir, havâtırı nefy, tefekkür) uyararak tevhid sırrına ulaşmayı, altı ciheti (üst, alt, sağ, sol, ön, arka), yani bütün kâinatı kuşatmayı, imanın altı şartını, Allah'ın zâtî sıfatlarını (vücûd, kıdem, beka, vahdâniyyet, kıyâm bi nefsihî, muhâlefetün li'l-havâdis) simgeler. Altı terk ayrıca Allah'ın âlemleri ‘‘ol’’ (kûn=كن) emriyle yaratmasının ifadesi olarak da yorumlanmıştır. Çünkü ‘‘kûn’’ kelimesinde altı harf (كاف نون) bulunmaktadır.⁶

⁴ Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 55.

⁵ Bayramilik - Vikipedi (wikipedia.org) (Erişim 13 Haziran 2021).

⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayramiyye> (Erişim 13 Haziran 2021)

4. Bey'at: Tarikata Giriş

Tarikata giren mürid kabul edilmeden evvel şeyhin huzuruna gelir ve yanına diz çöker. Şeyh müride bazı nasihatlerde bulunur ve gece onu halvete davet eder. Tarikate kabul edilen her müridin dört gece süren bir halvet uygulamasını yapması gerekli görülür.

Halvet, bir şeyhin izni ve gözetimi altında çilehâne olarak adlandırılan mekânlarda gerçekleştirilen ve umumiyetle kırk gün süren mânevî eğitim uygulamasıdır. Halvethâne olarak da adlandırılan çilehâneler ise yalnızca bir kişinin ibadet edebileceği kadar dar ve loş hücrelerden oluşan halvet mekânlarıdır.⁷

Kalbi tasfiye ve nefsi tezkiye etmek, tarikate girmek isteyen müridin bu yolculuğa hazır olup olmadığını test etmek ve müridi tasavvufi yaşantıya ısındırmak gibi amaçlarla yapıldığı düşünülen dört gece süren halvet uygulamasının ilk gecesinde müritten bin salavat bin kelime-i tevhid çekmesi ve Hz. Peygamber'in şefaati için kılınan "Hacet-i şefaati-i Nebi" namazı kılması istenir. Halvetin ikinci gecesinde İhlas suresi ve bin kelime-i tevhid okunması ve hakikate erme gayesi ile kılınan "Hacet-i didar" namazının kılınması istenir. Üçüncü gecede ise müritten Felak suresi ile bin kelime-i tevhidin okunması ve kalpte hakikatlerin görülmesine engel olan perdelerin kaldırılması gayesi ile kılınan "Hacet-i ref'ul hicab" denilen iki rekât namaz kılması istenir. Sonucu gecede ise mürid Nas suresi ve bin kelime-i tevhid okur ve üçüncü gecede kıldığı iki rekâtlık namazı tekrar kılar. Bu dört günlük halvet uygulamasını tamamlayan mürid tarikate kabul edilir.

5. Bayramiye'nin Kol ve Şubeleri

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin 1430 senesinde vefatından sonra onun yerine ilmi ve kıdemi nedeniyle Akşemseddin geçer. Ve müridler Akşemseddin etrafında toplanır. Bir rivayete göre ise Hacı Bayrâm-ı Velî vefat etmeden evvel su istemiş su getirenlerden sadece Ömer Sikkînî tarafından verilen suyu almış ve içmiş, bu münasebetle de kendisinden sonra halk arasında Bıçakçı Dede olarak bilinen Ömer Sikkînî'yi tayin etmiştir. Böylelikle Hacı Bayram'ın vefatından sonra Bayramilik iki ana kola ayrılmıştır. İlk olarak "Şemsiyye Bayramiyye" ve "Melamiyye Bayramiyye" olarak iki kola ayrılan Bayramiliğin şubelerine aşağıda yer verilecektir.

5.1. Şemsiyye

Bayramiliğin iki ana kolundan biri olan Şemsiyye Bayramiyye'nin kurucusu Akşemseddin'dir. Şeyhi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatının ardından resmen tarikatin başına gelen Akşemseddin Bayramiliği yaymak için Göynük'e gider ve buraya yerleşir. Açık zikri benimsemesi ile diğer koldan ayrılan bu kol daha sonraki dönemlerde Tennuriye, Himmetiye ve İseviyye adı verilen üç kola ayrılmıştır.

Bu şubelerden Tennuriye Akşemseddin'in halifesi Kayserili İbrahim Tennûrî tarafından kurulmuş daha sonra Muhyiddin Yavsî, Şeyh Kasım, Mecdüddin İsa Saruhânî, İlyas Saruhânî gibi isimler tarafından devam ettirilmiştir. Himmetiye şubesinin kurucusu ise Himmet Efendi'dir. Vefatından sonra yerine oğlu Abdullah Efendi geçmiştir. İseviyye şubesinin kurucusu ise Tennuri'den gelen silsilenin sonunda yer alan Saruhanlı İlyas olmakla birlikte bu şubenin Muhammed b. İsa tarafından Kuzey Afrika'da kurulan İseviyye ile bir bağlantısı bulunmamaktadır.

5.2. Melamiyye

Kurucusu halk arasında Bıçakçı Dede olarak bilinen Ömer Sikkînî olup Akşemseddin'den metod farklılığı sebebiyle ayrılmıştır. Gizli zikir ve melamet tavrını benimseyen Sikkînî ve halifeleri melamet tavrını esas almıştır. Melamilik ibadetleri gizleyerek günahların açığa çıkarılması böylelikle kişinin kibirden kurtulacağı ve nefsinin ezeceği düşüncesidir. Bu metotla doğru yola ulaşacağını düşünen bu şube sünî akide ile bağdaşmayan bazı düşünceleri ve taşkın hareketleri sebebi ile bu kola mensub üyelerden

⁷ M. Esad Erkaya, "Bayramiyye ve Eşrefiyye'de Halvet", *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Ankara: Ankara Kalem Neşriyat, 2017) 1/636.

bazıları hapse atılmış bazıları da idam cezasına çarptırılmıştır. Bayramiliğin bu şubesi düşünce ve fiileri sebebi ile sürekli baskı altında tutulduğundan daha sonraki dönemlerde varlığını gizlenerek sürdürmüştür.⁸

5.3. Celvetiyye Bayramiyye

XVI. yüzyılın sonlarında Aziz Mahmut Hüdayi tarafından kurulan Celvetiyye esas itibariyle Halvetiyye'nin bir kolu sayılırken Bayramiliğin önemli bir şubesi olarak da kabul görmüştür. Aziz Mahmut Hüdayi'nin tarikat silsilesi Üftade, Hızır Dede ve Akbıyık Sultan aracılığıyla Hacı Bayram'a vardığından Bayramiyye'nin bir şubesi sayılmış bununla birlikte Celvetiyye'nin silsilesi, İbrahim Zahid-i Geylani'yle aynı tarikatın kollarından olan Zahidiye ile Safiyyüddîn-i Erdebili'yle ise Safeviyye ile birleşmektedir. Celvetiyye Bayramiliğin Nakşibendilik ile ilişkisinden de etkilenecek cehri (gizli) zikri esas almıştır.

Celvetiyye sülûkun dört aşaması olduğunu kabul etmiştir. Bu mertebeler tabiat, nefis, ruh ve sırdır. İlk mertebede salık nefis mertebesine erişmek için yaşamını devam ettirecek ve ibadetini engellemeyecek düzeyde rızıkla ve helal olanla yetinmelidir. Bu aşamayı geçen sülûk nefsi kötü huy ve fiillerden arındırdığı nefis mertebesine geçer. Daha sonra ise marifetullaha yöneldiği ruh mertebesine geçer. Bu aşamayı da tamamlayan sülûk ilahi aşk makamına ulaşmış olarak kemale ermiş sayılır.⁹

5.4. Hacı Bayram Veli'nin Halifeleri

Kısa zamanda çok geniş bir alana yayılan Bayramilik birçok farklı bölgeden halifeler yetiştirmiştir. Halifelerin farklı coğrafyalardan gelmesi Bayramiliğin sınırlarını genişletmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Birçok halifesi bulunan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halifelerinin sayısı hakkında kesin ve net bir bilgi bulunmamakla birlikte aşağıda en meşhur halifelerine yer verilecektir.

1. Akşemseddin
2. Yazıcıoğlu Muhammed
3. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan
4. Şeyh Salahaddin
5. Germiyanoglu Şeyhi
6. Molla Zeyrek
7. Eşrefoğlu Rumî
8. Baba Nahhâsî-i Ankaravî (Bakırcı)
9. Akbıyık Meczûb Sultan (Tüccar)
10. Şeyh Emir Sikkinî Ömer Dede¹⁰

Sonuç

Anadolu sahasında önemli bir yere sahip âlimlerden Hacı Bayrâm-ı Velî döneminde tasavvuf alanı dışında toplumsal ve siyasi olaylara da etkisi göz ardı edilemeyecek bir âlimdir. Tasavvufa intisabından evvel müderrislikle meşgul olan âlim tasavvufa intisabından sonra da ilmi bırakmamış medrese ve tekkeyi birleştirici faaliyetler sürdürmüştür. Anadolu'nun ilk yerel tarikatını kurması hasebiyle tasavvuf alanında özel bir yeri olan mutasavvıf Hamîdüddin Aksarâyî'nin halifesi olup müşşidinin vefatından sonra kendi tarikatını kurmuştur. Hamîdüddin Aksarâyî'nin kendisine verdiği bayram ismine nisbeten Bayramiyye ismi alan bu tarikat devlet otoritesinin dikkatini celbedecek

⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/melamiyye> (Erişim 15 Haziran 2021).

⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/celvetiyye> Erişim (15 Haziran 2021).

¹⁰ Hamdi Kızılar, *Osmanlılarda İlk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayrâm-ı Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi*, 73-74.

derecede kısa zamanda geniş bir alana yayılmıştır. Tarikatın kısa sürede yayılması ve toplum üzerinde bu derece etkili olması sebebi ile dönemin sultanı II. Murat tarafından sorguya çağrılan Hacı Bayrâm-ı Velî fikrî olgunluğu ile sultanın saygısını kazanmış daha sonraki dönemlerde sultan Hacı Bayrâm isminde tekke, mahalle ve vakıflar kurdurmuş hatta bir dönem kendisine vezirlik teklif etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin sultan tarafından sevilip sayılması tarikatını daha itibarlı hale getirmiştir. Hacı Bayrâm'ın vefatından sonra Şemsiyye ve Melamiyye olmak üzere iki ana kola ayrılan Bayramiyye daha sonra bu kollardan da şubelere ayrılmıştır. Anadolu'nun göbeğinde, Ankara'da insanlara rehberlik eden ve onlar için manevi bir güç ve dayanak teşkil eden Hacı Bayrâm-ı Velî sadece İslam dininin yayılmasında değil, millet ve devlet birliğinin perçinleşmesinde de mühim bir rol üstlenmiştir.

Kaynaklar

Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayrâm-ı Velî*. Epub: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Erkaya, M. Esad. “Bayramiyye ve Eşrefiyye’de Halvet”, *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Kalem Neşriyat, 2017.

Hamdi Kızıler, Osmanlılarda İlk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayrâm-ı Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi, 73-74.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bayramiyye> (Erişim 13 Haziran 2021)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/celvetiyye> Erişim (15 Haziran 2021).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/melamiyye> (Erişim 15 Haziran 2021).

Özköse, Kadir. “Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2004.

Hacı Bayram Veli'nin Günümüze Etkisi

The Effect of Hacı Bayrâm-ı Velî on Today

Sümeyye ÜNAL*

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî, geçmişten günümüze etkisini sürdüren önemli mutasavvıflardan birisidir. Bunun önemli nedeninin çağında yaşamış olduğu tasavvuf anlayışı olduğunu belirtebiliriz. Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara halkına yapmış olduğu her alanda önderliği ile birlikte Ankara'nın hem maddi hem de manevi gelişimine çok büyük katkıları olmuştur. Onun bu katkıları günümüzde her kesimden insanı etkisi altına aldığını söylemek ve bu etkiyi sosyal, siyasal, edebiyat ve musiki gibi alanlarda görmek mümkündür. Bu bildiride Hacı Bayrâm-ı Velî'nin günümüz toplumuna manevi, siyasi ve edebiyat alanındaki tesirine değinilmektedir. Buna ilaveten Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesine ziyarette bulunan kişilerin duygu ve düşüncelerinde neler hissettiklerine, nasıl dualarda bulduklarına ve günümüzde Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında anlatılan bir hikâyeye de yer verilecektir. Hacı Bayrâm-ı Velî kendi döneminde devlet erkânı ile irtibatını asla kesmemiş hatta halk ile köprü vazifesi kurduğu ifade edilebilir. Onun bu anlayışı Millî Mücadele zamanında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte birçok devlet adamı tarafından önemli bir değer olarak görülmesine ve ziyaretlerde bulunulmasına katkı sağlamıştır. Devlet adamları önemli olaylar öncesinde ya da sonrasında burayı hep ziyaret etmişler ve buranın manevi havasından yararlanmak istemişlerdir. Günümüzde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yazmış olduğu şiirler, ilahi şeklinde okutulmaktadır. Öte yandan Öte yandan Türkçe eserler yazması ve bu konuda öğrencilerini görevlendirilmesinin Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkısı olmuştur.

Anahtar Kavramlar: Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara, Millî Mücadele, Türkiye, Edebiyat.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî, is one of the most important Sufi able to maintain the present activities of the past. We can state that the most important reason for him to maintain its effectiveness today is the understanding of Sufism that he lived in his age. Hacı Bayrâm-ı Velî, with his leadership in every field he has made to the people of Ankara, has made great contributions to both the material and spiritual development of Ankara. We can say that his contributions influence people from all walks of life today and we see this in social, political, literature and music fields. In this statement, Hacı Bayrâm-ı Velî's influence on today's society in the field of spiritual, political and literature will be mentioned. The feelings and thoughts of the people who visited Hacı Bayrâm-ı Velî Mosque and Tomb, how they prayed, and the story told about Hacı Bayrâm-ı Velî today. We can say that Hacı Bayrâm-ı Velî never cut off his contact with the state officials in his time and even established a bridge with the people. This understanding of his contributed to his being seen as an important value and visited by many statesmen during the time of the National Struggle and with the establishment of the Republic of Turkey. Statesmen have always visited this place before or after important events and they wanted to take advantage of the spiritual atmosphere of this place.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi e-posta: sumeyye.unal@hbv.edu.tr OCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2362-0937>

The poems written by Hacı Bayrâm-ı Velî are read in the form of hymns today. Writing works in Turkish and assigning his students to this subject has greatly contributed to the Turkification of today's Anatolia. In our literature, the works and articles describing Hacı Bayrâm-ı Velî were written and thus it was mentioned that he influenced today's writers. These issues are briefly discussed in this aforementioned declaration.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara, National Struggle, Turkey, Literature.

Giriş

Her memleketin kendisine has önemli değerleri ve simgeleri vardır. Hacı Bayrâm-ı Velî ise Ankara'nın önemli değerlerinden ve simgelerinden bir tanesidir. Yaşamış olduğu dönemde yapmış olduğu faaliyet ile Ankara'nın farklı bir Ankara'ya dönüşmesini sağlamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara'nın hem manevi hem de maddi değişimlerine çok büyük katkısı olmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki önemli kimseler Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında birçok güzel söz zikretmişlerdir. Yahya Kemal Beyatlı'nın, Konya için Mevlâna ne ise, Ankara için de, Hacı Bayrâm-ı Velî odur, sözü bu konuda çok manidardır.¹ İsmail Hami Danişmend ise Hacı Bayrâm-ı Velî için Anadolu Türklüğünün manevi ve ruhanî bekçisi² sözü ile ifade etmiştir. Hem Yahya Kemal Beyatlı'nın hem de İsmail Hami Danişmend'in sözlerinde yaşadığı dönemden günümüze kadar devam eden Hacı Bayrâm-ı Velî sevgisini ve hürmetini görmekteyiz.

Hacı Bayrâm-ı Velî ihtilafı olmakla birlikte 1348-1350 yılları arasında Ankara'nın Solfasol köyünde dünyaya gelmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî dini ilimlerin yanında mantık, matematik, geometri, astronomi derslerini okumuştur. İlk müderrisliğine Ankara Kara medresesinde başlamış ardından Bursa ve Kayseri gibi bölgelerde müderrislik yapmıştır. Tasavvufi hayata geçiş tarihi bilinmemektedir. Hocasının ölümü ile birlikte Ankara'ya gelmiş ve faaliyetlerine başlamıştır.³

Ankara için bir başlangıç olan bu durum birçok açıdan önemlidir. Hacı Bayrâm-ı Velî bilinen tasavvufi anlayıştan ziyade halk ile iç içe olmuş onlara eğitimler vermiş bir yandan da çiftçilik yaparak Ankara halkına ön ayak olmuştur. Bu gibi olaylar Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kısa bir süre içerisinde sevilen birisi olmasını sağlamıştır. Onun bu etkisi günümüz halkı tarafından hala hissedilmekte ve ona karşı büyük bir sevgi duyulmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî miladi 1430 yılında Ankara'da vefat etmiştir.⁴

1. Manevi Tesiri

Maneviyat kelimesi “mana” kelimesinin tekilidir. Maneviyat tanım olarak “maddi olmayan, manevi şeyler”⁵ olarak geçmektedir. Yani, zahiri yönü değil batini yönü olan değerlerdir. Batini yönü kastedilen ise manevi ve hakiki ilimdir Ankara ve Türkiye'nin birçok bölgesi hatta sınırlarımız dışında kalan birçok bölge maneviyat olarak öğretilerini Hacı Bayrâm-ı Velî ve müritleri sayesinde öğrenmiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî altı asır öncesinde yaşamış olmasına rağmen Türkiye için özellikle de Ankara halkı için manevi bir ortam ve insanların zaman zaman ziyaret ettikleri bir mekân olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, zaviyesini eski Hristiyan mabedi olan Augustus tapınağının bitişiğinde yaptırmıştır. Bu tapınağı yıkmayarak Akmedrese olarak bir süre eğitim kurumu olarak işlev görmüştür. İlk başta cami ve zaviye olarak kullanılmıştır. 1925 tarihinde tekkelerin kapatılması ile birlikte cami fonksiyonu ile devam etmiştir Söz konusu zaviyenin kalıntıları günümüzde Ankara'nın Ulus semtine bağlı olan bir bölgede yer almaktadır.

¹ Fuat Bayramoğlu, “Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri”, IV. Vakıf Haftası, 1980, s. 199.

² Fuat Bayramoğlu, “Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri”, IV. Vakıf Haftası, 1980, s. 199.

³ Ethem Cebecioğlu, “Hacı Bayram Veli” (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 50.

⁴ Ethem Cebecioğlu, “Hacı Bayram Veli”, 114.

⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK. GTS.5c82ad1c23bad5.68726193 Erişim Tarihi: 06.05.2021

Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi bugünlerde hem Ankara hem de çevresi için önemli ziyaret mekânlarının başında yer almaktadır. Bunun en büyük sebebi ise insanların türbe ve camilerin manevi bir kaynak olarak görmelerinden dolayıdır. Halk, Hacı Bayrâm-ı Velî'yi anmak amacıyla ya da sıkıntılı, dertli, bunalımlı bir durumda çözüm yollarını bulmak gayesiyle ziyaret etmekte ve manevi olarak türbede yatan âlimle tevessülde bulunarak Yüce Allah'tan mağfiret ve yardım dilemektedir.

Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesine ziyaretler sadece Ankara ve çevre illerinden değildir. Türkiye'nin birçok yerinden ziyaretçi gelmektedir. Halk için Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi çekim merkezi olmuştur. Kadınıyla erkeğiyle herkesin ziyaret ettiği bir mekândır. Yapılan araştırmalarda ise kadınların daha çok ziyarette bulduklarını ifade edebiliriz.⁶ Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesinde kadınlara özel cuma namazı yerinin ayrılması ve kadınların erkeklere göre dindarlıklarını geleneksel, mistik ve duygusal bir boyutta yaşamaları gibi nedenlerle kadınların daha çok ziyarette buldukları ifade edilebilir. Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi'ne günlük olarak ziyaret sayısı on bin ile yirmi bin ortalamasında değişmektedir. Bazı günlerde öğle namazına beş bin kişinin katılım sağladığı ifade edilmektedir. Özellikle cuma günlerinde, kandillerde, ramazan aylarında ve bayram günlerinde yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. Kısacası şunu ifade edebiliriz ki, evliyanın manevi ikliminden yararlanmak isteyen her kesimden insan Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi'ni ziyaret etmektedir. Onun asırlar sonrasında bile her ırktan her kesimden insanı bir araya getirmesi onun çok yönlü bir sûfi olduğunu ortaya koymaktadır.⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi'ne ziyarette bulunan kimseler, onun manevi Gücüyle tevessül ettiklerini ve Yüce Allah'ın onun vesilesiyle yaşadıkları ifade etmektedirler. Buraya ziyarette bulunan kimseler genellikle Onu tevessül ederek Yüce Allah'dan şifa, iş bulma, sınavlarda başarılı olma, kısmet, ev ve araba gibi isteklerde bulunmaktadır.

Türbeye neden geldiklerini ne sıklıkla geldiklerini ve ne dua ettikleri sorulduklarında insanlardan şu Yanıtları vermişlerdir:

“Evladım, hemen hemen her Cuma buraya gelirim. Her seferinde kendime, aileme, komşularıma, ülkeme ve ümmet-i Muhammed'e dua ederim. Kendim için sağlık, hayırlı ömür; ailem için huzur ve mutluluk, komşularıyla iyi geçinme; ülkem içinse terör belasından kurtulmayı dilerim”⁸

“Haftada birkaç kez ziyaret ediyorum. Eğer o hafta her zamankinden daha az gelmek durumunda kalırsam kendimi çok kötü hissediyorum, içim sıkılıyor. Çünkü malum şehir hayatı bizi çok yoruyor. Günlük koşuşturmalar içinde bunalıyoruz. Türbeye geldiğimde ise ferahlıyorum, rahatlıyorum, içim huzurla doluyor ve sanki ayaklarım yerden kesiliyor. Kendimi temizlenmiş ve maneviyatı artmış hissediyorum”⁹

Sonuç olarak ziyaret ettiklerinde manevi olarak kendilerini iyi hissettiklerini, koşuşturmalı dünya hayatında bir dinlenme yeri olarak Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'ni gördüklerini, günahlarının hafiflediğini dualarının bu şekilde kabul edileceğini düşündüklerini ifade edebiliriz.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin insanlar üzerinde manevi olarak etkisinin yanında bir de onun hakkında yaşanan bazı hikâyeler vardır. Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında anlatılan bir hikâyede şudur; İslam Tarihçisi olan Mustafa Asım Köksal'ın yanından dönemin Eskişehir Müftüsü hakkında kötü yönlerinin olduğu ve din adamına yakışmayan davranışlarını sergilediğinden bahsedilir. Mustafa Asım Köksal ise bu konuşulanlara inanır ve “Din adamı böyle mi olur? Yazıklar olsun!” der. Uyuduğu zaman rüyasında sakallı, yuvarlak yüzlü ve güneşten yüzü sanmış bir zat görür. Kitaplarda tarif edilmesine göre bu zat Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. O zat, sinirli bir şekilde bakarak der ki; “Eskişehir müftüsü evliyâullahtandır!” der. Kulağı o kadar çok çınlar ki uyandığında dahi hala kulağı çınlamaktaydı. Bu rüya üzerine Eskişehir Müftüsünü araştırmaya karar verir. Onu tanıyanlara ve yakınlarına sormaya başlar. Müftünün bahsedildiği gibi birisi olmadığını tam tersine herkes tarafından sevilen, sayılan, ahlaklı birisi olduğunu

⁶ İhsan Çapcıoğlu, “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hac-ı Bayram Veli Türbesi ve Tesirleri”, Uluslararası Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1, ed. Ahmet Cahit Haksever (Ankara: Anıl Matbaacılık, 2016), 285.

⁷ Çapcıoğlu, “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hac-ı Bayram Veli Türbesi ve Tesirleri”, 285.

⁸ Çapcıoğlu, “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hac-ı Bayram Veli Türbesi ve Tesirleri”, 285.

⁹ Çapcıoğlu, “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hac-ı Bayram Veli Türbesi ve Tesirleri”, 286.

öğrenir. Aynı zamanda müftünün Bayramiyye tarikatına mensup bir derviştir.¹⁰ Bu hikâye ve manevi duygular insanların gönlünde günümüzde hala devam eden Hacı Bayrâm-ı Velî sevgisinin göstergesidir.

2. Hacı Bayrâm-ı Velî ve Millî Mücadele

Hacı Bayrâm-ı Velî tarih boyunca milli birliği sağlayan bir kaynak olmuştur. Birinci Dünya savaşının sonrasına baktığımızda Millî Mücadele'nin merkezi Ankara olmuştur. Bunun nedeni ise Hacı Bayrâm-ı Velî'nin dergâhının burada yer almasıydı. O dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin nesli, dergâh sorumluları ve muhibleri Millî Mücadele'ye hem manevi hem de maddi bakımından tam destekte bulunmuşlardır. Millî Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal, Ankara'ya 27 Aralık 1919 tarihinde geldiğinde Ankara Vali Vekili Mustafa Kemal'i ilk olarak Hacı Bayrâm-ı Velî Türbesine götürmektedir.¹¹ Mustafa Kemal ile Ankara Vali Vekili arasında şu konuşmalar geçmiştir:

“Atatürk, yanlarında bulunan Ankara Vali Vekili Yahya Galip Kargı'ya:

- ‘Ziyaretimiz vuku buldu, başka ne yapalım?’ deyince, Yahya Galip; ‘Bu manevi ruha bir Fatiha kâfidir.’ diye cevap verdi.¹²

Daha sonrasında Mustafa Kemal, Fatiha okur ve hükümet konağına gider.

Mustafa Kemal, 23 Nisan 1920'de ilk meclisin açılacağı zamanda Hacı Bayrâm-ı Velî Türbesinin manevi havasından yararlanarak açılışı gerçekleştirmiştir. Açılış günü cuma günü belirlenmiş ve milletvekilleri o gün Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nde cuma namazlarını kılmışlardır. Ardından sakal-ı şerif ve sancak-ı şerif taşınmış ve kurbanlar kesilmiştir. *Kur'an-ı Kerîm* ve *Buhârî-i Şerîf* okutulmuştur. Meclisin açılışından sonra her cuma günü ise *Mevlid-i Şerîf* okutulmuştur.

Meclisin açılmasında bu mekânın ve cuma gününün seçilmesi geliş güzel seçilmiş olaylar değildir. Tam aksine bu ritüeller, hem Hacı Bayrâm-ı Velî'nin manevi etkinliğinden yararlandığını hem de bu mekânın vazifesi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Yunan ordularının Anadolu içlerine kadar geldiği bir zamanda Osmanlı ordusunun başında olan Fevzi Çakmak Paşa, İsmail Şükrü Hoca'ya; “Hocam vaziyet tehlikelidir... Bir cephe kurabilmek için bize beş ay zaman lazım demiştir. Bunun üzerine ise İsmail Şükrü Hoca asker elbisesi giyerek Hacı Bayram Camii cemaatine seslenir; “Ey cemaat-i müslimin! Kapıları kapayınız, hiçbiriniz camiden dışarı çıkmasın. Sizinle görüşecek mühim meseleler var! Ey cemaat-i müslimin! İşte ben asker kıyafetine girdim. Cepheye gidiyorum. Memleket ve din kurtuluncaya kadar cephelerde düşmanla çarpışacağım. Memleketini, dinini seven benimle gelsin” Bunun üzerine cemaat bu konuşmadan çok etkilenerek ve o akşama kadar yedi yüz silah, altı yüz mücahit yüz yirmi at Afyon cephesine doğru yol almıştır.¹³

Mustafa Kemal, Millî Mücadele yılları boyunca bayram namazlarını burada kılmıştır. Aynı zamanda Millî Mücadele döneminden sonrasında da sık sık burayı ziyaret ettiği kaynaklarda geçmektedir. Vehbi Koç askerlik yaptığı zamanlarda Mustafa Kemal'in bir cuma namazında Hacı Bayrâm-ı Velî Camisini ziyaret ettiğini ve içeri giriş ve çıkışlarda selamladıklarını ifade etmektedir.¹⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi Millî Mücadele döneminde önemli bir yere sahip olduğu müsellemler bir hakikattir. Millî Mücadelenin hem maddi hem de bir merkezi ve kalbi olduğu aşikârdır. Bunun en önemli nedeni ise Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hem kendi devrinde hem de sonrasında Ankara'ya mührünü vurmuş bir şahsiyet olmasıdır.

1925'te türbelerin kapatılması kanuni ile birlikte Hacı Bayrâm-ı Velî Türbesi de kapatılmıştır. Bu durum halk tarafından tepki ile karşılanmıştır. Ankara'nın başkent olması ile birlikte bazı yollar yıkılmış

¹⁰ Mahmud Esad Erkaya, “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri” Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu, ed. Figen Zaif vd.

¹¹ Bayramoğlu, “Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri”, 199.

¹² Seyfettin Erşahin, “Hacı Bayram Veli Maneviyatının Millî Mücadele ve Yeni Türkiye'ye Etkisi”, Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu, ed. Vahit Gökaş, Harun Alkan (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 233.

¹³ Seyfettin Erşahin, “Hacı Bayram Veli Maneviyatının Millî Mücadele ve Yeni Türkiye'ye Etkisi”, 237.

¹⁴ Bayramoğlu, “Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri”, 200.

ve yeni mahalle adları verilmeye başlanmıştır. Hacı Bayram mahallesinin ismini Ögüst Meydanı olarak değiştirilince bu durumda halk tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu iki durum bize gösteriyor ki insanlar arasında Hacı Bayrâm-ı Velî'ye karşı saygı hiç bitmemiştir.

Türkiye'de hala her kesimden insanın Hacı Bayrama karşı sevgi ve saygının devam ettiği tarihi bir gerçektir. Nitekim devlet adamları zaman zaman Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'ni ziyaret etmektedirler. Mesela, Türkiye'nin son başbakanı olan Binali Yıldırım görevine başlayacağı zaman Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'ne gelerek teravih namazını kılmıştır. Aynı şekilde Muharrem İnce de Cumhurbaşkanlığına aday olduğu zaman Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'ne gelerek burada cuma namazı kılmış ve türbede dua etmiştir¹⁵

Yine 24 Haziran 2018'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçişte Recep Tayyip Erdoğan ilk halkoyuyla seçilen Cumhurbaşkanı Olmuş ve 13 Temmuz 2018 tarihinde Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nde cuma namazı kılmış ve ardından dualar edilerek görevine başlamıştır.¹⁶ Mustafa Kemal'in 23 Nisan 1920 tarihinde yapmış olduğu gibi Recep Tayyip Erdoğan'da Hacı Bayrâm-ı Velî'ye karşı duymuş olduğu saygı ve sevgiyi bu şekilde göstermiştir. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele döneminde, Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni hükümet sistemine geçişinde Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nde namaz kılıp, dua etmeleri Hacı Bayrâm-ı Velî'nin etkisinin devlet adamlarında sürekli devam ettiğinin bir göstergesidir.

3. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Musikisine ve Edebiyatına Etkisi

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin etkisinin hala devam ettiği bir alanda musiki ve edebiyatımızdır. Günümüzde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirleri tasavvuf musikisinde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Altı asır zaman geçmesine rağmen yazdığı menkıbeler dilden dile, nesilden nesle aktarılarak günümüzde ilahiler şeklinde okutulmaktadır.

Hacı Bayrâm-ı Velî, ileri düzeyde Arapça ve Farsça bilmekteydi.¹⁷ Döneminde yaygın olarak eserler Arapça ve Farsça yazılmasına rağmen Türkçe eserler kaleme almıştır. Gündelik hayatta ve eğitim verdiği topluluklarda Anadolu Türkçesini kullanmıştır. Kendisinden sonrada öğrencileri Türkçe eserler yazmaya devam etmişlerdir. Şeyh Ulvan Şirazi, Sa'deddin Mahmud Şebusturi'nin Gülşen-i Raz'ını Farsçadan Türkçe'ye tercüme etmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî öğrencisi İnce Bedrettin'i Fahreddin Irakî'nin *Lemeat*'ını Farsçadan Türkçeye tercüme etmesi için görevlendirmiştir.¹⁸ Bu durum zamanla Anadolu'da dil ve kültür birliğinin sağlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Böylece günümüzde de devam eden Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamıştır.

Edebiyatımızda Hacı Bayrâm-ı Velî'yi anlatan eserler ve yazılar vardır. Edebiyatımızın önemli yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar ve Mehmet Kaplan bunlardan bazılarıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın önemli eserlerinden olan *Beş Şehir*, bir bölümünde Hacı Bayrâm-ı Velî'yi, türbesini, hemen türbenin yanında bulunan Augustus Tapınağından ve eski Roma Bazilikasının hemen yanına yapması konusunda sembolik manalarını anlatmaktadır.¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar eserinde Hacı Bayrâm-ı Velî için şu sözlerini yazmıştır:

*"Hacı Bayram, sade Hakla Hak olan bir veli değildir. Türk cemiyetinin bünyesinde gerçekten yapıcı bir rol de oynar."*²⁰

Mehmet Kaplan'ın ise bir eserinde Hacı Bayrâm-ı Velî Hakkında şu cümleleri sarf etmiştir:

¹⁵ Seyfettin Erşahin, "Hacı Bayram Veli Maneviyatının Millî Mücadele ve Yeni Türkiye'ye Etkisi", 259.

¹⁶ Seyfettin Erşahin, "Hacı Bayram Veli Maneviyatının Millî Mücadele ve Yeni Türkiye'ye Etkisi", 260.

¹⁷ Hamdi Kıziler, "Hacı Bayram Veli'nin Ele Aldığı Değerler", Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu, ed. Vahit Göktaş, Harun Alkan (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 32.

¹⁸ Hamdi Kıziler, "Hacı Bayram Veli'nin Ele Aldığı Değerler", 32.

¹⁹ Bayramoğlu, "Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri", 201.

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 8.

“Sultan ve Gazilerden çoğu öldükten sonra unutulmalarına karşı Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacı Bayrâm-ı Velî, Akşemseddin gibi velilere karşı gösterilen saygı ve inancın asırlar boyunca devam etmesi bu bakımdan manâlidir”²¹

Sonuç

Hacı Bayrâm-ı Velî yapmış olduğu faaliyet neticesinde kendi zamanında anılan bir âlimden daha da öteye giderek günümüzde ismi duyulduğu zaman hürmet edilen önemli mutasavvıflardan bir tanesi olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî Cami ve Türbesi kadını erkeği, genci yaşlısı ile herkes tarafından özellikle de Ankara ve çevre illeri için önemli ziyaret mekânlarından bir tanesi olmuştur. İnsanlar Hacı Bayrâm-ı Velî’ye ziyarette bulduklarında oranın manevi havasının psikolojilerini etkilediklerini söylemektedirler. Aynı zamanda ziyarette bulunan kimseler burada dua ettiklerinde kabul Olunacağına inanmaktadırlar. Ziyaretlerini tamamlayanların iç dünyasında oluşan huzur, adete onların simalarına yansımaktadır. Kısacası zor durumlar karşısında ve psikolojik sorunlar karşısında Hacı Bayrâm-ı Velî bir dayanak merkezi halini almıştır.

Bunlara ilaveten Hacı Bayrâm-ı Velî Cami ve Türbesinin manevi havasının birçok siyasiye de tesiri olmuştur. devam etmiştir. Aynı zamanda Hacı Bayrâm-ı Velî Camii ve Türbesi’nde yeni hükümet Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk ve diğer siyasiler için manevi bir hami olmuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî edebiyat ve musiki alanında da etkisini gösterebilmiş bir âlimdir. Onun yazmış olduğu şiirleri günümüzde ilahi olarak seslendirilmektedir. Yazarlarımız Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında yazılar yazmış ona karşı duydukları sevgi ve saygıyı dile getirmişlerdir. Netice itibarıyla Hacı Bayrâm-ı Velî, tarih boyunca anlaşılmaya ve hakkında konuşulmaya namzet bir mutasavvıftır.

Kaynaklar

Bayramoğlu, Fuat. “Hacı Bayrâm-ı Velî Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri.” Vakıf Haftası Dergisi, 199-203.

Cebecioğlu, Ethem. “*Hacı Bayram Veli*”. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Çapcıoğlu, İhsan. “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hacı Bayrâm-ı Velî Türbesi ve Tesirleri”. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1. ed. Ahmet Cahit Haksever. Ankara: Anıl Matbaacılık, 2016.

Erkaya, Mahmud Esad. “Hacı Bayrâm-ı Velî’nin Türk-İslâm Düşünce ve Kültürüne Etkileri”. Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu. ed. Figen Zaif vd. 2020.

Erşahin, Seyfettin. “Hacı Bayrâm-ı Velî Maneviyatının Millî Mücadele ve Yeni Türkiye’ye Etkisi”. Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu. ed. Vahit Göktaş, Harun Alkan. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.

GTS.5c82ad1c23bad5.68726193 Erişim Tarihi: 06.05.2021.

Kızıler, Hamdi. “Hacı Bayrâm-ı Velî’nin Ele Aldığı Değerler”. Hacı Bayrâm-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu. ed. Vahit Göktaş, Harun Alkan. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. Beş Şehir İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

²¹ Bayramoğlu, “Hacı Bayram Veli Düşüncelerinin Günümüze Kadar Süren Etkileri”, 202.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiirleri

The Poems Of Haji Bayram Wali

Yasin AYDIN*

Özet

Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi Türk edebiyatında da köklü bir değişim meydana gelmiş ve dinî motiflere edebî eserler içerisinde çokça yer vermeye başlanmıştır. Bu nedenle dini çalışmalarda bulunan hemen hemen her âlim, çalışmalarını edebiyat sahasında da sürdürmeye önem vermiş ve bu yönde eserler ortaya koymuştur. İslamî ilimler arasında birçok alanda kendisini geliştiren ve özellikle tasavvufî yönüyle tanınan Hacı Bayrâm-ı Velî de kendi döneminde çalışmalarını edebî eserler üzerinden yürütmeye özen göstermiştir. Bu edebî eserlerin başında ise kendisine aitliği kesin olarak kanıtlanmış olan dört şiiri gelmektedir. Şairlik yönünün yanında aynı zamanda büyük bir bestekâr olan Hacı Bayrâm-ı Velî şiir ve beste çalışmaları ile adeta Türk-İslam tasavvufunda yeni bir dönem başlatmıştır. Bu çalışmada, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin eserlerinden olan dört büyük şiirine değinilmiş ve şiirlerindeki mana boyutuna temas edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca onun anlam dolu bu şiirlerini kavrayabilmek için tarih içerisinde yapılmış bazı çalışmalara da kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram Veli, Şiir, Tasavvuf.

Abstract

With the acceptance of Islam by the Turks, a radical change took place in Turkish literature as in every field, and religious motifs began to be included in literary works. For this reason, almost all scholars involved in religious studies gave importance to continue their studies in the field of literature and produced works in this direction. Haji Bayram Wali who developed himself in many fields among Islamic sciences and was especially known for his Sufism, took care to carry out his studies through literary works in his period. At the top of these literary works are his four great poems, which have been proven to be his own. Besides being a poet, Haji Bayram Wali, who was also a great composer, started a new era in Turkish-Islamic mysticism with his poetry and composition works. In this study, four great poems of Haji Bayram Wali, one of his unique works, were mentioned and the deep meaning dimension in his poems was tried to be touched. In addition, in order to comprehend his meaningful poems, some studies made in history are also briefly mentioned.

Keywords: Haji Bayram Wali, Poetry, Sufism.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi.

Giriş

Türklerin İslam dinini benimseyip yeni bir din olarak kabul etmesinde edebiyatın rolü oldukça fazladır. Türklerin İslamiyet'e girmesiyle beraber dünyaya olan bakış açılarında önemli ölçüde bir değişiklik meydana gelmiş ve bu değişiklik onların sosyolojik, ontolojik ve psikolojik yönlerinde farklılıklar oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Türklerin İslamiyet'e girmesiyle birlikte İslam tasavvufu çok farklı bir boyut kazanmış ve İslam tarihinde yetiyecek olan birçok önemli mutasavvıf Türklerin içerisinde çıkmıştır. Bu mutasavvıflar, bulunmuş oldukları toplum içerisinde kanaat önderleri olarak kabul edilmiş ve toplum içerisinde önemli bir yere konumlandırılmışlardır. Onların çalışmaları Türlerin İslamiyet ile özdeşleşmelerinde olumlu manada katkı sağlamış ve çok kısa bir sürede Anadolu, Türk yurdu haline gelmiştir. Hatta Anadolu ile kalınmamış Avrupa'nın da kapıları Türk-İslam medeniyetine açılmıştır. Böylece dünyada yeni bir medeniyetin inşası sağlanmış ve bu medeniyetin meyvelerinden neredeyse tüm dünya faydalanmıştır.

İslam'ın Türkler arasında yayılmasıyla birlikte Türk kültüründe önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimleri kültürel olarak her alanda görmemiz mümkündür. Özellikle Türk edebiyatında İslami motiflerin izlerini çokça görmemiz bu değişimin somut bir örneğidir. Türk-İslam edebiyatı alanında yapılan çalışmalar biraz önce de belirttiğimiz gibi toplumların sosyolojik altyapılarını derinden etkilemektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.672/1273), Hacı Bektâş-ı Velî (ö.669/1271(!)) Yûnus Emre (ö.720/1320) gibi daha birçok mutasavvıf, Türk-İslam edebiyatında kalıcı eserler bırakmışlar ve eserlerini, kendi dönmelerinden günümüze kadar okutmayı başarmışlardır. Çünkü yukarıda zikredilen önemli simalar gibi daha birçok isim, Anadolu'nun mayasının yoğurulmasında öncelik etmişler ve Türk-İslam kültürünün yapı taşlarını Anadolu başta olmak üzere daha birçok coğrafyaya oturtmuştur. Toplumsal çalkantıların çok fazla olduğu dönemlerde ünlü mutasavvıflar bulunmuş oldukları toplumların bu çalkantıdan bir an önce kurtulmaları için çok çaba sarf etmişlerdir. Bu çabalarının gayesi, bulunmuş oldukları toplumların ihyasını sağlama noktasında olup toplumun refah seviyesini hem maddi hem de manevi oranda yükseltmektir.

Anadolu'da siyasi bazı çatışmalar yüzünden sosyal düzenin tamamen alt üst olduğu bir dönemde yaşam süren önemli mutasavvıflardan birisi, hiç şüphesiz ki Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri (ö. 833/1430)'dir. Kendisinin yaşamış olduğu zaman diliminde Timur istilası Anadolu'da meydana gelmiş ve Osmanlı neredeyse yıkılma aşamasına girmiştir. 1402'de gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Anadolu'daki düzenin yıkılmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu on yedi yıllık bir Fetret (Duraklama) Dönemi'ne girmiş ve Anadolu'da büyük bir kaos ortamı oluşmuştur. Sultan Yıldırım Beyazıt'ın oğulları arasında süren bu iç karışıklık Osmanlı'daki huzurun tamamen yok olmasına sebep olmuştur. Tam da bu dönemlerde Anadolu'da yaşam sürmüş olan Hacı Bayrâm-ı Velî, devletin bu çalkantılı süreçten kurtulması için oldukça fazla çaba göstermiştir. Bu çabalarını onun hem eserlerinde hem de bizzat toplum içinde göstermiş olduğu fiili gayretlerinde açık bir şekilde görmekteyiz.¹

Asıl adı Numan olan Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri 14. Yüzyılın ortalarında (1352)'de Ankara'nın Solfasol (Sol Fasil) köyünde dünyaya gelmiştir. Yine Ankara'da ilköğretimine başlamış ve dini ilimlerin yanı sıra mantık, matematik, astronomi gibi pozitif ilimlerde de kendisini geliştirmiştir. İlmi tahsillerini, devrinin eğitim kurumu olan medreselerde tamamladıktan sonra yine Ankara'da müderris olarak vazifelerde bulunmuştur. Uzun bir süre Ankara ve Bursa'da müderrislik ve kadılık yaptıktan sonra tasavvuf ilmine yönelmiştir. Tasavvufa ilk adım attığında Somunca Baba olarak bilinen Hamîdüddîn-i Aksarâyî'ye (ö. 815/1412) intisap etmiştir. On yıl kadarlık bir süre zarfında şeyhinden tasavvufi eğitim alan Hacı Bayrâm-ı Velî, şeyhinin vefatının ardından Ankara'ya geri dönerek irşat vazifelerine burada devam etmiştir. Yaşamış olduğu zaman dilimlerinde Anadolu'daki sosyal düzen, tamamen alt üst olduğu için sosyal düzeni ve huzuru yeniden tesis etmek, toplumsal barış ve huzuru yeniden Anadolu'da hâkim kılınması için oldukça fazla çaba göstermiştir. Bu noktada Osmanlı hanedanına çok fazla yardımcı olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, bir taraftan halkın ilmi yönden gelişmesini

¹ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991 Ankara, s. 48-50.

sağlamak için halkın eğitimi ile ilgilenmiş bir taraftan da ailesinin ve müritlerinin geçimi için çiftçilikle de meşgul olmuştur.²

Çok kısa bir zaman diliminde çevresinde oldukça fazla rağbet gören Hacı Bayrâm-ı Velî, toplum ve devlet nazarında hak ettiği değeri görmüştür. Halkın büyük bölümünün sevgisini kazanmış ve onların dünya ve ahiretine ışık tutacak önemli çalışmalarda bulunmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ismini ve çalışmalarını duyan insanlar uzak diyarlardan onun ziyaretine gelmişler ve ona mürit olabilmek için çok çaba sarf etmişlerdir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu gayretleri onun devlet yöneticileri tarafından tanınmasına bile vesile olmuştur. Zaman zaman devlet idarecileriyle görüşmüş onlara bazı öğüt ve nasihatlerde bulunmuştur. Bu yönüyle de Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri, adeta devlet ile halk arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî tüm bunların yanı sıra dini ilimlerle ve tasavvufla ilgilendiği gibi edebiyat alanında da eserler vermiştir. Edebi çalışmalarında da muazzam eserler ortaya sunmuş ve halkı manevi ve ahlaki boyutta geliştirmeye önem vermiştir.³ Şimdi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin edebiyat alanındaki bazı çalışmalarına kısaca değindikten sonra asıl konumuz olan şiirlerine değinecek ve şiirlerin üzerinde yapılan bazı çalışmalara kısaca temas edeceğiz.

1. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Edebiyata Katkıları

Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'nin hayatına baktığımızda kendisini sadece bir yönde geliştirmedini birçok farklı ilim dallarıyla uğraştığını görmekteyiz. Hem dini ilimlerde hem de pozitif ilimlerde çalışmalar yaptığı kadar halkın kültürel alanda gelişmesini sağlamak, bazı eğitimleri edebi metinler üzerinden halka kazandırmak için edebiyat alanında çalışmalar yaptığını da görmekteyiz. Özellikle çalışmamızın konusu olan şiirlerine baktığımızda sade bir Türkçe ile hece ölçüsünü kullanarak şiirler yazdığı malumdur. Bunun yanı sıra gerek Yûnus Emre'nin şiirlerini gerekse bizzat kendisinin yazdığı şiirleri besteleyerek Türk-İslam tasavvufunda tekke musikisinin temellerini attığını görmekteyiz. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu çalışmaları, tekke musikisi için bir kaynak değeri taşıdığından Türk-İslam tasavvufunda yeni bir dönemin başladığını görmekteyiz. Tüm bunların yanı sıra Hacı Bayrâm-ı Velî, ayrıca halkın bilgi seviyesini arttırmak için yabancı dildeki bazı eserlerin Türkçeye çevrilmesi için müritlerini teşvik etmiş ve birtakım tercüme faaliyetlerini de başlatmıştır. Böylece onun eliyle Türkçenin ilim dünyasında yaygınlaşması da sağlanmıştır.⁴

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiir çalışmalarına baktığımızda ise o, birçok şiir kaleme almış ve bestelemiştir. Onun besteleri ve şiirleri ilahi olarak asırlarca okutulmuş ve hatta günümüze kadar ulaşmıştır. Kendisinin birçok şiir yazdığı ancak bunlardan sadece dördünün günümüze kadar kesin olarak ulaştığı kabul edilmektedir. Şimdi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin anlam yüklü bu şiirlerine değinecek ve şiirlerinde neler anlattığına, tarih içerisinde onun bu şiirleri üzerine yapılan bazı çalışmalar üzerinde duracağız.

2. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiirleri

Hacı Bayram Veli'nin şiirlerinde sade bir Türkçe kullandığı açık bir şekilde görülmektedir. Onun günümüze kadar intikal etmiş olan şiirlerinin sayısı dördttür. Şimdi ilk olarak bu dört şiiri verdikten sonra Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'nin şiirlerinde neleri anlattığına değineceğiz.

2.1. İlahi Zikir

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm.

² Mahmud Esad Erkaya *Hacı Bayram Veli'nin Türk-İslam Düşünce Kültürüne Etkileri*, Ankara.

³ Erkaya, *Hacı Bayram Veli'nin Türk-İslam Düşünce Kültürüne Etkileri*.

⁴ Erkaya, *Hacı Bayram Veli'nin Türk-İslam Düşünce Kültürüne Etkileri*.

Gerçi ki yandı, gerçeğe yandı
Rengine aşkın cümle boyadı
Kendide buldu kendide buldu
Matlabımı hoş buldu bu gönlüm.

Elfakru fahri elfakru fahri
Demedi mi alemlerin fahri
Fakrımı zikret fakrımı zikret
Mahvu fenada buldu bu gönlüm.

Sevda-yı a'zam sevda-yı a'zam
Bana k'olubdur arş-ı mu'azzam
Mesken-i canan mesken-i canan
Olsa aceb mi şimdi bu gönlüm.

Bayrami imdi bayrami imdi
Yâr ile bayram eyledi şimdi
Hamd ü senâlar hamd ü senalar
Yar ile bayram etti bu gönlüm.⁵

2.2. İlâhi Taksim

Çalabım bir şâr yaratmış
İki cihan âresinde
Bakıcak dîdâr görünür
Ol şârın kenâresinde.

Nagihan ol şâra vardım
Anı ben yapılıur gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak âresinde.

Şakirdleri tâş yonarlar
Yonub üstâda sunarlar
Tanrının adın anarlar

⁵ Cebecioğlu, “Hacı Bayram Veli”, s. 70.

Her bir tâşın pâresinde.

Ol şardan oklar atılır
Gelür sîneme dokunur
Âşıklar camı satılır
Ol şârın bazâresinde.

Şar dedikleri gönüldür
Ne âlimdir ne câhildür
Âşıklar kanı sebildür
Ol şârın kenâresinde.

Bu sözümlü ârif' anlar
Cahiller bilmeyüb tanlar
Hacı Bayram kendi banlar
Ol şârın minâresinde.⁶

2.3. İlahi Savt

Hiç kimse çekebilmez
Pekdir feleğin yayı
Derdine gönül verme
Bir gün götürür vâyı.

Gelür güle oynaya
Aldır seni çapüktür
Bir bunculayın fitne
Kande bulunur âyı.

Bir fâni vefasızdır
Kavline inanma hiç
Gâh yohsulu bay
Eyler gâh yohsul eder bayı.

Çün yüzünü döndürüdü
Bir lâhza karâr etmez

⁶ Cebecioğlu, “Hacı Bayram Veli”, s. 71.

Nice seri pây eder
Döner ser eder pâyı.

Denir vâhid vahdetde
Kesretde kanı tefrik
Hızr ermedi bu sırra
Bildirmede Musa'yı.

Hayran kamu âlimler
Bu ma'nînin altında
Kâf'dan Kâf'a hükmeden
Bilmez bu muammayı.

Miskin Hacı Bayram sen
Dünyaya gönül verme
Bir ulu imârettir
Alma başa sevdâyı.⁷

2.4. İlahi

Bilmek istersen seni
Cân içinde ara cânı.
Geç cânından bul ânı
Sen seni bil seni.

Kim bildi ef'âlini
Ol bildi sıfâtını
Anda gördü zâtını
Sen seni bil seni.

Görünen sıfâtındır
Anı gören zatındır
Gayri ne hâcetindir
Sen seni bil seni.

Kim ki hayrete vardı

⁷ Cebecioğlu, "Hacı Bayram Veli", s.72.

Nûra müstağrak oldu
Tevhîd-i zâtı buldu
Sen seni bil seni.

Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bûlan ol kendi oldu
Sen seni bil seni.⁸

Şimdi çalışmamızın bu bölümünde Hacı Bayram Veli'nin şiirlerini verdikten sonra yukarıda zikredilen şiirlerde, Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri'nin neler anlatmak istediğine değineceğiz. Daha sonra ise "Çalabım bir şâr yaratmış" adlı şiiri üzerine yazılan şerhlere değineceğiz.

3. Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerinin Yorumu

3.1. İlahi Zikir

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm

Şiirin buraya kadar ki olan bölümünde Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri, bir gönül yanmasından bahsetmektedir. Bu yanmadan kasıt, manevi bir yanma anlamına gelmektedir. Yani tasavvuf geleneğinde bu tür kavramlar aşkın sıfatıyla sıfatlanıp onun manevi boyasıyla boyanmaktadır. Gönül kendini böylelikle yenilemekte ve kendini bulmaktadır.⁹

Gerçi ki yandı, gerçeğe yandı
Rengine aşkın cümle boyadı
Kendide buldu kendide buldu
Matlabını hoş buldu bu gönlüm.

Bu bölümde yer alan "matlabını" kelimesi "maksudunu" bulma anlamına gelmektedir. Böylece Hacı Bayrâm-ı Velî, bu bölümde kişinin yandıkça kendisine gelme anlamını geldiği vurgulamaktadır.¹⁰

Elfakru fahri elfakru fahri
Demedi mi alemlerin fahri
Fakrını zikret fakrını zikret

⁸ Cebecioğlu, "Hacı Bayram Veli", s.72.

⁹ Carl W. Ernst, "Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler".

¹⁰ Ernst, "Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler".

Mahvu fenada buldu bu gönlüm.

Hacı Bayrâm-ı Velî, bu bölümde Hz. Peygamber (sav)’e atfedilen “Fakirlik övüncümdür.” hadisine atıfta bulunmaktadır. Yani bu dünya hayatının tamamen bir aldatma ve oyalama olduğunu bu yüzden dünya malına bağlı kalmamak için fakirliğin bir övünç olacağını bizlere bildirmektedir.¹¹

Sevda-yı a'zam sevda-yı a'zam
Bana k'olubdur arş-ı mu'azzam
Mesken-i canan mesken-i canan
Olsa aceb mi şimdi bu gönlüm.

Yorumcular Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu dörtlüğün ilk mısrasındaki “sevda” kelimesini “sevâd” olarak da okumuşlardır. Kelime anlamı olarak bu terim esmer manasına gelmektedir. Kişinin manevi olarak yanmasıyla birlikte kendisine birtakım manevi mertebelerin de verileceğini Hacı Bayrâm-ı Velî burada bildirmek istemiştir.¹²

Bayrami imdi bayrami imdi
Yâr ile bayram eyledi şimdi
Hamd ü senalar hamd ü senalar
Yar ile bayram etti bu gönlüm.

Hacı Bayrâm-ı Velî, gerçek bayramın bu manevi yanma ile gerçekleşebileceğini bu satırlarda bizlere bildirmektedir. Burada zikredilen “Yar ile bayram” ifadesi Yüce Mevla'nın rahmetine erme, O'nun rızasına kavuşma anlamlarına gelmektedir.¹³

3.2. İlahi Savt

Hiç kimse çekebilmez
Pekdir feleğin yayı
Derdine gönül verme
Bir gün götürür vâyı.

Gelür güle oynaya
Aldır seni çapüktür
Bir bunculayın fitne
Kande bulunur âyı.

¹¹ Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

¹² Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

¹³ Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

Bir fâni vefasızdır
Kavline inanma hiç
Gâh yohsulu bay
Eyler gâh yohsul eder bayı.

Hacı Bayrâm-ı Velî, şiirin buraya kadarki olan bölümünde dünyanın asla güvenilir bir mekân olduğunu bizlere sunmaktadır. Bunun yanı sıra aynı zamanda bizlere bir ahlak dersi de sunmaktadır. Yani kişi ne kadar uğraşırsa uğraşsın bir noktadan sonra bir şeye ancak feleğin izin verdiği çerçevede ulaşabilir. Asla kendi gücü ile Mevla'nın izni ve lütfu olmadan bir mertebeye gelemeyecektir.¹⁴

Çün yüzünü döndürdü
Bir lâhza karâr etmez
Nice seri pây eder
Döner ser eder pâyı.

Denir vâhid vahdetde
Kesretde kanı tefrik
Hızr ermedi bu sırra
Bildirmede Musa'yı.

Hayran kamu âlimler
Bu ma'nînin altında
Kâf'dan Kâf'a hükmeden
Bilmez bu muammayı.

Ancak Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretleri şiirin devamında arifleri şaşkına uğratacak olan bir detayı da burada bizlerin önüne seriyor. Evrendeki düzene ve intizama dikkat çekerek ve felekteki döngüyü vurgulayarak bizlerin bu düzene aklımızın eremeyeceğini ve hakikaten yaratılmış tüm varlıkların buna hayran kalması gerektiğini bizlere vurgulamaktadır.¹⁵

Miskin Hacı Bayram sen
Dünyaya gönül verme
Bir ulu imârettir
Alma başa sevdâyı.

Şiirinin son bölümünde ise Hacı Bayrâm-ı Velî, ironik bir söylemle kendi şahsında tüm insanlığa bir nasihatte bulunmaktadır. Ancak “ulu imaret” kavramına burada dikkat çekerek Hacı Bayrâm-ı Velî,

¹⁴ Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

¹⁵ Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

dünyanın her ne kadar aldatıcı oyalayıcı bir yer olduğunu belirtse de daha sonra dünyaya bir değer verdiğini de bizlere göstermektedir.¹⁶

3.3. İlahi

Bilmek istersen seni
Cân içinde ara cânı.
Geç cânından bul ânı
Sen seni bil seni.

Hacı Bayrâm-ı Velî bu şiirinde tamamen Hz. Peygamber (sav)’in “Nefsini bilen Rabbini bilir.” hadisine atıfta bulunmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, kendisini bilmeyen bir kimsenin asla ilahi bilgeye ulaşamayacağını dolayısıyla da hidayete erişemeyeceğini bizlere telkin etmektedir. Bu yüzden Hacı Bayrâm-ı Velî bizlere kendimizdeki canı aramamızı ve kendimizi böylece bilmemizi nasihat etmektedir.¹⁷

Kim bildi ef’âlini
Ol bildi sıfâtını
Anda gördü zâtını
Sen seni bil seni.

Bir kişinin kendini bilmesinde muktedir olması için İslam literatüründe belli başlı sınıfların olduğunu görmekteyiz. Hacı Bayrâm-ı Velî de şiirinin bu bölümünde ıstılahi bir kavram olarak kişinin fiillerini bilmesi anlamına gelen “ef’al”ini bilmeye dikkat çekmektedir. Daha sonra ise kişinin “sıfat”ını en son olarak da “zât”ını bilmeye dikkat çekmiştir.¹⁸

Görünen sıfâtındır
Anı gören zatındır
Gayri ne hâcetindir
Sen seni bil seni.

Kim ki hayrete vardı
Nûra müstağrak oldu
Tevhîd-i zâtı buldu
Sen seni bil seni.

Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu

¹⁶ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

¹⁷ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

¹⁸ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

Bûlan ol kendi oldu

Sen seni bil seni.

Hacı Bayrâm-ı Velî, şiirinin bu bölümünde ise kişinin kendisini bilmesiyle birlikte hem dünya hem ahiret hayatında huzura kavuşacağına ve bu huzur karşısında insanların hayrete düşeceğine dikkat çekmektedir.¹⁹

3.4. İlahi Taksim (Çalabım Bir Şâr Yaratmış)

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu şiiri bilinen en meşhur ve üzerinde en fazla çalışma yapılan şiiridir. Hacı Bayrâm-ı Velî bu şiirinde tasavvufi remizleri çokça kullanmış ve sembolik bir tarzda okuyucuların önüne sunmuştur. Bu yüzden Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu hikmetli sözlerini anlayabilmek, yorumlayabilmek ve kavrayabilmek için tarih içerisinde müstakil birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar literatürde “şerh” olarak geçmektedir. Biz bu çalışmamızda şerhlerin üzerine yoğunlaşmadan isimlerini zikrederek genel görüşe göre Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu şiirinde neler anlatmak istediğine değineceğiz.

Çalabım bir şâr yaratmış

İki cihan âresinde

Bakıcak dîdâr görünür

Ol şârın kenâresinde

Hacı Bayrâm-ı Velî şiirinin en başından itibaren girift bir tarzı burada sergilemiştir. Yorumculara göre “Çalab” kelimesi Allah anlamında kullanılmıştır. Yani Yaratıcının yaratmış olduğu evrene burada değinilmektedir. “Şâr” kelimesi ise şehir, anlamına gelmektedir. Yani yorumculara göre Hacı Bayrâm-ı Velî sonraki dizelerde de hayalindeki şehri ve düzeni okuyucuların önüne sunmaktadır. Burada geçen “iki cihan” ifadesi ise bazılarının göre dünya ve ahireti bazılarının göre ise sema ile arzı ifade etmektedir. Böylece burada sema ile arz arasında bekletilen insanoğluna da kinayeli bir şekilde atıf yapılmaktadır.²⁰

Nagihan ol şâra vardım

Anı ben yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım

Taş u toprak âresinde

Hacı Bayrâm-ı Velî, şiirinin bu bölümünde yukarıda tavsif ettiği şehir ile kendisini hemen bir benzer olarak görmek ister. Çünkü her ikisi de temel bazı malzemelerden inşa edilmişlerdir.²¹

Şakirdleri tâş yonarlar

Yonub üstâda sunarlar

Tanrının adın anarlar

¹⁹ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

²⁰ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

²¹ Ernst, “Hacı Bayram Veli’nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

Her bir tâşın pâresinde.

Ol şardan oklar atılır

Gelür sîneme dokunur

Aşıklar canı satılır

Ol şârın bazâresinde.

Ancak bu şehre girebilmek ve orada bulunmak oldukça riskli ve meşakkatlidir. Hacı Bayrâm-ı Velî de şiirinin bu bölümünde bu zorluğa dikkat çekmektedir. Şehir, açık bir şekilde belirtildiği üzere ölümcül oklar ile müdafaa edilmekte ve ariflerin sözleri bu şehrin pazarında satılmaktadır. Yani bize burada denilmek istenilen şey, can şehrinde bilgi tehlikelidir. Ancak şehre hayat veren şey sufilerin hikmetli sözleridir. Çünkü sufiler Allah'ın ismini çokça zikrettikleri için evrenin adeta manevi sigortalarıdır.²²

Şar dedikleri gönüldür

Ne âlimdir ne câhildür

Âşıklar kanı sebildür

Ol şârın kenâresinde.

Bu sözümlü ârif' anlar

Cahiller bilmeyüb tanlar

Hacı Bayram kendi banlar

Ol şârın minâresinde.

Yine burada ilk bölümde âşıklarının sözlerinin Allah'ı zikirle meşgul olduğu konusuna değinilmiştir. Son dörtlükte ise Hacı Bayrâm-ı Velî sufilere ve tasavvuf erbabına dikkat çekmiş ve bu anlatılanların ancak onlar tarafından anlaşılıp yorumlanabileceğini bizlere bildirmektedir. Hakikaten üstadın temas etmiş olduğu bu tespit tarih içerisinde vuku bulmuş ve onun bu hikmetli sözlerini yalnızca tasavvuf ehli olan kimseler anlayabilmişlerdir.²³

4. “Çalabım Bir Şar Yaratmış” Üzerine Yapılmış Şerhler

Yukarıdaki bölümde de değindiğimiz gibi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu şiiri oldukça ün salmış bir şiirdir. Bu şiirin çokça tanınmasının en önemli nedenlerinden birisi sahip olduğu mana derinliği ve geniş muhtevasıdır. Bu yüzden Hacı Bayrâm-ı Velî'den sonraki dönemlerde okuyucuların bu şaheser şiiri anlayabilmeleri için bazı sufiler ve edebiyatçılar yoğun çaba sarf etmişler ve bu şiiri şerh etmeye gayret etmişlerdir. Bu bağlamda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu şiirini, İsmail Hakkî-i Bursevi (ö. 1725), Şeyhülislam Seyyid Fezullah Efendi (ö. 1703), Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabi (ö.1888), Muhammed Suhufi Efendi (ö. 1733) ve Abdu'l Hayy-ı Üsküdari-i Celveti (ö.1705) gibi önemli isimler şerh etmişlerdir.²⁴ Şimdi söz konusu şerhlere kısaca temas edeceğiz.

²² Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

²³ Ernst, “Hacı Bayram Veli'nin Şiiri Üzerine Düşünceler”.

²⁴ Hacer Sağlam, “Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.

4.1. İsmâil Hakkı Bursevî'nin Şerhi

İsmail Hakkı Bursevî, 1653'te bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Aydos'ta dünyaya gelmiş olan önemli bir İslam âlimi ve mutasavvıftır. Tasavvufi nitelikte yüzden fazla eseri bulunmakta ve aynı zamanda bestekâr ve hattat olarak da bilinmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin söz konusu olan şiirini şerh etmiş ve bu şerhi diğer şerhlere nazaran biraz daha hacimli ve yaygındır. Eser hala elimizde mevcut halde bulunmaktadır.²⁵

4.2. Şeyhülislam Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'nin Şerhi

Şeyhülislam Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi, 1639 tarihinde Erzurum'da dünyaya gelmiş olan önemli bir İslam âlimidir. Osmanlı şehzadelerinden, şehzade 2. Mustafa ve 3. Ahmed'in hocalığını yapmıştır. Şeyhülislam Mehmed Feyzullah Efendi'nin yazmış olduğu şerh, Bursevî'nin şerhinden sonra en çok kabul görülen şerhtir.²⁶

4.3. Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabi'nin Şerhi

Muhammed Nuru'l-Arabi, 1813'te Mısır'da dünyaya gelmiştir. Anadolu'da çeşitli medreselerde müderrislik yaptığı için tasavvufu yakından tanıma fırsatını yakalamış ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin adı geçen eseri başta olmak üzere yine bazı Türkçe eserleri şerh etmiştir.²⁷

4.4. Muhammed Suhufi Efendi'nin Şerhi

Mehmed Safhi adı ile anılan Bursalı Muhammed Suhufi Efendi hakkında çok sayıda bilgi elimizde mevcut değildir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin söz konusu şiiri üzerine bir şerh yazdığı kaynaklarda bildirilmektedir.²⁸

4.5. Abdu'l Hayy-i Üsküdari-i Celveti'nin Şerhi

Edirneli olan Abdü'l-Hayy-ı Celveti'nin doğum tarihi hakkında bir bilgi mevcut değildir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin söz konusu şiirine yazdığı nüshalardan şimdilik sadece iki tanesi bilinmekte ve çalışmalar hâlâ devam etmektedir.²⁹

Sonuç

Bu çalışmamızda ilmiyle, müktesebatıyla, çalışmalarıyla Anadolu'da adeta bir çığır açmış olan ve çevresindeki insanlara rehberlik yapan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirlerini sunarak Üstadın bu şiirlerinde neler anlatmak istediğine kısaca değinmeye çalıştık. Ayrıca en bilindik şiiri olan "Çalabım bir şâr yaratmış" sözleriyle başlayan şiiri üzerinde yapılmış şerh çalışmalarına temas ettik. Ancak yapılan tüm çalışmalardan anladığımız kadarıyla yine de Hacı Bayrâm-ı Velî üzerine daha birçok çalışmalar yapmamız gerektiğini düşünüyoruz ve bu derin müktesebatı bizden sonraki nesillere anlayabilecekleri tarzda aktarmamız gerektiğini düşünüyoruz.

Kaynaklar

Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayrâm-ı Velî*, Ankara; Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Erkaya, Mahmud Esad. *Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Türk-İslam Düşünce ve Kültürüne Etkileri*, Ankara.

Ernst, Carl W. *Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiiri Üzerine Düşünceler*.

²⁵ Hacer Sağlam, "Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine"

²⁶ Hacer Sağlam, "Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine"

²⁷ Hacer Sağlam, "Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine"

²⁸ Hacer Sağlam, "Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine"

²⁹ Hacer Sağlam, "Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayram Veli'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine"

Sağlam, Hacer. *Çalabım Bir Şar Yaratmış ya da Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Şiirlerine Yazılan Şerhler Üzerine*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.